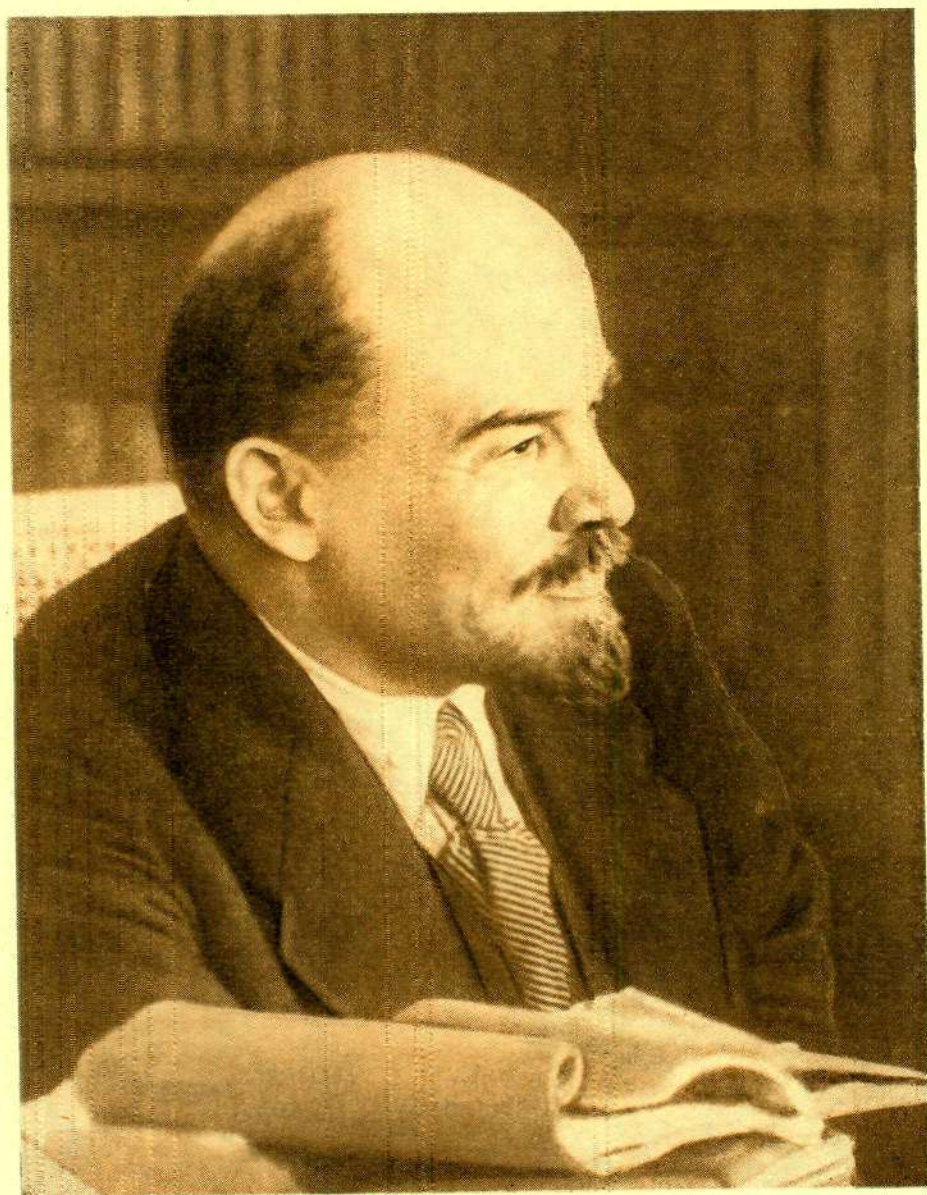

Nõukogude KOOL

EESTI NSV HARIDUSMINISTEERIUMI
PEDAGOOGILINE AJAKIRI

4

1958

NÕUKOGUDE KOOL

ESTI NÕUKOGUDE SOTSIALISTLIKU VABARIIGI HARIDUSMINISTEERIUMI

PEDAGOOGILINE AJAKIRI

XVI AASTAKÄIK

NR. 4

APRILL

1958

Organiseerida õpilastele sisukas suvepuhkus.

Käes on viimane õppeveerand ja varsti siirdub rohkearvuline õpilaspere pärast pingsat õppetööd kosutavale suvepuhkusele.

Suvepuhkus peab õpilasi vaimselt ja kehaliselt karastama, kosutama, kasvata ma neis nõukogude noorele omaseid kõrgeid moraalseid omadusi. Suvevaheaeg peab õpilastele kujunema tõeliseks puhkuseks, millest nad ammendavad jõudu ja energiat uuteks õpinguteks. Seepärast on vaja tõsiselt mõelda suvepuhkuse otstarbekale sisustamisele. Sellele peavad olema suunatud haridusosakondade, koolide, ametiühingute ja kooliväliliste asutuste tähelepanu ja pingutused.

Oheks õpilastele sisuka puhkuse veetmise vormiks on ametiühingute pioneerilaagrid. Tänu kommunistliku partei ja Nõukogude valitsuse hoolditusele ja tähelepanelikule suhtumisele noorsoosse suureneb aasta-aastalt nende õpilaste arv, kes kasutavad pioneerilaagri hüvesid ja mitmekesise huvitava tegevuse võimalusi oma suvepuhkuseks. Üksnes 1957. a. suvel puhkas pioneerilaagrites ligi 12 000 vabariigilgi koolinoort.

Pioneerilaagrites on loodud õpilastele kõik võimalused kosutavaks puhkuseks, ja selle peavad laagri pedagoogid oma tööga kindlustama. Seepärast on eriti oluline, et koolid ja haridusosakonnad suunaksid laagrisse tööle pedagooge, kes suudavad organiseerida õpilastele sisukat tegevust. Silmas pidada tuleb ka seda, et ühes vahetuses oleks laagri pedagoogilise personali hulgas võimalikult rohkem mitme eriala inimesi, et saaks õpilastele organiseerida just mitmekesist tegevust.

Suurt tähtsust tuleb endastmõistetavalt omistada tervistavatele üritustele, nagu spordimängud ja muu kehakultuurialane

tegevus, eriti maastiku-, võistlus- ja liikumismängud, jooksud, hüpped, matkad jne. Matku ja ekskursioone tuleks korraldada mitmesugustel teemadel, ja mitte üksnes lühimatku laagri ümbrusse, vaid ka pikemaid, mis annaks võimaluse tegevuse organiseerimiseks välitingimustes ning pakuks õpilastele romantikat. Neid võiks korraldada looduse vaatlusteks, ajalooliste ja kultuurimälestusmärkidega tutvumiseks, põllumajanduslikes ja tööstusettevõtetes tööprotsesside vaatlemiseks ning tundmaõppimiseks jne.

Elu pioneerilaagrites peab kasvatama armastust töö vastu. Selleks ei piisa üksnes tööprotsesside vaatlemisest, vaid juhindudes ÜLKNÜ Keskkomitee VIII pleenumi otsustest, tuleks pioneerilaagrites rohkem tähelepanu pöörata õpilaste tegevuse seostamisele praktilise tööga. Edukalt saab ära kasutada laagri lähedal asuvaid kolhoose ja sovhoose, kus kokkuleppel laagri juhtkonna ja kolhoosi või sovhoosi juhatusel võiksid õpilased vahel osa võtta jõukohasest tootmistööst. Töö liikidena võiks kõne alla tulla põllu- või aiakultuuride hooldamine mõnel konkreetsel maalapil, tööd linnufarmides või noorloomade hooldamisel. Selles osas on meie pioneerilaagritel juba häid kogemusi. Näiteks Kukulinna pioneerilaagris viibivad õpilased abistasid 1957. a. suvel «Avangardi» kolhoosi taimekasvatuse ja aiatööl. Selline töö toimus veel Karepa pioneerilaagris ja mujal. Eeloleval suvel tuleks seda aga praktiseerida hoopis laialdasemalt.

Paljudel pioneerilaagritel on rajatud oma õppe-katseaiaid, kus õpilastel on võimalus teha katseid taimekasvatuses. Sellise võimaluse peaks looma aga igas pioneerilaagris.

Pioneerilaagrites tuleb suurt tähelepanu osutada õpilaste poliitilisele kasvatamisele. Eetilistel vestlustel olgu laagri kasvatustöö plaanis kindel koht. Ei tohi kasutamata jätta võimalusi, mida laager annab pioneeritööks ja õpilaste ettevalmistamise puhul kommunistlike noorte ridadesse astumiseks.

Tuleb leida mahti vestluste ja kohtumiste korraldamiseks tööeesrindlastega ja vanade revolutsionääridega.

Pioneerilaagrites tuleb organiseerida õpilasingide tööd. Samuti peaks kasutama kõiki võimalusi ühiskondlikult kasulikuks, looduskaitsealaseks ja mitmesuguseks muuks huvitavaks tegevuseks.

Kuid vaatamata sellele, et ametiühingute pioneerilaagrites puhkab suur osa vabariigi koolide õpilastest, jääb siiski enamik nendest kõrvale. Kosutav suvepuhkus tuleb aga organiseerida kõigile õpilastele, ja selles seisnebki koolide ja haridusorganite tähtis ülesanne.

Õpilaste suviste ürituste planeerimise ja korraldamise alal on meie koolidel juba küllaltki häid kogemusi. Tuleks ainult arvestada seda, et õpilaste tegevus ei kannataks ühekülsuse all, vaid oleks võimalikult mitmekesine ja huvitav. Siia kuuluvad sellised üritused, nagu jõukohane tootmistöö, ühiskondlikult kasulik töö, spordiüritused, matkad ja ekskursioonid, isetegevuse viljelemine ja palju muud. Kus ja kuidas seda kõike teha, ka selles on meil kogemusi. Koolidel on välja kujunenud oma traditsioonid, jääb ainult neid süvendada ja edasi arendada ning paremaid kogemusi rakendada kõigis koolides.

Eesrindlikud koolid ja haridusosakonnad on juba asunud õpilaste suvepuhkuse ürituste planeerimisele. Nii on Harju rajooni TSN TK Haridusosakonnal kavandatud mitmekülgne ja ulatuslik perspektiivplan 1958. a. suveks. Haridusosakonnal on antud koolidirektoritele juhendus välja selgitada, lähtudes õppeprogrammide, milliseid katseid ja vaatlusi oleks vaja organiseerida õpilastele suvel. Need on mõeldud õpilastele iseseisvaks tööks peale õppe-katseilise tegevuse kooliaias. Siia kuuluvad esmajärjekorras polütehnilise sisuga vaatlused põllumajanduses ja karjakasvatases, nagu seemnete ja pinnase ettevalmistamine külviks, väetamine, külvamine, oraste ja taimede hooldamine, loomade hooldamine ja toitmine, lehmade lüpsmine, hobuste rakendamine jne. Järgmise etapina tuleb oskuste ja vilumuste omandamine tootmistöö kaudu. Siia kuuluvad nooremates klassides tibude hooldamine kodus, vanematel õpilastel aga juba linnufarmides, noorkarja hooldamine ja osavõtt jõukohasest tööst kolhoosi või sovhoosi aiandis või põllul. Siinjuures on

ette nähtud, et igal suvel õpilane tegeleb mõne uue küsimusega, näiteks: ühel aastal linnukasvatases, teisel aastal loomakasvatases, kolmandal aias või põllul jne., mis annab talle võimalusi tutvuda ja omandada praktilisi kogemusi mitmelt alalt.

Kuid mitte üksnes polütehnilist laadi küsimustega ei tegele Harju rajooni koolide õpilased suveperioodil, mis oleks ühekülgne, vaid plaan haarab ka üritusi õpilaste esteetilise silmaringi avardamiseks, nagu kino, teatri, muuseumide ühiskülastamised; spordiüritused, näiteks koolisisesed, koolidevahelised ja ülerajoonilised spordivõistlused ja -mängud; matkad ja ekskursioonid, isetegevuslikud ja muud meelelahutuslikud ning kasvatustöö üritused.

Rajooni iga kool, arvestades kohalikke tingimusi ja võimalusi, koostab õpilaste suvevaheaja ürituste plaani, esitab selle läbivaatamiseks haridusosakonda ja koolidirektorite nõupidamisel aprillikuus arutatakse neid ning täpsustatakse ülerajoonilised üritused.

Taolise plaani realiseerimisel on õpilastele tagatud tegevusrohke ja huvitav koolivaheaeg ja nad alustavad järgmist õppeaastat reibastena ning puhanutena. Ulatuslike üritusi koolinoortele on planeeritud eeloleval suvel ka Valga, Viljandi ja paljudes teistes rajoonides.

Õpilaste suvevaheaja sisustamise vorme on palju ja neid kõiki tuleb oskuslikult kasutada, arvestades õpilaste iga, huvi, võimeid, vajadusi ja eeskätt kommunistliku kasvatuse eesmärki.

Tähelepanuväärse koha meie vabariigi koolide töös on omandanud komsomoli noortelaagrid kolhoosides. Palju on neid kooli, kus eelmistel aastatel huvitav töö ja puhkus noortelaagrites sisustas õpilaste vaba aega suvel. Neid kogemusi tuleb aga senisest hoopis laialdasemalt kasutada. Tuleks jõuda selleni, et kui mitte kõik, siis võimalikult suurem osa linnakoolide VIII—XI klasside õpilasi puhkaksid suvel noortelaagrites.

Paljud maakoolid organiseerivad suvel koolide juures pioneerilaagrid, kus on õpilastele loodud head puhkamisvõimalused. Näiteks organiseeriti 1957. a. suvel Orissaare rajoonis Tumala Seitsmeklassilise Kooli juures kolhoosidevaheline pioneerilaager. Pioneerilaager oli organiseeritud nende kolhooside kulul, kelle liikmete lapsed seal viibisid. Õpilased aga puhkasid laagrites hästi: oli organiseeritud mitmesuguseid matku, ekskursioone, isetegevust; laagrisviibijad võtsid osa kolhoositööst, mille eest normipäevade alusel tasuti laagrite. Ka tänava on haridusosakonnal plaanis organiseerida pioneerilaagrid.

Taolisi laagreid organiseeriti veel pal-

jude koolide juures ja mitte üksnes maal, vaid ka linnades. Linnalaagrite töös saab rakendada kõiki varemärgitud vorme ning oma mitmekesise tegevusega pakuvad nad õpilastele meeldivat vaheldust ja huvitavat meelelahutust. Neid laagreid võib ja peakski organiseerima iga suurema kooli juures nii linnas kui ka maal. Rajoonide haridusosakonnad ning koolid peaksid selle küsimuse aktiivselt päevakorda võtma.

Paljud koolinoored võtavad suvel kodude kaudu osa jõukohasest tööst kolhoosides ja sovhoosides. Seda tööd on aga vaja koolidel ja haridusorganitel korraldada nii, et see ei kujuneks ainult tööks töö pärast, vaid teeniks sügavalt kasvatuslikke eesmärke, oleks õpilastele jõukohane, huvitav ja süvendaks neis armastust töö vastu.

Paljudes vabariigi maakoolides oli eelmisel suvel õpilaste töö kolhoosis hästi organiseeritud. Näiteks Suure-Jaani rajooni Sürgavere Seitsmeklassiline Kool leppis kokku naabruses asuva kolhoosiga «Kindel Tee» õpilaste töö iseloomu, ulatuse ja töötasu suhte. Õpilaste töö kohta peeti individuaalset arvestust. Kool koos kolhoosiga premeeris parimaid õpilasi — tööeesrindlasi — väärtuslikkude esemetega: fotoaparaadi, portfellide, suuskade ja muuga. Ka tänavau organiseerib kool õpilaste töö kolhoosis.

Iga kooli juurde on vabariigis rajatud õppe-katseaed, kus õpilased teevad programmkohaseid töid taimekasvatustes. Enamiku koolide katseaedades töötab õpilasi kogu suve kestel ning katseaiaid täidavad oma osa õppe-kasvatustöö protsessis. Palju on neid koole, keda võiksime töötulemuste põhjal esile tõsta. Kahjuks leidub veel koole, kus organiseerimatuse tõttu töötavad õpilased kooliaias ainult kevadel ja sügisel. Suvel aga teevad kooliaias katseid vähesed õpilased. On tingimata vajalik, et õpilased võtaksid kogu suve korrapäraselt osa tööst õppe-katseaias, sest sel pole mitte üksnes õppe-kasvatuslik eesmärk, vaid töö kooliaias on õpilastele ka meeldivaks tegevuseks.

Suvevaheajal on vaja õpilastele organiseerida ühiskondlikult kasulikku tööd. Paljud koolide ümbrus on lage, planeerimata ja kujundamata; sageli puuduvad isegi lillepeenrad, kõnelemata ilupöösastest. Kooliümbruse kujundamine, lillepeenarde ja hekkide rajamine on aga tänuväärne tegevus. Selle tööga on juba paljud rajoonid alustanud. Eeskuju tuleks võtta Viljandi rajooni koolidest. Õpilastele pakub see rõõmu, arendab nende esteetilist maitset ja süvendab armastust oma kooli vastu, sest kooliümbruse kujundamisel on ka osake nende kätetööd. Aastate jooksul aga kasvab istutatud puudest

kõnniteede ja puhkepaikadega park, mis ümbritseb nende hariduskollet. Miks ei võiks koolid luua sellist traditsiooni, et iga lõpetaja või lõpetav klass istutaks mälestusena koolile mõne puu, põõsa, teeks istepingi, jalutusraja või midagi muud kasulikku.

Paljude koolide läheduses on kolhooside või sovhooside keskused, haljasalad, puhkepargid, Suures Isamaasõjas langenute ühiskalmud, kultuuri mälestusmärgid jne. Miks ei võiks kooli õpilaspere, pioneeri- või komsomoliorganisatsioon võtta oma hooldusele ja korrastamisele neid objekte. See on asendamatu töö aktiivset tegevust ihkavaile noorukeile. Neid võimalusi aga kasutavad meie koolid kahjuks veel väga vähe. Uhkusega räägivad Mustla Kesk-kooli õpilased, et nemad on oma šefluse alla võtnud kodulinna haljasalad, varustavad neid lilledega oma kooliaias jne. Sellel pole tähtsust üksnes ühiskondlikult kasuliku töö ja õpilaste vaba aja veetmise seisukohast, vaid sellega me juhime õpilaste tähelepanu looduse ilule, selle säilitamisele ja rikastamisele. See töö peaks tingimata haarama ka looduskaitse-alast tegevust, mida väga edukalt viljeldakse Elva rajooni koolides. Looduskaitse alla võtmist vajavate objektide väljaselgitamine, nende uurimine ja hooldamine huvitab õpilasi väga ja selleks tööks on võimalusi igas rajoonis. Seda tööd tuleb aga haridusosakonnade ja koolide poolt organiseerida ja suunata.

Rõõmustavalt peab märkima meie vabariigi koolide aktiivset koduloo-alast tööd. Paljud koolide juures töötavad edukalt koduloo ringid, kes uurivad koduümbruse ajalugu, hoiavad korras ajaloolisi ja kultuurimälestusmärke jm. Õpilasingide, eriti aga koduloo ringide töö ei tohi suvel vaibuda, vaid hooldusõpetajail seisab ees ülesanne aktiviseerida nende ringide tegevust, sidudes seda matkade ja ekskursioonidega.

Suvevaheajal on õpilaste aktiivse puhkuse vormiks matkad ja ekskursioonid. Paljudel koolidel on selles töös häid kogemusi. Igal aastal korraldab õpilastele lühemaid ja pikemaid matku näiteks Märjamaa Kesk-kool, kes on sel alal eesrindlasena tuntud kogu vabariigis. Juba aegsasti planeerib kool suviste matkade marsruudid ja valmistub matkadeks suure põhjalikkusega. Nende kasvatuslikust väärtusest rääkida oleks üleliigne.

Matkad, ekskursioonid, turism — see on küllaltki tähtis vahend õpilaste puhkuse sisustamisel. Kuidas seda tööd laiendada, selle üle peaksid tõsiselt mõtlema iga kooli kollektiiv, rajooni haridusosakond ja Vabariiklik Laste Turismi-Ekskursiooni Jaam. Tuleks saavutada olukord, et igas koolis tegeldaks selle tööga,

Eeloleval suvel organiseeritakse õpilastele rida ulatuslikke vabariiklikke üritusi, mis haaravad enamiku meie õpilasperest. Need algavad koolisest, jätkuvad ülerajooniliste ja lõpevad vabariikliku, osa isegi üleliidulise üritusega. Nende ettevalmistusel ja läbiviimisel on suured ülesanded igal koolikollektiivil, koolivälistel asutustel, haridus- ja komsomolitöötajail ning ametiühingutel, kes peavad igati aitama kaasa nende õnnestumiseks rohkearvulise koolinoorsoo osavõtul.

Uhe ulatuslikuma üritusena organiseerib Eesti NSV Haridusministeerium koos ELKNU Keskkomiteega 24.—29. juunini III vabariikliku pioneeride kokkutuleku Värskas, millest võtab osa igast rajoonist parim koondrühm. Kokkutulekul pakutakse pioneeridele mitmeid huvitavaid tegevusi, nagu võistlus pioneeeri erialades, võrk- ja rahvaste pallis, maastikumängus jm. Võistluses esikohale tulnud koondrühm premeeritakse tuusikutega puhkuseks üleliidulises pioneerilaagris «Artek». Koolid ja haridusorganid koos ELKNU rajoonikomiteedega peavad igati kaasa aitama selle ürituse kordaminekuks.

Praegu toimuvad vabariigis ettevalmistused Vabariikliku Laste Turismi-Ekskursiooni Jaama poolt korraldatava noorte turistide vabariiklikuks kokkutulekuks, mis toimub juulikuul teisel poolel. Selle ürituse raames toimuvad mais-juunis rajoonides tähe- ja teatematkad, kus selgitatakse välja parimad grupid, kes saavad õiguse osa võtta vabariiklikust kokkutulekust Pärnu rajoonis Valgerannas.

Moodustatud rajoonikomisjonidel ja Laste Turismi-Ekskursiooni Jaamal on selle organiseerimisel ning läbiviimisel suured ülesanded ja vastutus.

Jätkub konkursi «Õpi tundma oma kodumaad!» II voor koduümbruse ja looduskaitse teemal. Selle ülesandeks on looduskaitse propageerimine koolis, looduskaitse objektide väljaselgitamine, silte ja teeviitade panek jne. Seda tööd tuleb koolides ja rajoonides hästi organiseerida.

Uhe huvitava üritusena korraldatakse suvel üleliiduline pioneeride ja koolinoorte ekspeditsioon, mis on pühendatud VI viis-aastakule. See on ühendatud konkursiga «Õpi tundma oma kodumaad!» Uudne on see, et grupid, kes lähevad matkama, ei vali ise matka ülesannet, vaid saavad selle mõnelt teaduslikult asutuselt või organisatsioonilt, kellele tagastatakse ka materjalid pärast ülesande täitmist. Matkagruppide vahel toimub võistlus. Parimatel gruppidel vabariigis on õigus osa võtta 1959. a. suvel Moskvas toimuvast üleliidulisest kokkutulekust.

Peale selle on Laste Turismi-Ekskursiooni Jaamal kavas terve rida huvitavaid

tegevusi õpilastega suvel, nagu ekskursioonigruppide vastuvõtmine Tallinnas, ametiühingute noortelaagri organiseerimine Värskas jt., mis kõik aitavad sisustada õpilaste suvepuhkust.

Ka Vabariiklik Noorte Naturalistide Jaam organiseerib õpilastega suvel mitu üritust. Juuli lõpul on ette nähtud nädalajaline noorte naturalistide kokkutulek Värskas, millest võtab osa igast rajoonist kuni 5 parimat. Osavõtjatele organiseeritakse huvitav ja mitmekesine tegevus (ekskursioonid, matkad jne.).

Peale selle on välja kuulutatud noorte aednike ja noorte küülikukasvatajate konkursid, mis pakub lastele suurt huvi ja rohket tegevust.

Suurt tähelepanu suveperioodil tuleb osutada rajoonide (linnade) pioneerimajade tööle. Pioneerimajade juhatajad koos haridusosakondade juhatajate ja koolidirektoritega peaksid koostama ürituste plaani selliselt, et võimalikult rohkem lapsi tömmata aktiivsele tegevusele. Seega ei tohi pioneerimajade töö piirduda ainult oma ringide tööga, vaid nende suunav ja abistav käsi peaks ulatuma igasse rajooni kooli. Pioneerimajade pedagoogid peaksid abistama koole ürituste läbiviimisel õpilastega. Samuti tuleks organiseerida koolidevahelisi ja ülerajoonilisi üritusi.

Peale nimetatute on koolidel veel terve rida võimalusi õpilastele huvitava tegevuse organiseerimiseks suvel. Nimetagem siin kooli raamatukogu tööd, noorte naturalistide ringi tegevust, mitmesuguseid massilisi kultuuriüritusi jne. Iga kooli kollektiiv peaks igakülgset analüüsima kõiki neid võimalusi oma kooli ulatuses ja koostama suvise töö konkreetse plaani. Kõigi nende ürituste organiseerimisele tuleb kaasa tömmata kooli pioneeeri- ja komsomoliorganisatsioonid. Eriti häid võimalusi on pioneeritööks OLKNU Keskkomitee VIII pleenumi otsuste valgusel. Koolid peavad tegema kõik nende otsuste elluviimiseks. Tuleb organiseerida pioneeride tegevust elukoha järgi, majavalitsuste juures jne. See on uudne töövorm ja vajab seetõttu oskuslikku suunamist, kuid see töö on õpilastele huvitav ning haarav.

Nagu näeme, on õpilaste tegevus suveperioodil väga mitmekesine ja huvitav. Organiseeritakse lisaks kooli- ja rajooni-üritustele terve rida vabariiklikke kokkutulekuid ja konkursse, mis pakub huvitavaid tegevusi ja meeldivat meelelahutust võimalikult paljudele õpilastele. On vajalik, et koolid, haridusorganid ja teised asutused, kes suuremal või vähemal määral on nende üritustega seotud, aktiivselt kaasa aitaksid nende heaks kordaminekuks.

Kommunistliku kasvatuse leninlike põhimõtete võit.*

N. BOLDÕRJOV,

Vene NFSV Pedagoogiliste Teaduste Akadeemia Pedagoogika Teooria ja Praktika Teadusliku Uurimise Instituut.

Oma mitmekülgses tegevuses kommunistliku partei ja Nõukogude riigi loomisel ning tugevdamisel ei unustanud V. I. Lenin iialgi rahvahulkade ja ennekõike noore põlvkonna kasvatamist. Paljudes artiklites, kõnedes ja ettekannetes põhjendas ta uue inimese kasvatamise põhilisi printsiipe. Alates artikliga «Millest mõtlevad meie ministrid» (kirjutatud 1895. a.) ja lõpetades «Lehekülgedega päevikust» (ilmunud 1923. a. jaanuaris) töötas Vladimir Iljitš nii teoreetilisest kui ka praktilisest seisukohast läbi rahvahariduse ja noorsoo kommunistliku kasvatuse küsimused. Eriti tähtis nõukogude kasvatusüsteemi kujunemises oli V. I. Lenini komsomoli III kongressil peetud kõne, mis on saanud meie partei programmiliseks dokumendiks.

Kommunistliku partei otsuseil kooli kohta, milles on loovalt edasi arenatud uue inimese kasvatamise leninlike põhimõtteid, on noorsoo kasvatamisel olnud määratu tähtsus.

Noore põlvkonna kasvatamist vaatles V. I. Lenin alati lahutamatus seoses võitlusega kommunismi ürituse eest. Ta lähtus seisukohast, et noored on kommunistliku ühiskonna tegelikud loojad, noortes nägi ta meie maa tulevikku ning kommunistliku partei kuulsate traditsioonide jätkajaid.

Leninlik õpetus noore põlvkonna kasvatamisest võimaldas määrata kasvatuse seaduspärasused kommunismi ehitamise ajajärgul. Selle õpetuse alusel kujunes meie maal uus kasvatusüsteem, mis sisaldab endas kõik parema ning eesrindlikuma mineviku pedagoogika teooriast ja praktikast ning millel on suured eelised kodanliku kasvatusüsteemiga võrreldes.

Üheks nõukogude kasvatusüsteemi erijooneks on tihe seos eluga, sotsialistliku ülesehituse praktikaga. Kommunistliku kasvatuse sisu ja meetodid määratakse kindlaks, arvestades konkreetseid ülesandeid meie kodumaa arengu vastaval etapil.

Teiseks iseloomustavaks jooneks on meie kasvatusüsteemi tõeline demokraatlikkus. Igale nõukogude kodanikule on võimaldatud hariduse omandamine, sõltumata rahvusest, usundist ja majanduslikust seisundist. Nõukogude kool on tõeliselt üldhariduslik kool.

Järgmiseks meie kasvatusüsteemi erijooneks on humanism, sügav usk inimese jõusse ja võimeisse, tema isiksuse austamine. Meie maa sirguva

* Ajakirjast «Советская педагогика» nr. 11, 1957. a., lühendatult.

põlvkonna kasvatust ja õpetust läbivad nõukogude patriotismi ja proletarse internatsionalismi ideed. Seetõttu on nõukogude kooli õpetuse ja kasvatuse sisu muutunud printsiipselt.

Ja lõpuks on nõukogude kasvatussüsteemi tähtsaks erijooneks oluliste erinevuste kaotamine vaimse ja füüsilise töö vahel. Peamiseks eesmärgiks on kasvatada igakülgset arenenud inimesi, kes on võimelised ehitama kommunismi.

Leninlikud kommunistliku kasvatuse põhimõtted ei ole tegevuse juhendeiks mitte üksnes meie kodumaal, vaid ka rahvademokraatia maades.

Mida enam läheneb meie kodumaa kommunismile, seda suuremaks muutuvad noore põlvkonna kasvatusele ja õpetusele esitatavad nõuded. NLKP XX kongress esitas esmajärguliste ülesannete hulgas ka kommunistliku kasvatuse ülesande. Kongressi otsuses on suur tähtsus V. I. Lenini võrratul õpetusel. Selle ellurakendamine tagab meie haridus- ja kasvatussüsteemi edasise arenemise. Sellised ülesanded, nagu kooli õppe-kasvatustöö taseme tõstmine, polütehnilise õpetuse edasine arendamine, õpetamise seostamine ühiskondlikult kasuliku tööga ja kommunistliku töösse suhtumise kasvatamine, on edukalt lahendatavad kommunistliku kasvatuse leninliku õpetuse alusel.

* * *

*

Keskne koht nõukogude kasvatussüsteemis on kõlbelisel kasvatusel, mille põhimõtteliseks aluseks on leninlik õpetus noore põlvkonna kasvatamisest kommunistliku moraali vaimus. Määrates noore põlvkonna kasvatamise põhilise suuna uue ühiskonna tingimustes, märkis V. I. Lenin juba 1920. aastal: «On tarvis, et kogu tänapäeva noorsoo kasvatamine, haridus ja õpetamine oleks temas kommunistliku moraali kasvatamine.»¹

Juhindudes sellest Lenini seisukohast, on nõukogude kool pidevalt püüdnud kasvatada noortes kõigepealt kõrgeid kõlbelisi omadusi. Rakendades ellu V. I. Lenini seisukohta, mille kohaselt kommunistliku moraali aluseks on võitlus kommunismi võiduleviimise ja kindlustamise eest, kasvatab kool õpilastes selliseid kõrgeid moraalseid omadusi, nagu nõukogude patriotism, proletaarne internatsionalism, kommunistlik töösse suhtumine, kollektivism, distsiplineeritus, oskus ületada raskusi, õiglus, ausus ja teisi väärtuslikke omadusi.

Nõukogude patriotismi ja proletarse internatsionalismi kasvatamine on meie kasvatussüsteemis orgaaniliselt seotud. VI ülemaailmsel noorsoo ja üliõpilaste festivalil näitasid nõukogude noored oma käitumises ülestõelist proletaarset internatsionalismi. Sügava austusega kõigi rahvaste ja rahvuste vastu pälvisid meie noored välismaiste professorite ja pedagoogide imetlust.

Nõukogude Liitu külasthanud välismaised pedagoogid märgivad nõukogude kooli suure saavutusena kollektiivsustunde kasvatamist õpilastes. Nõukogude kool kasvatab niisuguseid inimesi, kes arvestavad kõigepealt ühiskonna huvidega. Samuti hinnatakse nõukogude kooli seetõttu, et ta kasvatab kõrge kultuuriga, intellektuaalselt, füüsiliselt ja eetiliselt arenenud inimesi. Hindamist on leidnud ka meie koolile omane terviklikkus, tema ühtsed nõuded ja humaanne suhtumine õpilastesse.

Kõlbelisel kasvatusel uus sisu nõukogude koolis nõudis ka uusi, täiusli-

¹ V. I. L e n i n. Teosed, 31. kd., Tallinn, 1955, lk. 259.

kumaid ning efektiivsemaid kasvatuse meetodeid. Juhindudes leninlikest seisukohtadest, vaatleb pedagoogika kõlbelist kasvatamist kui õpilaste elu ja tegevuse organiseerimise protsessi, mille eesmärgiks on kujundada neis kõrgeid moraalseid omadusi, iseloomu tahtelisi jooni ja kommunistliku käitumise vilumusi. Et kujundada õpilastes käitumise püsivaid vilumusi ja harjumusi, suunab nõukogude kool neid mitmekülgsesse tegevusse ning harjutab neid täitma sotsialistliku elu reegleid.

Vladimir Iljitš rõhutas, et kommunistlik kasvatamine ei seisne mitte noortele igasuguste magusate juttude ja kõlbluse reeglite serveerimises, vaid meie noormehed ja neiud kasvavad kommunistideks üksnes ennast-salgavas töös rahva hüveks, andes kogu oma jõu kommunismi ehitamiseks. Lenini arvates peab kasvav põlvkond just selliselt õppima kommunismi ning just sel viisil kasvatatakse teda kommunistliku moraali vaimus.

Teostades neid leninlike juhendusi, valmistavad meie koolid oma kasvandikest ette aktiivseid ja teadlikke kommunistmehitajaid, kes on suutelised võitma igasuguseid raskusi ja takistusi. Mitmekülgses tegevuses kujunevad õpilastes sellised omadused, nagu valmisolek töötada andunud, tööarmastus, oskus saadud ülesannet lahendada loovalt, aktiivsus ja töödistsipliin. Tuhanded nõukogude õpetajad otsivad praegu uusi teid, et täita leninlikku õpetust õppe-kasvatustöö tihedamast seosest eluga, kommunismi ehitamise praktikaga.

Nõukogude kasvatusteooria lähtub sellest, et õpilaste isiksust ei kujundata üksikute, üksteisest irrutatud meetodite abil, vaid kõigi kasvatusvahendite ja -meetodite süsteemi kaudu. Ainult neis tingimustes võib tagada õppiva noorsoo teadvuse ja käitumise ühtsuse, mis on inimese eetilise kasvatatuse põhimiseks näitajaks. V. I. Lenin ütles, et kui inimesel «sõnad lähevad lahku tegudest, siis on see juba päris paha. See viib silmakirjalikkusele».²

Nõukogude kooli kasvatussüsteemis valitsevad järgmised printsiibid: kommunistlik sihikindlus, kasvatamine kollektiivis, kasvatus-e efektiivsus, selle seos eluga, kasvatus- ja õpetuse ühtsus, suure nõudlikkuse ühendamine õpilaste austamisega, ühtsed nõuded õpilastele, kasvatus- pidevus ja järjekindlus, õpilaste initsiatiivi ja iseseisvuse arendamine, nende ealiste iseärasuste ja individuaalsete erinevuste arvestamine.

Tuhandete nõukogude õpetajate hulgas on palju tõelisi, meisterlikke kasvatajaid. Nad on omandanud nii õpetamise meetodika kui ka kasvatamise kunsti. Toetudes kommunistliku kasvatus- leninlikele seisukohtadele, kujundavad nad õpilastes oskuslikult nõukogude inimese kõrgeid kõlbelisi omadusi.

* *
*

Lähtudes suure Lenini õpetusest uute inimeste kasvatamise kohta, on nõukogude kool alati osutanud suurt tähelepanu õppiva noorsoo ideelis- poliitilisele kasvatus- le. Meie kool on karastanud noort põlvkonda ideeliselt ning relvastanud teda võitluseks kodanliku ideoloogia kahjulike mõjude vastu.

Tähtis koht nõukogude koolis on poliitilisel kasvatusel, mille eesmärgiks on tõsta õpilaste poliitilist teadlikkust ning kasvatada neid revolutsioonilise marksismi vaimus. Poliitinformatsioonide, vestluste ja loengute

² V. I. Lenin, Teosed, 11. kd., Tallinn, 1952, lk. 210.

kaudu tutvuvad keskmise ja vanema kooliea õpilased oma kodumaa, kodukoha, linna ja küla ajaloo, oma rahva revolutsiooniliste traditsioonidega, kaasaja poliitiliste sündmustega meie kodumaal ja välismaal.

Ideelis-poliitilise kasvatuses ülesandeid lahendab nõukogude kool ennekoike suunates õpilasi osa võtma ühiskondlikult kasulikust tegevusest. Kõiki V. I. Lenini mõtteavaldusi noorsoo kasvatuses läbib punase niidina idee seostada noorte poliitiline kasvatus nende aktiivse osavõtuga uue ühiskonna ehitamisest. Juhindudes sellest leninlikust seisukohast, suunab nõukogude kool õpilasi ühiskondlikku ellu, kujundab neis oskusi ja vilumusi, mis suurendavad nende ühiskondlik-poliitilist aktiivsust. Eriti pioneer-, komsomoli- ja teistes õpilasorganisatsioonides omandavad õpilased oskusi korraldada koosolekuid ja võtta aktiivselt osa küsimuste aruteludest, teha ühiskondlik-poliitilist tööd elanikkonnas, pidada ühiskondlikku distsipliini, nad õpivad siin printsipiaalsust ja enesekriitikat, harjuvad pidama riiklikku saladust, aktiivselt võitlema väärnähtuste vastu ühiskonnas, regulaarselt ning süstemaatiliselt lugema ajalehti ja ajakirju, osa võtma seinalehetööst.

Nõukogude kool lähtub vaatekohast, et koolis ei pea üksnes valmistuma eluks, vaid ka elama tõelist elu. Seepärast püüavad nõukogude õpetajad luua õpilaste mitmekülgeks ja aktiivseks eluks ning tegevuseks vajalikke tingimusi, kujundavad neist tulevase ühiskonnategelasi. Sel eesmärgil organiseerivad nad õpilaskollektiivi aktiivi, annavad õpilastele täita ühiskondlikke ülesandeid, ergutavad nende initsiatiivi ja isetegevust ühiskondlikus töös. See on meie kooli tubli saavutus.

* * *

Eriti suur tähtsus nõukogude kooli õpilaste töökasvatuses on leninlikul õpetusel meie noorte kasvatamisest teadlikus distsiplineeritud töös. Kutsumes noorsugu üles õppima kommunismi, selgitas Vladimir Iljitš, et «ainult töös koos tööliste ja talupoegadega võib saada tõeliseks kommunistiks».

Noore põlvkonna kasvatamine töös pole üksnes kommunistliku kasvatuses tähtsaimaks ülesandeks, vaid ka põhiprintsiibiks. Eesrindlikud koolid on alati püüdnud õpilasi kaasa tõmmata ühiskondlikult kasulikku töösse. Seejuures on nad lähtunud ühiskondlik-poliitilistest ja majanduslikest ülesannetest, arvestades oma rajooni majandusliku arenemise iseärasusi, kooli vajadusi, õpilaskollektiivi liitumise astet ja õpilaste ealisi iseärasusi.

Paremate koolide kasvatuslikud kogemused näitavad, et kommunistliku kasvatuses keerukaid ja mitmekülgeid küsimusi on võimalik edukalt lahendada siis, kui kõik õpilased on haaratud ühiskondlikult kasulikku töösse. Seepärast viitaski NLKP XX kongress vajadusele «tegelikult lülitada õpilasi töösse ettevõtteis, kolhoosides ja sovhoosides, katselappidel ja koolide töökodades». On raske ülehinnata õpilaste kasvatamise tähtsust tööstuses ja põllumajanduses. Kui õpilastes kasvatatakse tööarmastust ja lugupidamist füüsilise töö vastu, äratatakse huvi tootmiserialade vastu, siis kujundatakse neis seesuguse töö kaudu omadusi, mis on vajalikud aktiivseks osavõtmiseks tööstuslikust ja põllumajanduslikust tootmisest. Meie koolide kogemused näitavad, et mida suurem on töö ühiskondlik tähtsus, seda suurem on selle mõju õpilastes positiivsete moraalsete omaduste kujundamisel.

Viimaseil aastail on paljude koolide õpilased hakanud aktiivselt osa võtma õppekabinettide ja töökodade sisustamisest, õppevahendite valmistamisest jms. Õpilaste kaasabil on ehitatud uusi koolihooneid.

Need koolid, kes pidevalt ning süstemaatiliselt teostavad leninlikku põhimõtet noorte kasvatamisest teadlikus ja distsiplineeritud töös, saavutavad tõsist edu kommunistlikus kasvatamises. Korraldades kasvatustööd selliselt, et õppiv noorsugu lahendab iga päev mingit tööülesannet, valmistatakse ette aktiivseid kommunistmehhitajaid.

Tähtsaimaks tingimuseks õpilaste töökasvatases ja nende ettevalmistamisel praktiliseks tegevuseks pidas V. I. Lenin polütehnilist õpetust. Märkides selle teostamise teid, osutas Vladimir Iljitš vajadusele ühendada õpetus tootva tööga.

Polütehniline õpetus ja õpilaste ettevalmistamine tööks on omavahel seotud ülesanded. Meie nõukogude ühiskonna elu nõuab tungivalt, et keskkooli lõpetanud noored oleksid eluks ette valmistatud. Selleks aga ei vaja me üksnes teadmisi, vaid ka tööoskusi, moraalsel karastatust ja võimet kiiresti omandada vajalik eriala tootmises.

Koolide, haridusosakondade ja pedagoogikateaduse töötajate ülesandeks on loovalt lahendada see ülesanne. NLKP XX kongressi otsuste täitmine õpetamise seostamise kohta ühiskondlikult kasuliku tööga aitab viia ellu leninlikku õpetust noorsoo praktilise tegevuse organiseerimisest.

Meie kodumaal on palju eesrindlikke kooli, kes neid ülesandeid lahendavad edukalt, madaldamata üldhariduse taset.

Tuleb üha meenutada V. I. Lenini sõnu selle kohta, et «ei saa kujutleda endale tulevase ühiskonna ideaali, ühendamata noorsoo õppimist tootva tööga...»³ Üksnes selle leninliku põhimõtte teostamisel võib täielikult kaotada meie koolitöös esineva tõsise lünga — mõningase eraldatuse õpetuse ja elu vahel, millele viitas NLKP XX kongress.

Õigesti toimivad need koolid, kes seostavad polütehnilist õpetust õpilaste ettevalmistamisega tööks tööstuses ja põllumajanduses. Ei piisa noorte ettevalmistamisest tööks üldse. Iga aastaga tuleb suurendada nende õpilaste arvu, kes koos üld- ja polütehnilise haridusega saavad ka erialase ettevalmistuse. On täiesti loomulik, et paljudes koolides, kes teostavad uue õppeplaani alusel, on VIII — X klassides fakultatiivsed praktilised kursused, mida õpilased valivad oma soovi kohaselt ja arvestades antud rajooni majanduse vajadusi.* Eriti organiseeritakse kursusi masinate remontimise, treimise ja freesimise, elektro- ja raadiotehnika, autoasjanduse jm. alal. Polütehnilise tsükli objektid ja fakultatiivsed kursused aitavad kindlaks määrata õpilaste huvisid ja kalduvusi ning arendada teatavate erialade harrastusi.

Viimaseil aastail on meie koolides tekkinud ühiskondlikult kasuliku töö alal palju uusi võrme ja liike. Maaõpilased liituvad alalisteks tootmisbrigaadideks ja lülideks, kes võtavad aktiivselt osa kolhoositööst.

Õpilasbrigaadid on tõhusaks vormiks õpilaste kaasahaaramisel tootvasse töösse põllumajanduses. Nad võimaldavad õpilastele õpetada käsitsi ja masina abil tehtavat tööd ning tutvustada põllumajanduse alustega. Töötamine brigaadides võimaldab õpilastel koolis omandatud teoreetilisi teadmisi rakendada praktikas, tööprotsessis, näidata oma initsiatiivi ja ise-

³ V. I. L e n i n. Teosed, 2. kd., Tallinn, 1949, lk. 42.

* Reas Vene NFSV koolides katsetatakse polütehnilise õpetuse huvides õppekasvatustööga uute õppeplaanide ja -programmide alusel. T o i m e t u s.

seisvust. Õpilaste tootmisbrigaadide organiseerimine kolhoosides ja sovhoosides on tõsiseks sammuks leninliku põhimõtte — õpetuse seostamine tootva tööga — ulatuslikul teostamisel.

Paljudes rajoonides on linnakoolide vanemate klasside õpilastele organiseeritud komsomoli noortelaagrid, mis võimaldavad ratsionaalselt korraldada õpilaste puhkust ning haarata neid põllumajanduslikku töösse.

Mõnedes koolides organiseeritakse koolide «tehased» ja «vabrikuid», pioneeride tootmiskombinaate, koolide masina-traktorijaamu ja elektri-jaamu. Õppetöökodadel on oma tsehhid, kus õpilased töötavad vabal ajal, täites kooli ja naaberlasteaiatellimusi. Suure armastusega ning hoolikalt valmistavad nad oma koolile näitlikke õppevahendeid ja lastele lelusid ning muid esemeid.

Mõned «tehased» ei valmista üksnes näitlikke õppevahendeid ja ei remondi vaid kooli mööblit, vaid täidavad ka asutuste ja organisatsioonide tellimusi.

Koolide masina-traktorijaamad on abiks kolhoosidele töös ja aitavad õpilastel omandada eriala.

Ühiskondlikult kasuliku töö uued vormid aitavad arvestada laste ja noorukite ealisi iseärasusi. Ühtlasi eeldavad need töövormid õpilaste kollektiivset tegevust, mis soodustab neis kõrgete moraalsete omaduste kujunemist.

Õpilaste kollektiivne töö, nende vahetu kontakt tehaste ja vabrikute, kolhooside ja sovhooside töötajatega aitab neil mõista, et mitte üksikud isikud, vaid rahvas on aineliste ja vaimsete väärtuste looja, ajaloo looja.

Pedagoogikateaduse töötajate ülesandeks on koolide eesrindlike kogemuste üldistamise alusel välja töötada õpilaste töökasvatuse meetodika. V. I. Lenini targad õpetused ja juhendused töökasvatuse alal tuleb teostada loovalt, arvestades muutunud tingimusi. Näiteks on teada, et komsomoli III kongressil kutsus Vladimir Iljitš noorsugu üles lahendama seeguseid omal ajal aktuaalseid ülesandeid, nagu kirjaoskamatuslikvideerimine, osavõtmine eeslinnade majandite organiseerimisest, töörajoonide puhtuse küsimuse lahendamine. Need ülesanded on juba lahendatud. Kuid praegu on palju teisi tähtsaid ning kiireid ülesandeid, millede täitmisest noored peavad aktiivselt osa võtma. Piisab ühiskondlikult kasuliku töö liikide nimetamisest, nagu osavõtmine põllumajanduse edasisest tõstmisest, meie külade radiofitseerimisest ja elektrifitseerimisest, asutatud punktide haljastamisest, teede ja sildade remontimisest jms. Sajad tuhanded nõukogude õpilased lahendavad neid ülesandeid juba praegu.

* * *

Noore generatsiooni kasvatamisel omistas V. I. Lenin eriti suurt tähtsust koolile. Suure osa oma ajaloolisest kõnest komsomoli III kongressil pühendas ta vana kooli kriitikale ja nõukogude kooli uute ülesannete analüüsile.

«Meie kool,» ütles V. I. Lenin, «peab andma noorsoole teadmiste alused, oskuse ise välja arendada kommunistlikke vaateid, peab tegema neist haritud inimesed.»⁴

Ilma sügavate ja mitmekülgsede teadmisteta, ilma teaduste aluste

⁴ V. I. Lenin. Teosed, 31. kd., Tallinn, 1955. lk. 263—264.

omandamiseta pole võimalik saada tõeliseks kommunistiks, ei saa edukalt ehitada kommunismi. V. I. Lenin astus otsustavalt välja pealiskaudse suhtumise, loosungite ja valmis järelduste päheõppimise vastu. Meie ei vaja tuupimist, ütles tema. Meil on vaja iga õpilase mälu rikastada põhiliste faktide tundmisega, niisuguste faktide tundmisega, ilma milleta ei saa olla haritud inimest.

Teaduste aluste omandamine on vajalikuks tingimuseks meie õpilaste kommunistliku maailmavaate arendamisel ning kommunistliku käitumise kujundamisel. Kasvatustöö nõukogude koolis toimub tihedas seoses õpetusega. Õpetuse sisu, organiseerimine ja meetodid, õpetaja isiksus, tema käitumine mõjustavad sügavalt õpilase isiksust. Kasvatustöö mõjub omakorda positiivselt õpetuse kvaliteedile. Liites õpilasi sõbralikuks ja eesmärgikindlaks kollektiiviks, tõstes distsipliini ja vastutust õppetöö eest, luuakse edukaks õppetöök vajalikud tingimused.

Kasvava põlvkonna varustamine teadmistega ning õppeedukuse löstmine on olnud ja jääb alati tähtsaimaks ülesandeks meie koolides. Mõistagi ei saa võitlus sügavate teadmiste eest, kõrge õppeedukuse eest piirduda vaid võitlusega õpilaste istumajäämise vastu. Nõukogude kooli ees seisab praegu eriti teravalt küsimus oma kasvandike teadmiste kvaliteedi tõstmisest. Selle küsimuse edukas lahendamine vastab leninlikele juhendustele kasvava põlvkonna ettevalmistamisest kõrgestiharitud inimesteks, kes oskavad omandatud teadmisi kasutada praktikas. V. I. Lenin õpetas, et omandada teadmisi tähendab õppida neid kasutama elus. Meie kooli kohuseks on õpetada õpilasi iseseisvalt omandama ja kasutama teadmisi. Pole juhuslik see, et viimasel ajal pedagoogilise kirjanduse veergudel arutletakse ulatuslikult õpilaste iseseisva töötamise küsimust. Nõukogude kooli alatine hoolitsemine õppetöö parandamise eest pole üksnes hoolitsemine õppeedukuse, vaid ka kasvatustöö parandamise eest, õpetuse kasvatava osa tõstmise eest. Õpilaste varustamine teadmistega ja nende kasvatamine kommunistliku moraali vaimus — need ülesanded on ligilähedaselt seotud.

Omistades koolile määratu tähtsuse noore põlvkonna kasvatamise ja õpetamise süsteemis, näitas V. I. Lenin ühtaegu, et tulevaste kommunistlike ettevalmistust ei tohi piirata vaid kooliga. «Me ei usuks õpingutesse, kasvatusse ja haridusse,» ütles V. I. Lenin, «kui see oleks surutud ainult kooli seinte vahele, lahti kistud tormisest elust.»⁵ See leninlik seisukoht on aluseks õpilaste mitmekülgses ühiskondlikult kasulikus tegevuses ja klassivälises töös.

Möödunud 40 aasta kestel on nõukogude kool kasvanud ning arenenud leninliku põhimõtte alusel kooli ja elu ning kooli ja kommunistliku partei poliitika seose kohta. Juba 1918. a. ütles V. I. Lenin, et «kool väljaspool elu, väljaspool poliitikat — see on vale ja silmakirjalikkus».⁶

Leninlik printsiip kasvatuse ja õpetuse seosest eluga nõuab õppekasvatustöö sisu ja meetodika pidevat uuendamist vastavalt konkreetsele ülesandele, mida esitab elu meie ühiskonna arenemise eri etappidel. Näiteks kommunismi ehitamise käesoleval etapil, kui tähtsal kohal on õpilaste ettevalmistamine praktiliseks tegevuseks, on eriti oluline õppivas noorsoos kommunistliku töössesuhtumise, distsiplineerituse ja orga-

⁵ V. I. Lenin. Teosed, 31. kd., Tallinn, 1955, lk. 253.

⁶ Sealsamas, 27. kd., Tallinn, 1955, lk. 69.

niseerituse kasvatamine. Seoses õpilaste lülitamisega tootmissfääri on need omadused neile eriti vajalikud.

Rõhutades, et kasvatusel on klassi- ja parteiline iseloom, ei lahutanud Lenin kunagi noorsoo õpetamise ja kasvatamise ülesandeid konkreetseist ajaloolistest tingimustest, töölisklassi poliitilisest, majanduslikust ja ideoloogilisest võitlusest. Noorsoo kasvatamist vaatlus Vladimir Iljits töölisklassi poolt kommunistlikult eest peetava võitluse tähtsaima koostisosana. Rahva tõeline haridus, kinnitas tema, on võimalik ainult poliitilise võimu haaramisega proletariaadi poolt ja pärast rahvahariduse põhjalikku ümberkorraldamist. «Ainult siis, kui me noorsoo õpetamise, organiseerimise ja kasvatuse põhjalikult ümber korraldame, võime me saavutada, et noore sugupõlve jõupingutuste tulemusena luuakse ühiskond, mis ei sarnane vana ühiskonnaga, s. o. kommunistlik ühiskond»,⁷ ütles Lenin. Küsimusele, mida peab noorsugu õppima, vastas V. I. Lenin: õppima kommunismi. Selle leninliku õpetuse teostamine aitas põhiliselt muuta nõukogude kooli töö sisu, korralduse ja meetodid. Ta vabanes drillist ja tuupimisest, mittevajalikest teadmistest ning hakkas kasvavat põlvkonda ette valmistama eluks, võitluseks ja tööks, teaduses orgaanilisele seosele teooria ja praktika vahel, õpetuse ja elu vahel.

Noorsoo kasvatamine meie kodumaal ei sugu üksnes kooliõpetuse raamidesse. Suurt abi nõukogude koolile osutavad leninlik komsomol ja V. I. Lenini nimeline pioneeriorganisatsioon. Neis organisatsioonides lülitatakse meie lapsed, noorukid ning noorsugu ühiskondlikku ellu, ühiskondlikult kasulikke töösse, siin avardavad nad oma kultuurilist ja ühiskondlik-poliitilist silmaringi ning kasvavad kommunistliku moraali kõrgete põhimõtete vaimus. Juhindudes suure Lenini õpetusest, osutab komsomol hinnatamatult abi õppiva noorsoo ideelis-poliitilises kasvatamises. Kasvatustliku tegevuse ning selle vormide ja meetodite määramisel lähtuvad komsomoliorganisatsioonid ennekõike leninlikest juhendustest noorsoo õpetuse, kasvatuse ja hariduse seose kohta võitlusega kommunismi eest.

Nõukogude kooli aktuaalseks ülesandeks on veelgi avardada kommunistlike noorte ja pioneeride initsiatiivi ning isetegevust, tõsta nende osa noorpõlve kommunistlikus kasvatamises.

Tähtsaks nõukogude kooli saavutuseks on tema koostöö perekonnaga. Õpetajate ja lastevanemate sõbralik ning harmooniline töö soodustab laste kasvatamises kvaliteedi tõstmist nii koolis kui ka kodus. Paljudes koolides võtavad lastevanemad osa poliitilise õpetuse majandusliku baasi tugevdamisest. Lastevanemate aktiivsel osavõtul luuakse paljudes koolides lektoriumid, kus esitatakse regulaarselt loenguid laste kasvatamisest perekonnas.

Tõsist abi osutavad koolile ka alalised rahvahariduse komisjonid, kes organiseeritakse kohalike töörahva saadikute nõukogude juurde. Nad aitavad kaasa koolikohustuse seaduse täitmisel, on abiks õppe-kasvatustöö taseme tõstmisel koolides. Nii täidetakse leninlikku juhendust selle kohta, et nõukogud töötajate massiorganisatsioonina tagavad laiade rahvahulkade osavõtu riigivalitsemisest ja uue elu ehitamisest.

Iialgi ei kustu ega kaota oma aktuaalsust leninlik õpetus nõukogude õpetajast — noore põlvkonna kasvatajast. Juba 1909. a. kirjas Capri

⁷ V. I. Lenin, Teosed, 31. kd., Tallinn, 1955, lk. 253.

kooli õpilastele osutas Vladimir Iljitš õpetajate määravale osale kooli ideelis-poliitilises suunamises. Kooli kasvatus ja õpetuse kvaliteet sõltub eelkõige õpetaja ideelisusest, tema maailmavaatest ja moraalsest palgest. Seepärast pidas V. I. Lenin eriti oluliseks õpetaja kasvatamist kõrge ideelisuse vaimus.

Kommunistliku partei programmis, mis võeti vastu 1919. aastal VIII kongressil, esitati ülesandena ette valmistada uusi rahvahariduse kaadreid, kellele on omased kommunismi ideed. See ülesanne on meie kodumaal põhiliselt lahendatud. Nõukogude õpetajaskond on kasvanud võimsaks jõuks, kes aitab kaasa meie maa edukaks liikumiseks kommunismi poole.

Praegu, meie maa järkjärgulisel üleminekul sotsialismilt kommunismile, on eriti suur tähtsus võitlusel kapitalismi igandite vastu inimeste teadvuses, võitlusel kodanliku ideoloogia vastu. Seetõttu tuleb kõigiti tõsta nõukogude õpetajaskonna ideelis-poliitilist taset. Ideeline karastatus, poliitiline küpsus ja kommunistlik teadvus — need on eesrindliku nõukogude õpetaja vältimatud omadused. Tema ideelisuse mõõdupuuks on see, kuidas ta viib ellu kommunistliku partei poliitikat, kuivõrd ta allutab oma õppe-kasvatustlikku tegevust uute inimeste kasvatamise ülesandele. Õpetaja kommunistlik ideelisus soodustab tema ühiskondlik-poliitilise aktiivsuse tõusu. Ei või ju õpetaja oma tegevuses piirduda kooli kitsaste raamidega. Olles kommunismi idee propageerijaks töötajate laiaades hulkades, aitab ta kommunistlikul parteil tõsta nõukogude inimeste teadlikkust.

Pedagoogikutse on keerukas ning loov kutse, mis nõuab pingelist mõtlemist, kasvatus ja õpetuse meetodite alatist täiustamist.

Nõukogude õpetajal tuleb julgesti ning otsustavalt välja astuda vananenud vormide ja meetodite vastu ning üha toetada kõike uut, eesrindlikku laste kasvatamises. Siin on õige koht meenutada N. S. Hruštšovi sõnu selle kohta, et «skolastilised raamatulikud ettekujutused on küllaltki visa hingega ja annavad end meie töös sageli tunda. Sääraste vaadete kandjad pelgavad kõike uut, tõstavad kisa ja kära, kargavad hirmust võpatades eemale, kaotavad võime kainelt analüüsida olukorda...»⁸ Nõukogude õpetaja ei saa elada iganenud kujutluste, raamatulike skeemide ja dogmade kütkeis. Ta peab laste ja noorsoo kasvatamises otsima järjest uusi teid.

Võiks nimetada sadu eesrindlikke nõukogude õpetajaid, pedagoogilise töö tõelisi meistreid, kes annavad kõrget eeskujutõu õpilaste kasvatamisel ning õpetamisel.

Kommunistlik partei ja Nõukogude valitsus hindavad kõrgelt nõukogude õpetajate tööd. Parimaile neist omistatakse teenelise õpetaja austav nimetus. Tuhandeid õpetajaid on autasustatud ordenite ja medalitega, märgiga «Haridustöö eesrindlane».

Iga aastaga kasvab õpetajate arv, kes edukalt kaitsevad kandidaadi dissertatsiooni. Ent iseloomustav on see, et paljud neist jäävad koolitöösse ning seovad teooriat oskuslikult praktikaga. Tuhanded eesrindlikud õpetajad ja direktorid võtavad osa pedagoogilistest lugemistest, tehes oma kogemused kättesaadavaks kogu õpetajaskonnale.

⁸ N. Hruštšov. «Kirjandus ja kunst olgu tihedasti seotud rahva eluga.» «Eesti Kommunist», nr. 8, 1957, lk. 13.

V. I. Lenini sühtumises õpetajasse on isalikku hoolitsust, tahet luua soodsaimad tingimused nõukogude õpetaja loovaks ning viljakaks tööks. Lenini õpetus on aidanud kõrgele tõsta nõukogude õpetaja austavat kutsset, tema osa teadlike kommunistliku ühiskonna ehitajate ettevalmistamisel.

* * *

Leninlike põhimõtete alusel on meie kodumaal kasvatatud mitu põlvkonda aktiivseid ja teadlikke kommunistmehitajaid. Seda tunnistavad nõukogude noorte kangelasteod Suure Isamaasõja rindeil ja meie noormeeste ning neidude ennastsalgav töö tööstuses ja põllumajanduses.

Igal aastal väljub meie kesk- ja kõrgemaist koolidest aktiivsete kommunistmehitajate uusi väesalku. Nad muudavad oma kodumaa palet, ühendavad meresid ja jõgesid, ehitavad uusi linnu, võtavad kasutusele uudismaid, uurivad Arktika jäävälju, kasutavad aatomienergiat rahulikus töös, loovad oivalisi kunstiteoseid, annavad oma panuse nõukogude teaduse ja tehnika arendamiseks.

Veel esinevad puudused kooli kasvatustöös ja polütehnilises õpetuses ei tohi varjata tema suuri saavutusi. Meil on kogutud rikkalikke kogemusi noorte kasvatamise alal. V. I. Lenin oma kirjutises «Hariduse Rahvakomissariaadi tööst» kutsus haridusala töötajaid üles hoolikalt tundma õppima, levitama ja toetama kõike uut ning paremat koolide ja õpetajate töös. Selle eesrindliku kogemuse tundmaõppimine ja teaduslik üldistamine on pedagoogikateaduse alal töötajate tähtsaimaks ülesandeks. Ühtlasi on meie ees vastutav ning austav ülesanne: meie koolide töös laialt levitada ja loovalt kasutada kommunistliku kasvatuse leninlikke põhimõtteid.

A. M. Gorki humanismist ja selle kasvatamisest.

«NÕUKOGUDE KOOLILE» KIRJUTANUD
prof. L. GUREVITS.

Suur proletaarne kirjanik, sotsialistliku realismi ja nõukogude kirjanduse rajaja Aleksei Maksimoviš Gorki on olnud miljoneile inimestele tõeliseks kasvatajaks ja elu õpetajaks. Tema geniaalsete teoste najal on kasvanud ja kujunenud mitu töötajate põlvkonda. Mitte üksnes sõnakunsti loominguga, vaid kogu oma hooga ja mitmekülgse tegevusega on Gorki inimestes kasvatanud parimaid iseloomujooni. Gorki loomingut läbib piiritu armastus rahva vastu, kõigutamatu usk ta võimsasse loovasse jõusse.

Gorki kirjanduslik pärand on varasalveks, mis kätkeb endas külluslikult sügavaid mõtteid meie sotsialistliku kodumaa tulevase põlvkonna kasvatamise kohta.

Suur kirjanik-humanist osutas palju tähelepanu laste kasvatamise küsimustele proletaarse, sotsialistliku humanismi vaimus. M. Gorki käsitleb sotsialistlikku humanismi kommunistliku moraali lahutamatu osana, mis rajaneb peenetundelisel ja tähelepanelikul suhtumisel inimesse, ta väärikuse austamisel. Eriti tuliselt rõhutab ta vajadust kasvatada lastes armastust ja austust iga inimese vastu, kes oma kodumaale kasu toob. Loova inimese kohta ütles Gorki ühes kirjas: «Inimene — see on ime, ainulaadne ime maa peal, kõik muud imed aga on inimese tahte, mõistuse ja kujutlusvõime looming.»¹

Ülemaailmselt tuntud romaani «Ema» kangelase Andrei Nahhodka suu kaudu lausub Gorki: «Ma tean — tuleb aeg, millal inimesed hakkavad üksteist imetlema, millal igaüks on teise ees nagu täht! ... See pole enam lihtsalt elu, vaid — inimese teenimine, tema kuju tõuseb kõrgele ... Suured on selle elu inimesed ...»²

Vastukaaluks sellele paljastab Gorki kodanliku «humanismi» valet ja silmakirjalikkust. Ta tõendab, et kapitalist ei saa olla humaanne; kõik inimlik peale elajaliku inimeses on talle võõras. Kapitalist kaitseb oma dollareid, ent dollar on talle alati kallim inimesest.

Paljudes teostes näitab Gorki ebahumaanset suhtumist töörahvasse tsarismi ajal, kujutades eredate joontega kapitalistliku ühiskonna ladviku halvustavat, kõrki suhtumist tööinimesse.

Autobiograafilises teoses «Inimeste seas» leiame Gorki ütluse: «Õudne on mõelda, kui palju häid inimesi on mõttetult hukkunud meie sajandil. Kõik inimesed kuluvad ja — hävivad, see on loomulik; kuid kuskil ei kulanad nii kohutavalt kiiresti, nii absurdelt kui meil Venemaal.» (13, 420.)³

¹ М. Горький. Письма рабочим и писателям, 1936, стр. 28.

² М. Горький, Ема. Tallinn, Eesti Riiklik Kirjastus, 1952, lk. 128.

³ Tsitaadi järel sulgudes esitatud arvud selles artiklis tähistavad M. Gorki kolmekümnekõitelise kogutud teoste väljaande köidet ja lehekülge.

Ekspluataatorlikus ühiskonnas, meenutas Gorki, võrdub «humanism» täielikult niinimetatud heategevusega. Artiklis «Kultuuridest» toonitab ta, et kodanlus ei ole kunagi püüdnud töötavate hulkade elu kergendada teisiti kui üksnes almustega, mis alandavad töötavaid inimesi. Tegelikult avaldus kodanlaste humanism «filantroopia» — s. t. armuannina paljaksröövituile.

Artiklis «Proletaarne humanism» ütleb Gorki, et kodanlus, organiseerides fašismi, heidab endast ise oma humanismi nagu kulunud maski, mis enam ei kata kiskja lõusta.

Edasi märgib ta, et kodanlus sisendab sihilikult alaealistesse ja noortesse oma aja äraelanud natsionalismi ja rassismi ideid, kasvatades neis sotsiaalset künismi, sadistlikku tapmis- ja hävitamiskirge. Ta esitab palju fakte, mis tõendavad fašismi hukatuslikku mõju Euroopa noorsoole.

Gorkil oli alati tugev usk inimesse ja ta võimetesse. Ta oskas inimeses otsida ja avastada parimat, mis temas on. Ta oli veendunud, et peale tohutute puuduste elavad inimestes väikesed väärtused; sellepärast arvas ta, et igas inimeses tuleb osata avastada parimat, väärtuslikku, tõsta nende «väikeste väärtuste» tähtsust, et kirkamalt nähtuksid hea võrsed, mis aja jooksul lõövad vohama.

Teisal märgib Gorki, et igas inimeses kätkeb «oma kelluke», vajaneb vaid oskuslikult «raputada inimest»; järelikult kuulub pedagoogi ülesannetesse oskus «raputada», s. t. leida lapses see «kelluke».

See suure humanisti sügav pedagoogiline mõte nõuab, et me laste kasvatamisel lähtuksime eelkõige sellest positiivsest, mis leidub igas lapses, mida tuleb osata näha ja arendada. Kui inimesele päevast päeva väita, et ta on paha, siis ei tee see teda paremaks kui ta on, kordab Gorki väsimatult.

Romaani «Matvei Kožemjakini elu» üks kangelasi Mark Vassiljev nõuab, et inimest alati veendaks: «... sa pead parem olema, sest sa oled kõigi tegude algus, kõigi teostamiste allikas!»⁴

Esinedes Bakuu tööliste 21. juulil 1928. aastal, ütles M. Gorki: «Loodus on mind ilmselt loonud jahiks hea ja positiivse, mitte aga negatiivse järele... Pidasin oma ülesandeks näha inimeses head, tõeliselt inimlikku, mitte aga zooloogilist, loomalikku...»⁵

Asjata ei ütle kuulus nõukogude pedagoog Anton Semjonovitš Makarenko oma artiklis «Maksim Gorki minu elus»: «Olin sunnitud pöörduma vahetult oma üldiste kujutluste juurde inimesest, kuid minule tähendas see pöördumist Gorki poole...»⁶

Uhes kirjas A. Makarenkole meenutas Gorki: «... austage üksteist, ärge unustage, et igas inimeses peitub ehitaja tark jõud ja et sellele tuleb anda võimalust areneda ja õitsele puhkeda, et ta rikastaks maad veel suuremate imedega».⁷

Teatavasti ühendas Makarenko kollektivismi kasvatamise oskuslikult individuaalse lähenemisega ja tõi päevavalgele iga oma kasvandiku paremad omadused — «väärtused», teiste sõnadega, ta oskas leida ja arendada oma kasvandikes seda «tarka jõudu».

M. Gorkil endal oli harukordne võime avastada igas inimeses «väikesi väärtusi», seejuures märksa sagedamini kapitalistliku ühiskonna alumis-

⁴ M. Gorki. Matvei Kožemjakini elu. Eesti Riiklik Kirjastus, 1950, lk. 326.

⁵ Ajaleht «Бакинский рабочий», 23. juuli 1928.

⁶ A. Makarenko, Kommunistlikust kasvatuses, Eesti Riiklik Kirjastus, 1954, lk. 25.

⁷ Sealsamas, lk. 29.

tes kihtides, «põhja» elanike hulgas kui «korralikku seltskonda» kuuluvate inimeste seas.

Paadunud hulkur Jemeljan Piljai, inimene «tundmatu päritoluga», kes õõsi varitses teel, kavatsedes tappa ja paljaks röövida kaupmeest, oma endist peremeest, kohtas õnnetut tütarlast, kes valmistus endalt elu võtma. Sügavast kaastundest tema vastu loobus hulkur oma roimarlikust kavatsusest. Ta leidis sooje lohutussõnu ja päästis tütarlapse. Jemeljan tundis oma heast teost siirast rõõmu. «Kas tead, midagi sellest paremat pole mul elus kogu neljakümne seitsme aasta jooksul olnud!»⁸ tunnistab ta.

Varas ja hulkur Semaga ei suuda ükskõikselt mööduda hüljatud lapsest, vaatamata sellele, et politsei on ta kannul. «Kuhu ma su küll pistan?» kõneleb ta sügava liigutusega. «Mina, vennas, olen ka nagu elu heitlaps. Jumalaga!» Nende sõnadega asetab ta lapse lumele ja lahkub kiiresti.

Kuid kaastunne lapse vastu sunnib teda tagasi pöörduma. Ta võtab lapse taas kätele ja peidab ta põue. Semagas ärkab hellus abitu, ema poolt halastuseta hüljatud heitlapse vastu. Teda valdab pisarateni küündiv nukrus ja ta hakkab venivalt laulma midagi hällilaulutaolist. Semaga tabatakse, ja kui politseijaoskonnas laps ta põuest välja tõmmatakse, siis osutub, et see on surnud. Pikka aega tunneb Semaga südametunnistuse piina, et ta kohe last kaasa ei võtnud ega oma kehaga ei soojendanud.

Eessõnas endiste seaduserikkujate ja kodutute laste almanahhile «Вчера и сегодня» 1931. a. märkis Gorki, et sellel raamatul on suur pedagoogiline tähtsus. See kõneleb sellest, et «põhjas» leidub andekaid inimesi, ja meenutab, et vanal ajal nad poleks suutnud tõusta sealt. Kommunistliku partei ja nõukogude võimu poolt loodud tingimustes tõusevad nad põhjast ja mõistavad, kellele ning millele võlgnevad nad tänu selle eest.

Gorki humanism on revolutsioonilist laadi. Ta väidab, et üksnes nimetusest «inimene» ei piisa. Tuleb väärida ja õigustada seda nimetust. Kui inimene ei tunne vastutust elu ees, siis pole ta veel inimene, vaid üksnes «inimesetaoline olend», kes «ajutiselt täidab inimese kohta». Jutt on inimesest täis loovat jõudu, kes on loodud headeks tegudeks ja selleks, et ta kaunistaks maad rõõmudega. Poeemis «Inimene» ülistatakse inimese jõudu, mõistust ja tahet, kes näeb elu mõtet loomingus ja elu vabastamises roiskumusest ja jälkusest.

Pealkirjata artiklis, mis on avaldatud 1916. a. kirjanduslikus koguteoses «Щит», avaldab Gorki sellise mõtte: «Kuni me pole õppinud imetlema inimest ilusaima ja imepäraseima nähtusena meie planeedil, seni me ei vabane meie elu jälkusest ja valest.

Selle veendumusega astusin ellu, sellega lahkun siit ja lahkudes usun vankumatult, et maailm kunagi möönab: pühadest püham on Inimene!»

Kuid tõeline humanism on võimalik üksnes sotsialismi puhul. Üksnes sotsialistliku humanismi eesmärgiks on kõigist rassidest ja rahvustest töötava rahva täielik vabastamine kapitali raudsest haardest.

Seepärast ongi Nõukogude Liidus ja teistes sotsialistlikes maades loodud kõik tingimused laste kasvatamiseks rahvaste sõpruse, armastuse ja austuse vaimus kõigi rahvaste suhtes, kes võitlevad oma vabaduse ja sõl-

⁸ M. Gorki. Teosed, 1. köide, Eesti Riiklik Kirjastus, Tallinn, 1955, lk. 39.

tumatuse eest. See tähendab, et sotsialistlik humanism lülitub võitlusse kõigi töötajate õnne eest.

Üksikasjalisemalt on Gorki selle kohta öelnud 1928. aastal: «Nõukogude võimul ei ole muid huve kui töötava rahva huvid. See on maailmas ainus tõeliselt rahvalik võim ja ta püüab tõeliselt luua tööliste kergemaid elutingimusi, luua õiglast, sotsialistlikku riiki.» (24, 376.)

See vastab seletusele, mille andis V. I. Lenin 1918. a. jaanuaris III Ülevenemaalisel Nõukogude Kongressil: «Varem löi kogu inimhõim, kogu tema geenius ainult selleks, et anda ühtedele kõik tehnika ja kultuuri hüved, teised aga jätta ilma kõige hädavajalikumast — haridusest ja arengust. Nüüd aga saavad kõik tehnikaimed, kõik kultuurisaavutused rahva ühisvaraks, ja nüüdsest peale ei muudeta inimhõimust, tema geeniust iialgi enam vägivalda vahendiks, ekspluateerimise vahendiks.»⁹

Pärast 1905. aasta revolutsiooni väljendas Gorki oma teoses «Seltsimees» tööraha unistused uuest, ekspluateerijateta ühiskonnast, kus kallid sõnad «seltsimees» ühendaks kogu maailma vastastikuse austuse, inimese vabaduse austamise tugevate sidemetega. Ta annab mõista, et tõeline seltsimehelikkus on alati valgustanud teed võitluses ekspluateerijate vastu.

Kirjas ajalehe «Berliner Tageblatt» toimetusele 27. veebr. 1905. a. kirjutab ta: «Usun, et saabub aeg, millal kõik inimesed üksmeelselt avaldavad protesti igasuguse vägivalda vastu inimese kallal... ja kõik inimesed ulatavad üksteisele käed ning kuulutavad ühtainsat deviisi kogu maailmas: ei ole ega saa olla põhimõtet, mis õigustaks vägivalda inimese kallal. See on ainus kõigutamatu printsiip.

Elagu vabadus, tõde ja austus inimese vastu!»¹⁰

Hiljem, arvestades nõukogude ühiskonna kogemusi, kus seltsimehelikkus ja sõprus rajanevad inimese vabaduse austamisel, usaldusel ja vastastikusel abistamisel, kirjutab Gorki: kui kogu maailma töölisel ja talupojal kindlalt, sõbralikult liituksid, oleks neil kerge heita oma kaelast kapitalistid, kes juba ammu on lakanud olemast inimesed ja üha enam muutuvad verejanulisteks kiskjateks.

Üksnes Nõukogude Liidus ja teistes sotsialistlikes maades, kus on alati-seks kaotatud inimese ekspluateerimine inimese poolt, on loodud kõik tingimused tõelisele sotsialistlikule humanismile. Teiste sõnadega — sotsialistlik humanism on tekkinud inimühiskonna sotsialistlikust elukorraldusest.

Oma kõnes V. I. Lenini 50. sünnipäeva puhul 23. aprillil 1920. aastal, rääkides Vladimir Iljitši tegevuse suurest tähtsusest kogu inimkonna suhtes, osutas Gorki ka tema harukordselt tähelepanelikule ja hoolitsevale suhtumisele inimesse. Ta jutustas, kuidas Lenin 1907. aastal Londonis (V parteikongressi ajal) tuli tema juurde võõrastemajja, et katsuda, kas ta madrats ei ole röske, kartes, et ta võiks tugevamini külmetuda.

Uskudes inimese loovaisse jõududesse, räägib Gorki vajadusest sisen-dada lastesse mõtet, et «inimene on selle energia kandja, mis korraldab maailma, mis loob «teise looduse», kultuuri; inimene on looduse organ, mille see on loonud nagu enesetunnetuseks ja ümberkujunduseks».

Gorki pidas vajalikuks õpetada lapsi ja noorsugu hindama inimese

⁹ V. I. Lenin. Teosed, 26. kd., Eesti Riiklik Kirjastus, Tallinn, 1954, lk. 442.

¹⁰ М. Горький в эпоху революции 1905 — 1907 годов. Изд. АН СССР, 1957, стр. 38.

loovaid jõude, arendada neis inimväärikuse tunnet ja püüdu võidelda isiksuse igasuguse rõhumise ja töötajate ekspluateerimise vastu.

Organiseerides 1921. aastal lasteraamatute osakonda Z. Gržebini kirjastuses, kirjutas Gorki, et lastesse tuleb varaseist aastaist alates sisendada usku inimesse ja ta loomingu suurde mõttesse, see kasvatab neid vaimselt tugevaiks, visadeks võitlejateks.

Ta ütles, et seoses sellega peaksid kirjastusele esitatavad lasteraamatud sisaldama eeskätt seda, mis looks positiivse suhtumise inimesse, mis aitaks ülendada inimest laste silmis. See tähendab, et inimest tuleb lapsel näidata eelkõige kangelasena, tõe eest võitlejana, revolutsionäärina.

Need Gorki mõtted on ka tänapäeval aktuaalsed. Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei Keskkomitee aruandes partei XX kongressile on öeldud, et «sotsialistlik maa võib korraldada ja peab korraldama laste kasvatamist mõõtmatult paremini ja täiuslikumalt», et meie ülesandeks on kujundada «... õilsa hingega ja kõrgete ideaalidega inimesi...»¹¹

Gorki osutas vajadusele arendada lastes tõeliselt inimlikke tundeid, ilma milleta ei ole mõeldav sotsialistliku ühiskonna areng. Ta märkis rahuldusega, et nõukogude rahval on arenenud vastutustunne laste suhtes, et aegamööda kujuneb vanematel uus suhtumine lastesse, et isad hakkavad üha hoolitsemalt, hellemlalt kohtlema lapsi.

Gorki humanism on tõeline, elustav, sotsialistlik humanism, tõeline inimarmastus. Gorki kinnitas, et armastus inimese vastu võrsub meil ta loova energia imetlemisest, inimeste vastastikusest austusest nende määratu kollektiivse jõu suhtes, mis loob elu sotsialistlikke vorme, armastusest partei vastu, kes on meie maa töötava rahva juht ja kõigi maade proletaarlaste õpetaja.

Gorki looming on läbi imunud kõrgeist humanismist. Juba 1913. a. kirjutasid töölisel ta tööde kohta: «Meie ei vaja roosilisi sõnu, Gorki puhul on väärtuslik ta armastus inimeste vastu, ta usk rahvasse.»¹²

Juba lapsepõlvest peale tundis Gorki palavat soovi teenida inimesi, aidata neid töös, parema elu ehitamisel. Ta ise tunnistab: «... rumalast tööst vintsutatud ja rumalast sõimust solvatud poisikesena andsin endale pühaliku töötuse aidata ja ausalt teenida inimesi, kui kasvan suureks.»

Juba 1902. aastal, kapitalismi ajastul, kui töörahvast metsikult ekspluateeriti, kui inimväärikuse tunnet igal sammul jalge alla tallati, ütles Gorki oma näidendi «Põhjas» kangelase Satini suu kaudu: «Kõik on inimeses, kõik on inimese jaoks! On olemas ainult inimene, kõik muu aga on tema käte ja aju töö! Inimene! See on — suurepäranel! See kõlab... uhkelt! Ini-mene! Inimest peab austama! Mitte haletsema... Mitte haletsemisega alandama... austama peab!»¹³

Need suurima humanisti sõnad on esmakordselt reaalsuseks saanud just meie, nõukogude ühiskonnas.

Mõtet usu äratamisest ja tugevdamisest inimese jõusse arendas ta esinedes omanimelises koloonias: «Kallid seltsimehed, tahaksin, et ka teie usuksite üksteisesse, usuksite, et igaühes teist peitub hulk väärtuslikke võimalusi, uinuvaid talente, originaalseid mõtteid, et igaüks teist on suur väärtus.» (30, 17.)

Sellest samast kõneleb ta kirjas Tveri kommunistlikele noortele, märki-

¹¹ N. S. Hруštšov. Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei Keskkomitee aruanne Partei XX kongressile. Tallinn, Eesti Riiklik Kirjastus, 1956, lk. 88.

¹² Ажакірі «Вестник Европы», 1913, nr. 12, lk. 190.

¹³ Максим Горький. Пõhjas. РК «Илукірјандус ја Kunst», 1947, lk. 91.

des, et ajalugu on noortele pannud suure töö: propageerida uut suhtumist inimesse.

Kuulus nõukogude pedagoog A. S. Makarenko õppis Gorkilt armastama inimest ja leidma temas kangelaslikku. Artiklis «Maksim Gorki minu elus» kinnitab Makarenko, et head inimeses tuleb alati projekteerida. «Ja seda oskust — projekteerida inimeses paremat, tugevamat, huvitavamalt — tuleb õppida Gorkilt.»¹⁴ Tuleb rõhutada, et seda «gorkilikku optimismi» pidas Makarenko põhiliseks printsiibiks nii töös koloonia kasvandikega kui ka oma teaduslikus tegevuses.

Propageerides humanismi ideid näitas Gorki ühtlasi, et isiksust, sotsialistlikku isikupärasust ei saa kujutleda väljaspool kollektiivi, et see areneb üksnes kollektiivis ja tihedas seoses kollektiiviga. Ta arvas, et iseendast, väljaspool kollektiivi, väljaspool mingit ulatuslikku inimesi ühendavat ideede ringi on isikupärasus inertne, konservatiivne ja elu arengule vaenuline.

See arvamuse vastab täielikult marksismi klassikute mõtetele selle kohta: üksnes kollektiivis saab üksikisik võimaluse igakülgset arendada oma vaimuandeid ja järelikult üksnes kollektiivis on võimalik isiklik vabadus.

Gorki märgib rõõmuga, et meie laste kollektiivsustunne kasvab kiiresti. Selles nägi ta üht nõukogude korra suurtest saavutustest, sest kollektiiv kujundab inimeses sootuks teistsuguse individuaalse psüühika.

Sellest veendumusest lähtudes pidas Gorki üksmeelse lastekollektiivi loomist tähtsaimaks vahendiks seltsimeheliikkuse, sõpruse, vastastikuse abistamise ja peenetundelisuse kasvatamisel ja arendamisel lastes.

Oma arvukais kirjades pioneeridele ja õpilastele meenutas ta väsimatult: «Elage sõbralikult!», «Austage üksteist!», «Töötage rõõmsalt!», «Uskuge endasse, uskuge inimestesse...!», «Olge terved ja head, olge delikaatsed ja kaastundlikud võõra mure suhtes!», «Hoidke üksteist!»

Autobiograafilises jutustuses «Lapsepõlv» kirjeldab Gorki laste hoolitsevat, kaastundlikku suhtumist üksteisesse. Kui näiteks kerjav mordvalanna, kümneaastase Sanka Vjähhi ema haigestus, tegi poisid sõber Griška Tšurka, lehest õmblejanna poeg, lastele ettepaneku: «Klapime õige kopika mehelt, las Vjähhir ostab emale viina, muidu ta saab jälle peksa!» Kui Vjähhi ema haiglasse viidi, siis kutsus Tšurka üksijäänud poissi: «Läki nüüd minu juurde elama...» Teades, et Vjähhir väga tahab õppida, töötas Griška talle: «...minu memm õpetab sind lugema.» Tööpoolest, «veidi aega hiljem Vjähhir, ajades pea kuklasse, juba lugeski poesilte...»¹⁵

Õpetaja tähtsaimaks omaduseks pidas Gorki oskust individuaalselt läheneda õpilastele ja kasvatada neid kollektivismi vaimus. Kui kõrgelt ta hindas seda omadust, nähtub ta hinnangust A. S. Makarenko kohta, kes, «...näeb kõike, tunneb iga kolonisti, iseloomustab teda viie sõnaga nii, nagu teeks momentülevõtte ta iseloomust». (17, 166.)

Gorki näitas, et õpetajal on täita tähtis osa õpilastes sotsialistliku humanismi kasvatamisel. Palju oleneb ta südamlisest sõnast, individuaalsest lähenemisest igale lapsele, ta tähelepanelisusest ja delikaatsusest suhtumisest lastesse.

¹⁴ A. S. Makarenko. Kommunistlikust kasvatuses. Eesti Riiklik Kirjastus, Tallinn, 1954. lk. 26.

¹⁵ Maksim Gorki. Lapsepõlv. RK «Ilukirjandus ja Kunst», Tallinn, 1946, lk. 236.

Gorki pidas õpetajale tingimata vajalikuks omaduseks pedagoogilist takti, inimväärtuste austamist lapses.

Gorki arvas, et õpilased peavad õpetajas tundma siirast sõpra ja vanemat autoriteetset seltsimeest.

Sotsialistliku humanismi kasvatamisel pidas Gorki tähtsaks õpilaste lülitamist ühiskondlikult kasulikku töösse. Ta märkis rahuldusega pioneeride ja õpilaste suurt ühiskondlikult kasulikku tööd kolhoosides ja sovhoosides, samuti ka laste põllumajanduslike ja tehnikajaamade edukat tegevust, kus aredatakse laialdasemalt laste leidlikkust. Ta selgitab, kui suurt kasu toob maalaste osavõtt võitlusest umbrohtude ja põllumajanduslike kahjurite vastu ning koduloomade eest hoolitsemisest. Gorki toob huvitavaid fakte laste lülitamise tulemustest põllumajanduslikku töösse kollektiviseerimise perioodil. Oppides tundma ühiskondliku töö rõõmu, keelitasid lapsed sageli oma vanemaid kolhoosi astuma.

Gorki omistas sotsialistliku humanismi kasvatamisel suurt tähtsust õigetele suhetele laste ja vanemate vahel. Nilovna armastas palavalt poega ja tundis sügavat huvi ta ühiskondliku tegevuse vastu. Ta oli omane bolševikust pojale mitte ainult verelt, vaid ka hingelt. Poeg Pavel ütles talle liigutatult: «Kui inimene võib nimetada ema omaseks ka hingelt, siis on see harukordne õnn.»

Oma varasemais tsarismi ajast pärinevais teosis kujutas Gorki laste hämmastavalt suurt armastust vanemate vastu. Meenutagem traagilist jutustust «Koljuša», mis kõneleb kaheteistkümnenda-aastasest poisist, kes, nähes perekonnas äärmist puudust, otsustab ennast ohverdada vanemate näljasurmast päästmiseks. Ta viskub kaupmehe hobuste jalge alla, lootes, et tema surma puhul antakse vanematele raha. Enne surma sosistab ta vaikselt emale, kes on kutsunud tema juurde haiglasse: «Emake, andestage. Raha on politseijaoskonnas.» Ta palub, et ema ostaks vajalikku haigele isale ja endale. (2, 90—91.)

Jutustuses «Lapsed» (1915. a.) kirjeldab Gorki poisikest, kes sooritab suurt kehalist ja tahtepingutust nõudvaid akrobaatilisi trikke. Tal rebe-neb kärn seljal ja verine särk kleepub selja külge. Taludes teravat valu jätkab poiss publiku lõbustamist. Ta teeb seda kõike selleks, et teenida tükikest leiba haiglas lamavale isale. «Kas arvate, et ma enda jaoks töötan? Ausõna, ei tööta. Isa... Meil pole tükikestki leiba. Aga isa on haige. Teate, tuleb töötada.»

Poisikese käitumine jättis juuresolevaise lastesse tugeva mulje. Nad tundsid talle kaasa, andsid talle raha. See juhtum jäi eluajaks meelde ka Gorkile endale.

Humaansuse ideed on Gorkil tihedas seoses tungiga ilu, töö ja kunsti järele. Ta väitis, et meie sajandil teeb inimene nii palju imeväärset, et kunst peaks leidma uued vormid selle inimese ja ta loomingu kujutamiseks.

Gorki asetab inimese esikohale nii kirjanduslikus loomingu kui ka kunstis.

Juba 1900. aastal avaldas ta kirjas K. Pjatnitskile arvamust, et kirjanduse ja kunsti peamiseks ülesanneteks on värvides, sõnades, helides või vormides jäädvustada seda, mis inimeses on parimat, ilusat, ausat ja õilsat. Ta taunib neid kunstnikke, kes näevad oma kodumaa mägesid, metsi, jõgesid ja steppe, kuid ei näe ega tunne selle rahvast.

Gorki humanism on lahutamatus seoses rahu eest võitlemise õilsa

ideega. Väga iseloomulikud on sellelt seisukohalt näidendi «Dostigajev ja teised» kangelase «habemega soldati» sõnad, milledes avaldus nõukogude rahva üldine soov: «Me otsustasime kõigile rahvastele hüüda: maha sõda, vennad-seltsimehed!» (18, 192.)

Gorki uskus sotsialismi leeri võitmatusse jõusse, mis võib «... takistada kahureid tulistamast ja pommilennukeid lendamast». (26, 368.)

Pöördudes kogu maailma tööliste ja talupoegade poole, hoiatas Gorki neid uue ähvardava sõja eest. Ta nõudis, et töötajad võtaksid sõjasüütajate vastu tarvitusele otsustavad abinõud.

Artiklis «Kaks viisaastakut» märgib Gorki, et praegu teab mitte üksnes iga punaarmeealane, vaid ka iga noor juba pioneeridest alates, mille eest tal tuleb võidelda ja mida kaitsta. Ta pidas iga nõukogude kodaniku esmaseks ja austavaimaks kohustuseks armastada ja kaitsta nõukogude korda ja oma sotsialistlikku kodumaad.

Sotsialistliku humanismi, armastuse nimel uue inimese vastu, kes ehitab demokraatia, õnne ja õigluse helget maailma, nõudis Gorki viha kasvatamist nõukogude korra vaenlaste vastu ja halastamatut arveteõiendamist nendega. Suurim proletaarne humanist oskas kogu hingest vihata sotsialistliku kodumaa vaenlasi.

Gorki publitsistlikke esinemisi läbib kustumatu viha inimkonna õelaima vaenlase — fašismi vastu. Viha fašismi vastu tuleb sisendada ka lastesse, ütles ta. Tänapäeval peab viha olema suunatud sõjaõhutamata vastu. «Elu on seatud nii pagana osavasti, et oskamata vihata on võimatu siiralt armastada,» kinnitas ta.

Sotsialistliku humanismi lahutamatuks osaks pidas Gorki proletaarset revolutsioonilist valvsust. Kuuldes S. M. Kirovi tapmisest fašistlike agentide poolt, kirjutas ta: «Vaenlane nõuab endale pidevalt täit tähelepanu, ta on seda tõestanud. Tuleb osata teda tunda ka siis, kui ta vaikib ja sõbralikult naeratab, tuleb osata tähele panna tooni jesuiitlikku valskust ta laulu ja kõne sõnade tagant. Vaenlane tuleb halastamatult ja armutult hävitada.» (27, 389—390.) Revolutsiooniline valvsus on võitlusvahendiks nõukogude rahva salajaste vaenlaste vastu.

Gorki soovitas varasest eest alates kasvatada lastes armastust sotsialistliku kodumaa ja viha selle vaenlaste vastu. Ta kinnitas, et lapsed on suutelised süvenema sotsiaalsete nähtuste mõttesse, et nende tunnete ja mõistusele on lähedane kiiresti kulgev tegelikkus. Kirgliku võitlejana fašismi vastu nõudis ta, et kirjanikud oma teostes lastele jutustaksid fašistide barbaarseist tegudest, sest ta pidas väga tähtsaks sisendada lastesse põlgust ja vastikustunnet roimade vastu, aga mitte hirmu nende ees.

Kirjeldades üheksa-aastase nõukogude poisi edukat esinemist, kelle luuletuses väljendus äge viha fašistlike koletiste Hitleri ja Goebbelsi vastu, järeldab Gorki, et nii tulist viha võib tekitada üksnes noore luuletaja sügav armastus tööinimeste vastu.

Nagu juba tähendatud, nõudis Gorki humanism austust inimväarikuse vastu. Sellega seoses võitles suur kirjanik alati iga inimese vastutustunde kasvatamise eest oma käitumise ja tegude suhtes mistahes tingimustes. Ta osutas vajadusele arendada inimese nõudlikkust enese vastu. Selles mõttes on iseloomustav järgmine juhtum: 1925. a. oktoobris kirjutasid Kurjaži koloonia kasvandikud Gorkile sellest, et kaheksast Tšernigovi töölisfakulteeti lähetatud kolonistist sooritasid seitse vastuvõtueksamid. Oma kaaslaste kohta, kes eksamil läbi kukkus, kirjutasid kasyandi-

kud: «...mitte seepärast, et ta oleks olnud halvasti ette valmistatud, vaid ta suhtus asjasse kergelt... Iga inimest õpetab ja nuhtleb ta enda käitumise.» Viimase lause kriipsutas Gorki punase pliiatsiga alla ja kirjutas sellesse kohta kirja servale: «Braavo!»

Gorki arvates seisneb iga nõukogude pedagoogi esmane kohustus selles, et hinnata ja kasvatada inimeses tõeliselt inimlikku, aidates tal võita kapitalismi igandeid teadvuses.

Artiklis «Raske küsimus» kirjutas Gorki, et tuleb õpetada inimesi armastama ja austama tõeliselt inimlikku ning on vaja, et nad oskaksid lõpeks endi üle uhked olla.

Kuidas Gorki mõjutas nende väärtuslike omaduste arenemist nõukogude inimestes, nähtub kas või A. S. Makarenko sõnadest artiklis «Maksim Gorki minu elus»: «Kuid Gorki ise õpetas mulle inimlikku uhkust ja selle uhkuse panin kohe käiku.»

On tarvis osata end seesmiselt ümber teha, kinnitas Gorki. Selleks aga vajatakse eeskätt kriitikat ja enesekriitikat, oskust tunnistada oma vigu ja kõrvaldada need.

Oma arvamus enesekriitika kasulikkuse kohta avaldas Gorki kirjas lastele: «Tõde on alati pisut solvav, kuid ta on ka alati kasulik... Naerda enda üle — seda ärge peljake, enesekriitika on niisama vajalik nagu pesemine.» (30, 424.)

Sotsialistlik humanism nõuab eriti hoolikat ja tähelepanelikku suhtumist lastesse. Pärast Esimest maailmasõda, kui Gorki nägi, et kapitalistid valmistavad ette uut sõda, avaldas ta kogu maailma naistele ja emadele kirgliku üleskutse astuda välja eelkõige laste kaitseks.

Praegu on olukord muutunud. Rahvaste võimas rahuliikumine hävitava aatomisõja ja rahvusvaheliste küsimuste jõuga lahendamise vastu kasvab ja levib kõigis maades ja ühiskonnakihtides iga päevaga. Nüüd ei vaiki kapitalistlike maade emad enam ähvardava sõjaohu ees, millest unistavad imperialistlikud kiskjad. Emad on oma jõust teadlikuks saanud ja lülitunud aktiivselt ennastalgavasse võitlusse rahu eest. Üle 80 miljoni naise, kes on ühinenud Rahvusvahelisse Demokraatlikku Naiste Föderatsiooni, astuvad väsimatult välja sõjaohutajate vastu rahu ja demokraatia kaitseks: nad nõuavad demilitariseerimist, aatomi- ja vesinikurelvade tingimusteta keelamist, sõjaliste kulutuste vähendamist, assigneeringute suurendamist laste vajadusteks, nende vaimseks ja kehaliseks arendamiseks.

Käesolevas artiklis esitatud Gorki mõtted näitavad, kui suurt tähtsust ta omistas laste kasvatamisele sotsialistliku humanismi vaimus, mida ta käsitas kommunistliku kasvatuse ühe tähtsaima osana. Tänapäeval võime uhkusega öelda, et nõukogude inimesed rajavad oma vastastikused suhted kommunistliku moraali ja sotsialistliku humanismi printsiipidele, ammendades neist jõudu võidukaks edasiliikumiseks kommunismile.

Joonistamise õpetamise küsimusi üldhariduslikus koolis.

A. RIDALI,

Ed. Viide nim. Tallinna Pedagoogilise Instituudi vanemõpetaja.

1. Joonistamise taseme analüüs õpilaste omaloomingu ja käsitöö XII vabariikliku näituse järgi.

Näitused aitavad kaasa õpilaste esteetilise kasvatusse parandamisele ja ergutavad nende loomingulist tööd. Samuti on näituse põhjal võimalik teha üldistusi töökogemustest.

Laskem kõnelda õpilaste loomingu ja käsitöö XII vabariikliku näituse väljapanekuil. Erilist tähelepanu pälvisid Pärnu keskkoolide õpilaste joonistused ja tööd skulptuuri alal. Nägime töid «Ettevalmistus oktoobripühadeks», «Palke parvetamas», «Võrguparandajad», «Vihmane ilm», «Minu esimene ekskursioon», «Kooli savitöötoas», «Lindude hooldamine», «Kolhoosi abistamine» jm. Need on teostatud peamiselt eeskujulikus akvarellitehnikas; nende teemad on elulähedased, mitmedki skitseeritud otse vaatluse järgi. Tuleb ära märkida ka häid eksliibrise joonistusi (Pärnu I Keskkool).

Nägime rangeid õppe- ja harjutusülesandeid, mis on vajalikud ruumilise vormi ja anatoomia tundmaõppimiseks, samuti tehnika arendamiseks. Kuigi see osa on tavalisele vaatajale väheütlev, on tal õppimise seisukohast vaadatuna eriline tähtsus. See lõik näitab kujukalt, kui palju on õppimisel vaeva nähtud.

Pärnu koolide joonistusi ja maale võib seada kõigile eeskujuks, seda just tänu kunstiringide sisukale tööle. Esikoht jääb seejuures kindlalt Pärnu I Keskkoolile (õpetaja M. Lekstein).

Pärnu II Keskkooliga (õpetaja M. Viks) konkureerib tublisti Tallinna XVI Keskkool (õpetaja A. Aloe). Ka siin võib märkida kunstiringi kauaaegset ja head tööd, samuti eeskujulikke joonistamise tunde.

Esile tuleb tõsta veel Tallinna IV Keskkooli töid. Siin oli esitatud peamiselt häid akvarellitehnikas maastikke, kuid temaatika piiratuse tõttu jäi kool paremusjärjestuses tahapoole.

Peamiselt nimetatud nelja kooli õpilaste tööd tunnustatigi paremaiks.

Peale nende tuleks nimetada Tallinna XVII Keskkooli, kelle joonised, mis võtsid enda alla ühe seinaga, olid korralikult raamitud ja jätsid hea mulje. Samuti oli häid töid esitatud Tallinna VII Keskkoolilt, Tallinna XXI Keskkoolilt, Räpina Keskkoolilt, Võru Keskkoolilt, Paide Keskkoolilt, Lihula rajooni Koonga Seitsmeklassiliselt Koolilt jt.

Kõigile eespool nimetatud koolidele määrati ergutuspreemiaid. Seejuures tuleb märkida, et ka ergutuspreemiaid langes kõige enam Pärnu keskkoolidele.

Häid töid oli esitanud Tallinna Pioneeride Palee, kellele määrati kaks auhinda akvarellide eest. Seejärel tuleb märkida Tartu Linna Pioneeride Maja tööd, kellele määrati kaks auhinda maalide eest.

Rakvere Pioneeride Maja oli esitanud hulgaliselt õlimaale, millest sai näitusele panna ainult väikese osa. Nii mõnigi kool peab tähele panema, et kunstiringi tööd ei tule alustada ja lõpetada õlimaaliga. Algaja joonistaja näeb ainult kõige heledamat ja kõige tumedamat laiku, tabamata vahepealseid nüansse, seepärast annab ta ka õlimaalis edasi ainult tugevaid, tooreid värve ja nende juurde peaaegu valgeid, heleroosakaid või helesiniseid pindu. Sääraselt töötades kaugele ei jõuta. Kõige kannatlikum materjal on esialgu ikkagi paber. Kui sellel on küllalt vaeva nähtud ja midagi saavutatud, alles siis võib katsetada õlimaaliga. Õlimaali võib ju ka proovida paralleelselt akvarelliga, nagu tehakse kunstikoolides. Rakvere Pioneeride Maja tööde kvaliteeti kahjustasid pealegi lamedad laiad raamid.

Häid töid oli näitusele eksponeerinud veel Tallinna Linna Luutuberku-loosi Sanatoorium. Need olid peamiselt õppeülesanded (grupid). Ka neist oleks nii mõnigi kunstiring õppida võinud.

Näitusel olid eemale jäänud kõik Tartu, Viljandi ja Haapsalu koolid, samuti ka saarte koolid.

Kokku võttes: näitusel oli palju head ja õpetlikku, mis kõlbab võtta eeskujuks. On tarvis õppida ka vigadest, püüdes neid järjekindlalt vältida.

2. Joonistamise taseme tõstmise teid.

Muudatusi õppeprogrammides.

Esteetilise kasvatus taseme tõstmiseks on vaja joonistamise tundide arvu suurendada. Ei ole õige see lahendus, et keskkoolis õpetatakse ainult joonestamist, joonistamises aga jäävad keskkooli lõpetajad VI klassi tasemele. Ka tulevasel tehnikul ja konstruktoril, arstil ja loodusteadlasel on joonistamine niisama vajalik kui joonestamine. Programmide koostamisel pole arvestatud võimalikult kõigi erialade vajadusi. Nende küsimuste üle on palju arvamusi avaldatud ja näib, et joonistamise tunnid on vajalikud ka keskkoolis. Vaatleme, kuidas seda oleks võimalik teha.

I v a r i a n t. 1. Koondada VII klassi joonestamise materjal ühele poolaastale. Vähendada ornamentide ja kirjanurkade harjutamise ülesandeid, sest VII klassis on kirjanurkade täitmine liig varajane ja asjatu ajaraiskamine. Õppida ainult suuri tähti, mis on vajalik plakatite ja tabelite pealkirjade jaoks. Neljast tehnilisest ülesandest täita kolm puhta joonisenäidet, üks aga eskiisina.

2. Tuua VII, VIII ja IX kl. esimesele poolaastale joonistamise ja teisele poolaastale joonestamise tunnid. X ja XI kl. programm võib üldiselt samaks jääda, kuid ka seda võib pisut koondada õpilaste töökoormuse vähendamise kasuks.

I I v a r i a n t. 1. Koondada VII klassi joonestamise materjal teisele poolaastale (vt. p. 1). Joonistamise tunnid toimugu esimesel poolaastal.

2. VIII klassi esimesele poolaastale tuua joonistamise tunnid, vastav joonestamise materjal kanda edasi teisele poolaastale, osa teise poolaasta materjali kanda üle X klassi. Seejuures saab aega võita nõnda, et tehnilisi võtteid näitab õpetaja otseselt vastava praktilise töö juures; näiteks mutrivõtme või ääriku joonestamisel näitab õpetaja ühtlasi, kuidas ringikaart

sujuvalt ühendada sirgega jms. Arvestada tuleb ka seda, et paljud konstruktsioonid on teostatud geomeetria tundides. X klassi kavas võiks teha kokkuhoidu 8. teema käsitlemisel, jättes ära töö nr. 14 (Watti tsentrifugaalregulaatori kera).

3. IX klassis, kus tunde ei ole üldse ette nähtud, töötada joonistamise alal kunstiringis, vähemalt ühel poolaastal.

Vastavalt siin esitatud muudatustele õppeplaanis võib teha järgnevalt ettepaneku uue programmi kohta, arutades selle läbi ainekomisjonis. Ühtlasi võib teha parandusi ka algklasside joonistamise programmis.

Õpetaja töö planeerimine.

Töö planeerimisel peab õpetaja sügisel kõik mudelite kogud läbi vaatama ja klasside järgi ära jaotama. Seejuures selgub ka, milliseid esemeid ja mudeleid tuleb juurde muretseda. Arvestada tuleb kõiki esemeid, mis on kooliruumides või väljaspool kättesaadaval. Mudelite kogu täiendamisel tuleb kasutada õpilaste abi.

Planeerimisel peab juba sügisel kindlaks määrama, millised ülesanded teostatakse pliiatsiga ja millised vesivärvidega. Peale selle tuleb tööd kõikidest joonistamisliikidest klasside järgi aasta peale ära jaotada. Puude, puulehtede, õite ja liblikate joonistamisel, samuti mõnede töötemalist ülesannete puhul tuleb arvestada aastaaegu.

Joonistamises on soovitatav tööplaanid valmis teha aastaks, sest nii saab kõige parema ülevaate tööst ja on võimalik sisuliselt kõik küsimused hästi ning vaheldusrikkalt planeerida. Ülesanded märgitakse tööplaanis nädalate viisi.

Oma isiklikus tööplaanis on soovitatav õpetajal teha ülesannete juurde väikesed lihtsakujulised eskiisid mudelitest või gruppidest, mida ta kavatseb vastavates tundides kasutada. Samuti peaks olema märgitud, missuguses tehnikas täidetakse ülesanne. Isiklikus tööplaanis teeb õpetaja aasta kestel vajalikke märkmeid ja täiendusi, mida ta arvestab järgmisel aastal.

Noorele õpetajale valmistab harilikult suuri raskusi tööplaanide koostamine. Sellest kergesti mööda minna ei saa ega tohi, sest sellel baseerub kogu töö. Ei tule soovitatavaks pidada šabloonilisi, etteantud tööplaanid, kus iga tund on kindlaks määratud. Vastavalt koolide nõudele ja oludele koostab iga õpetaja oma tööplaanid ise.

Õpetaja ettevalmistus tundideks ja õpilaste juhendamine töös.

Õppekasvatustöö tulemused sõltuvad suurel määral sellest, kuidas õpetaja valmistub tundideks, samuti ka sellest, kuidas ta on tuttav meetodilise kirjandusega ja programmi nõuetega.

Kõik ülesanded tuleb enne tundi hästi läbi mõelda. Tihti on tarvilik jooniste ülesehitused visandina üles märkida, koos mõne täiendava märkmeaga tunni käigu ja koduste ülesannete kohta. Kogenud õpetajal piisab sellest tunni andmiseks. Noorel õpetajal tuleb aga teha üksikasjalisem tunni tööplaan.

Tuleb silmas pidada, et tahvlijoonis tuleks selge ja ilmikas. Tavaliselt matkivad õpilased õpetaja tahvlijoonise vigu, kuigi joonis on tahvilt kustutatud. Tahvlijoonistuste heaks õnnestumiseks peab eriti algaja õpetaja enne tunde hoolikalt harjutama.

Õpetaja peab varem läbi mõtlema ülesanded, mis ta annab õpilastele koduseks tööks, ülesannete materjal peab olema tunnis läbi võetud.

Iga klassitööd tuleb kontrollida ja hinnata, töödes esinevad vead parandada. Lubatud on järgmist laadi parandused: 1) õpilase vea näitamine ja selle iseseisev parandamine õpilase poolt; 2) õpilaste vigade suuline selgitamine; 3) õige kujutamiseviisi või -võtte näitamine tahvlil või paberilehel; 4) õpilaste töödes esinevate puuduste näitamine ja parandamine õpetaja poolt. Tööde parandamisel on vajalik, et õpilased täiel määral aru saaksid oma töös esinevast veast, samuti selle parandamise viisist; seda tingimust arvestamata ei täida vigade parandamine eesmärki.

Jooksva töö kontrollimise hindend tuleb märkida päevikusse. Selleks võib õpetaja määrata eri lahtri, kus on näha, millised hindend on pandud suuliste vastuste eest. Hindamise kokkuvõtete tegemisel tuleb ka neid vastuseid arvestada.

Õpetajal olgu loodud süsteem selle kohta, kuidas ta õpilasi tahvlijoonistustel rakendab. Praktika on näidanud, et osal õpetajaist käib 3—4 teatavat õpilast tahvlile joonistamas, ülejäänud on aga selles täiesti saamatud. See on pedagoogiliselt suur viga.

Mõnikord tuleb algajail õpetajail tunni lõpuosas materjalist puudus, mistõttu on rikutud tunni üldmulje. Õpetaja hoolitsegu selle eest, et kogu tund oleks alati sisukas ja huvitav.

Distsipliini saavutamiseks on soovitatav mõne hetke vältel lasta õpilasi joonistada iseseisvalt. Sellised «vaikuse minutid» on väga vajalikud töömeeleolu süvendamiseks. Sel puhul olgu aga täielik vaikus, nii et kuulda võib ainult paberi ja pliiatsi kahinat. Õpilasi saab seejuures juhendada individuaalselt, tehes vaikseid märkusi iga õpilase juures.

Õpetaja peab mõtlema, milliseid mudeleid ja esemeid tuleb tunnis rakendada, kes need klassi toob ja ära viib.

Enne tundi minekut peavad kõik küsimused olema selged, et oleks vähem ootamatusi. Kõigist neist asjaoludest oleneb töö edu.

Klassitahvli kasutamine joonistamisel.

Tahvlijoonistamise oskusel on suur tähtsus õppetöös. Nooremates klassides joonistagu igas tunnis osa õpilasi klassitahvlile kriidiga. See arendab kõiki käelihaseid ja on vajalik joonistamisoskuse arendamiseks. Ka armastavad lapsed tahvlile joonistada.

Eriti kasulik on tahvlijoonistamist arendada õpetajal, sest ta peab suutma joonistada klassitahvlile mitmesuguseid näiteid joonte käigu kohta. Töö kestel tuleb õpetajal teha tahvlile esemete, mudelite, lindude, loomade, inimese jne. ülesehituslikke eskiise joonte käigu näitamiseks, mis ta pärast seletust kustutab. On ka selliseid töid, mis jäävad tahvlile kogu tunniks, näiteks: rahvusliku ornamentika motiivid, plakatite näidised, plakatkiri, ümarkiri, mõned konstruktiivse perspektiivi näidised ja üldse joonised, mis ei piira laste fantaasia ja vaatlusvõime arenemist. Kõiki neid motiive tulebki õpetajal tahvlil harjutada.

Joonistamiseks peab olema korralik tahvel ja hea pehme kriit. Peale valge kriidi kasutatakse mõnikord ka värvilisi: kollast, sinist, punast, rohelist, pruuni, lillat ja ruuget.

Kõik jooned tõmmatakse vasakult paremale ja ülalt alla. Natuurist joonistamisel kasutatakse mitmesuguse teravusega kriidi otsa või serva. Algul märgitakse eseme, linnu või looma üldkontuur paari-kolme orna joonekesega ära. Seejärel joonistatakse juba julgesti üldine vorm selgete joontega välja, samuti tähtsamad ja ilmekamad detailid. Liigne detaili-

seerimine ja varjutamine muudab tahvlijoonise sageli ebaselgeks ja jätab eemalt vaadates määrdunud mulje. Tahvlijoonise otstarve seisnebki esmajoones suure üldvormi selgitamises ja näitamises. Käe ja silma arendamiseks võib mõnikord harjutada ka hoolikamat vormide väljatöötamist.

Mõnede ülesannete korral tuleb kasutada laia kriidi otsa või koguni külge. Plakatkirja õpetamisel joonistab õpetaja tahvlile laia kriidi otsaga tähed ette. Eriti laia kirja puhul võib kasutada isegi kriidi külge. Seejuures tuleb tähele panna, et joone tõmbamisel hoitaks kriiti ühtlaselt vastu tahvlit; vastasel korral kulub kriit otste poolt ära, ja seesuguse kriidiga ei saa enam tõmmata ühtlase jämedusega jooni.

Eriline tähtsus on tahvlijoonistuste puhul kiirjoonistamisel, sest õpetajal tuleb sageli mõne sekundi jooksul esitada tahvlil selgitav näide. Seepärast peab suurt rõhku panema tahvlijoonistamise arendamisele. Selleks sobivad kõik motiivid loodusest ja samuti peast, mälu järgi joonistamine. Õpetaja, kes kardab tahvlit ja kriiti, ei saavuta oma töös häid tulemusi.

Joonistamise mudelid.

I ja II klassi jaoks tuleb valida selliseid esemeid, kus ei ole ruumi-nähtusi täies ulatuses ja kus proportsioonid on lihtsamad tabada. Siin võivad olla mitmesugused lihtsajoonelised ja lamedad asjad, näit. lipuke-
sed, kaaned, pinal, kolmnurk, ratas, vasar, labidas, kell, puulehed, lihtsad kruusid, tassid jne.

III ja IV klassi jaoks tuleb valida lihtsad ruumilised esemed: karbid, kastid, purgid, lillepott, lehter, piimanõu, kuldnoka pesakast, puuviljad ja juurviljad; geomeetristest kehadest kuup, prisma, silinder ja kera.

V ja VI klassi jaoks tuleb valida mitmesuguseid keerukama vormiga esemeid, näiteks: teekann, kohvikann, vaas, käsisaag, hõövel, kirves, lihtne kipsornament, linnu- või loomatopis. Eespool nimetatud esemeist tuleb koostada ka lihtsaid gruppe (2—3 eset grupis).

Materjalide valikul tuleb eeskätt arvestada iga klassi erinõudeid, seejärel esemeid. Programmi täitmist ei tule arvestada selle järgi, kas on see või teine ese joonistatud, vaid selle järgi, kuidas on täidetud vastavate klasside nõuded.

Esemete nimetused on toodud programmis näitena; see aga ei tähenda, et õpetaja ei võiks teha siin vajaduse järgi ümberpaigutusi. Õpetaja peab oma tööplaani koostama vastavalt oma mudelite kogule, mida tuleb alaliselt täiendada ja süstematiseerida. Kui puuduvad kipsornamendid, siis tuleb joonistada hoopis muud, mis vastaks neile valguse-varju ja vormi probleemidele. Sama tuleb teha ka linnutopiste puhul. Tabelite järgi kipsornamentide või lindude joonistamine on mõttetu ning lubamatu.

Eeskujulikult saab õpetada siis, kui iga kooli juures on eraldi joonistamise klass selle juurde kuuluva vajalikult sisustatud kabinetiga, kus on võimalik töötada ka kunstiringil. Neis küsimustes peavad abi osutama niihästi kooli juhtkond kui ka vastav haridusosakond, kes ühtlasi peaksid igati kaasa aitama joonistamise õpetamise taseme tõstmisele.

Kõneoskuse arendamisest võõrkeele õpetamisel.

H. TOOM,

Eesti NSV Vabariikliku Õpetajate Täiendusinstituudi võõrkeelte kabineti juhataja.

Võõrkeele õpetamise eesmärk ei seisne ainult teatud sõnavara ja grammatiliste reeglite omandamises võõrkeelsest tekstist arusaamise eesmärgil, vaid programmis ettenähtud teadmiste praktilises kasutamises. Võõrkeele alal koolis omandatud teadmiste praktiline kasutamine omakorda ei seisne mitte ainult tõlkimisoskuses, vaid ka suulises ja kirjalikus väljendusoskuses.

Eesti NSV eesti õppekeelega koolides õpetatakse võõrkeelt VIII—XI klassis. Nelja aasta jooksul peab õpilane omandama kõneoskuse võõrkeeles. Seda aga ei omandata, kui aktiivselt ei harjutata. Kõneoskuse harjutamine peab algama võõrkeele õpetamise esimese aasta esimesest tunnist ja kestma viimase tunnini XI klassis, kusjuures õpetajal tuleb kasutada selleks kõiki võimalusi ja mitmekesiseid metoodilisi võtteid.

Kõigepealt tuleb silmas pidada, et võõrkeele tund peab toimuma võõrkeeles. Õpilaste emakeelt kasutatakse ainult sel juhul, kui teadlikkuse printsiip seda nõuab. Seda endastmõistetavat nõuet ignoreerivad paljud võõrkeele õpetajad: nende korraldused tunnis toimuvad eesti keeles, ka õpilased esitavad soove ja küsimusi eesti keeles. Klassikonversatsiooni raamidesse kuuluvaid sõnu ja lauseid aga peavad õpetajad ja õpilased esitama võõrkeeles.

Saksa keele osas kuuluvad siia näit. järgmised õpetaja küsimused ja korraldused: Guten Morgen! (Guten Tag! Guten Abend!) Setzen Sie sich! Wer ist heute Ordner? (Wer hat heute Dienst?) Der wievielte ist heute? (Den wievielten haben wir heute?) Wer fehlt heute? (Wer ist heute abwesend?) Wir beginnen die Stunde mit einer Ausspracheübung. Passen Sie auf! Hören Sie zu! Sitzen Sie ruhig! Plaudern Sie nicht! Nehmen Sie die Hefte (die Bücher)! Schreiben (lesen) Sie! Wiederholen Sie das Wort (den Satz)! Lesen (sprechen) Sie lauter! Beantworten Sie folgende Fragen! (Antworten Sie auf einige Fragen!) Stellen Sie Fragen! Bilden Sie einen Satz (Sätze)! Führen Sie ein Beispiel (Beispiele) an! Gebrauchen Sie das Wort in einem Satz! Kommen Sie vor die Klasse (zur Tafel)! Wischen Sie die Tafel ab! Sie erhalten (bekommen) eine Vier. Wir schreiben eine Übung (ein Diktat, eine Kontrollarbeit). Öffnen Sie die Bücher (die Hefte)! (Schlagen Sie die Bücher auf!). Schließen Sie die Bücher (die Hefte)! (Schlagen Sie die Bücher zu!) Warum haben Sie nicht gelernt? Warum haben Sie die Übung nicht geschrieben? Zeigen Sie mir Ihr Heft! Nehmen Sie Ihre Tagebücher (Aufgabenhefte)! In der nächsten Stunde werden Sie den Text erzählen. Die Stunde ist aus (zu Ende). Auf Wiedersehen!

Laused, mida õpilane juba võõrkeele õpetamise esimesel aastal peab kasutama, on: Ich bin heute Ordner. (Ich habe Dienst.) Heute ist der 21. April. (Heute haben wir den 21. April.) Heute fehlt (fehlen) ... (...ist (sind) abwesend). Ich bitte um Entschuldigung! (Bitte entschuldigen Sie mich!) Ich habe mein Heft (Buch) vergessen. Ich habe nicht gelernt. Ich war krank. Jt.

Parimaid võimalusi õpilaste kõneoskuse arendamiseks annab lugemispala, mille käsitlemisel võõrkeelte õpetajad peaksid juhinduma järgmistest nõuetest: 1) kõik õpilased peavad aktiivselt osa võtma tööst; 2) seoses lugemispala käsitlemisega tuleb rikastada ja kinnistada õpilaste sõnavara; 3) lugemispala sisu najal tuleb harjutada praktilist kõneoskust; 4) lugemispala käsitlemisel tuleb kinnistada õpilaste foneetilisi ja grammatilisi teadmisi. Nende nõuete täitmine võib toimuda mitmesuguste meetodiliste võtete abil.

Häid tulemusi on saavutanud õpetajad, kes lugemispala läbitöötamisel kasutavad vestlust kogu klassiga.

Näiteks: VIII klassi saksa keele õpikus antud teksti «Die jungen Sportler» käsitlemisele asudes esitab õpetaja klassile küsimusi, milledele vastates korratakse ja kinnistatakse varem õpitud sõnu: Wieviel Jahreszeiten gibt es? Wie heißen die Jahreszeiten? Welche Jahreszeit haben wir jetzt? Wann beginnt der Winter? Wie lange dauert der Winter? Wie ist das Wetter im Winter? Was ist mit Schnee bedeckt? Womit sind die Flüsse bedeckt? Welchen Sport treiben die Schüler im Winter? Wo laufen sie Schlittschuh (Schi)? Kann man im Sommer auch Sport treiben?

Saanud vastuse viimasele küsimusele, ütleb õpetaja: «Nun erzähle ich Ihnen, wie und wo wir im Sommer Sport treiben können» ja riputab üles väikese tahvli, kuhu on kirjutatud õpilastele tundmata sõnad koos eesti-keelse tõlkega. Tahvilil on järgmised sõnad:

um die Wette — võidu	der Bach, -e — oja
klettern — ronima	grün — roheline
baden — suplema	hoch — kõrge
die Wiese, -n — aas	zwischen (+Dat., Akk.) — vahel
der Graben, -" — kraav	

Õpetaja järgneva jutustuse eesmärgiks on harjutada õpilasi kuulama võõrkeelset kõnet. Et õpilased sisust õigesti aru saaksid, osutab õpetaja tundmata sõna kasutamisel selle tõlkele. Õpetaja jutustab:

Im Sommer ist das Wetter warm. Die Sonne scheint und die Vögel singen. Die Bäume und die Sträucher sind grün. Im Sommer gehen wir gern in den Wald spazieren. Dort können wir auch Sport treiben. Wir können laufen, springen und klettern. Die Bäume im Walde sind hoch. Alle Jungen klettern gern auf hohe Bäume. Zwischen den Bäumen gibt es auch grüne Wiesen und Gräben. Auf diesen Wiesen können wir Fußball spielen, um die Wette laufen und über Gräben springen. Im Sommer ist das Wasser warm und wir können baden. Jeden Tag baden wir im Fluß oder im Bach. Alle Jungen und Mädchen lieben den Sommersport.

Teksti jutustamisele järgneb töö sõnavaraga. Õpilased kirjutavad sõnad vastavasse vihikusse, kusjuures õpetaja need ette loeb ja foneetilisi ning ortograafilisi raskusi selgitab; õpilased kordavad igat sõna kooris 2—3 korda. Pärast sõnade kirjutamist ja lugemist harjutatakse

nende kasutamist lauses. Siis avatakse õpikud ja loetakse ning tõlgitakse tekst. Tõlkida on vaja ainult neid lauseid, milles esineb uusi sõnu.

Uute sõnade kinnistamiseks ja kõneoskuse arendamiseks esitab õpetaja pärast lugemist ja tõlkimist avatud õpikute juures küsimusi teksti sisu kohta. Küsimused peavad olema esitatud selliselt, et vastustes tuleb kasutada nii varem õpituid kui ka uusi sõnu.

Teksti «Die jungen Sportler» puhul võiks õpetaja esitada alljärgnevat küsimusi lisaks neile, mis on toodud õpikus: Warum ist es am Abend auf der Eisbahn besonders lustig? Wo können die Schüler rodeln und Schi laufen? Wann kann man Fußball spielen? Was kann man noch auf dem Sportplatz machen? Wo kann man im Sommer Ball spielen und um die Wette laufen? Wie sind die Wiesen im Sommer? Was können wir im Walde machen? Wie sind die Bäume des Waldes? Wo kann man baden?

Samas tunnis harjutatakse ka eessõna zwischen kasutamist. Tõlgitakse suuliselt eestikeelseid lauseid saksa keelde, näit.: Puude vahel kasvavad põõsad. Meie istutame põõsaid puude vahele. Metsa ja aia vahel on aas. Kraavide vahel on põllud.

Selliste suuliste tõlkeharjutuste eesmärk ei seisne mitte ainult grammatika reeglite praktilises kasutamises, vaid ka kõneoskuse harjutamises.

Õpilaste kõneoskust võib arendada ainult siis, kui neile antakse võimalus kõnelemiseks. Sellist võimalust annab frontaalne töö. Võõrkeele tund, kus töötatakse frontaalselt, on täis elevust, tähelepanu, mõtlemist ja vastamiseks valmisolekut. Niisuguses tunnis saab õpetaja ka ülevaate sellest, kuidas õpilased on omandanud materjali. Mahajäävuse ennetamiseks tuleb korduvalt läbi töötada vajalikke küsimusi.

Õpilaste teadmiste kontrollimine ja hindamine annab samuti võimalusi kõneoskuse arendamiseks, kui silmas peetakse individuaalse ja frontaalse töö vaheldumist: kõik õpilased peavad osa võtma kaasõpilase vastuste parandamisest ja täiendamisest. Kahjuks on meil veel palju õpetajaid, kes õppeülesannete kontrollimisel tegelevad vaid üksikute õpilastega, jättes tegevuseta enamiku klassist. Leidub isegi seesuguseid õpetajaid, kelle juures osa klassist võib istuda mitu tundi järjest, ilma et need õpilased kordki oleksid avanud suu võõrkeelseks sõnaks või lauseks. Niisugune tööviis pidurdab eesmärgi saavutamist.

Häid tulemusi kõneoskuse arendamise osas VIII klassis on saavutanud Tallinna XX Keskkooli saksa keele õpetaja, kes õppeülesannete täitmise kontrollimisel oskuslikult aktiveerib kogu klassi. Näiteks teksti «Die Sowjetarmee und die Pioniere» lugemise ja sõnavara kontrollimisel loeb üks õpilane klassi ees esimese osa tekstist. Kaasõpilased parandavad sõnade der Feind ja bald lugemist. Õpetaja laseb tõlkida sõna võitlema (kämpfen), tuletada selle tüvest nimisõnad der Kampf, der Kämpfer ja kasutada neid lauseis. Teine õpilane loeb teksti lõpuni. Klass parandab sõnade rechts ja das Haus lugemist. Õpetaja laseb nimetada verbide sein, kriechen, sehen, kommen, können imperfekti ja pöörata preesensis können. Kaasõpilased parandavad verbide kriechen ja können imperfekti.

Õpikud suletakse ja õpilased nimetavad vaheldumisi tekstiga seoses õpituid sõnu, kirjutavad need tahvlile ja moodustavad suuliselt igale sõnale lauseid. Tahvel puhastatakse ja õpetaja kutsub klassi ette õpilase, kelle ülesanne on esitada küsimusi teksti sisu kohta ja parandada kaasõpilaste vastuseid, kusjuures kaasõpilased omakorda parandavad esitatud küsimusi ja ka vastuseid.

Õpilane, keda nüüd klassi ette kutsutakse, peab vastama küsimustele, mida klass temale esitab. Vigade parandajatena esinevad nii klassi ees seisja kui ka klass.

Lõpetanud õppeülesannete kontrollimise, hindab õpetaja veel ühe õpilase tööd, sest see vastas küsimustele, esitas ise küsimuse ja kolmel korral parandas kaasõpilaste vigu.

Sellisel töötades oli õpetaja 20 minuti jooksul hinnanud viie õpilase teadmisi ja aktiveerinud kogu klassi kõneoskuse arendamisel.

Enne uue teksti juurde asumist on soovitatav vestluse korras teha kokkuvõtte eelmisest, et näha, kuivõrd kindlalt on õpilased omandanud selle sõnavara, ja anda neile võimalus sõnade veelkordseks kasutamiseks lauseis.

Kokkuvõtliku vestluse eesmärgiks ei ole aga mitte ainult sõnavara kinnistamine, vaid ka õpilaste kasvatamine teksti sisu najal. Võõrkeelte õpikute tekstid annavad häid võimalusi kasvatusliku sisuga vestluste arendamiseks, olgu siis nõukogude patriotismi ja moraali või kultuurse käitumise osas.

Vestluse arendamisel tuleb muidugi silmas pidada õpilaste võõrkeelset sõnavara ja küsimusi esitada nii, et iga õpilane oleks võimeline vastama. Kui töö sõnavaraga ja selle praktilise kasutamise harjutamine on olnud pidev ja süsteemikindel, ei tee vestluse arendamine raskusi isegi võõrkeele õpetamise esimesel aastal. Nii võib VIII klassi saksa keele õpiku teksti «Die Sowjetarmee und die Pioniere» käsitlemisel vestluse ehitada õpilaste teadmiste ajaloo alalt ja esitada küsimusi, nagu: Wann begann der Große Vaterländische Krieg? Wie lange dauerte dieser Krieg? Wann war der letzte Tag des Krieges? Was feiern wir am 9. Mai? Wer wollte unser Land besetzen? Wie kämpften unsere Soldaten? Wovon befreiten sie uns? Welche Taten vollbrachten die Sowjetsoldaten im Kriege? Was feiern wir am 23. Februar? jt.

VIII klassi saksa keele õpiku teksti «Zu Besuch» käsitlemisel võib õpilastele esitada küsimusi, nagu: Was müssen wir machen, wenn wir zu Besuch gehen? (Wir müssen uns waschen und kämmen.) Was ziehen wir an? (Wir ziehen saubere Kleider an.) Was sagen wir, wenn wir ins Zimmer treten? (Wir sagen: «Guten Tag!») Wie müssen wir am Tisch sitzen? (Wir müssen gerade sitzen.) Was sagen wir, wenn wir etwas wünschen? (Wir sagen: «Bitte!») Was sagen wir, wenn man uns etwas gibt? (Wir sagen: «Danke!») Was sagen wir nach dem Essen? (Wir sagen: «Danke!») jt.

Mis puutub grammatika õpetamisse, siis ei tohi siingi unustada kõneoskuse arendamist. On aeg loobuda reeglite ja näidete pähetuupimisest ning üldse liigest teoretiseerimisest grammatikakursuse läbitöötamisel. On vaja harjutada õigete grammatiliste vormide praktilist kasutamist tõlkimisel ja kõnelemisel. Treening ja kordamine elavas frontaalses töös annavad selles osas tulemusi.

Näiteks Märjamaa Keskkooli saksa keele õpetaja, käsitledes lugemispala «Eine Aufgabe» II, kordab määrava ja umbmäärase artikli kasutamist ja nimisõnade akusatiivi seoses imperatiivi moodustamisega: VIII-a klassis tõlgitakse eesti keelest saksa keelde lauseid: Hier ist ein Baum. Ich zeichne den Baum. Zeichne den Baum! Zeichnet den Baum! Zeichnen Sie den Baum! Dort ist ein Buch. Du nimmst das Buch. Nimm das Buch! Nehmt das Buch! Nehmen Sie das Buch! jm. VIII-b klassis tõlgitakse lauseid, pööratakse preesensis ja moodustatakse imperatiivi

vormid, näit.: Das ist ein Bleistift. Ich nehme den Bleistift. Du nimmst den Bleistift. Er nimmt... jne. Nimm den Bleistift! Nehmt den Bleistift! Nehmen Sie den Bleistift! jm. VIII-c klassis tõlgitakse suuliselt ja kirjalikult eesti keelest saksa keelde: Das ist eine Klasse. Kommt in die Klasse! Du zeichnest ein Quadrat. Er schreibt in das Quadrat eine Zahl. Lies die Zahl! Jt.

Selline töö on andnud tulemusi. Õpilased oskavad vestluses õigesti kasutada õpitud grammatilisi vorme. Elava frontaalse tööga on õpetaja suutnud äratada huvi võõrkeele õppimise vastu.

Kõneoskuse arendamiseks ja sõnavara rikastamiseks on soovitatav vahetevahel säästa tunnist 10—12 minutit vestluseks igapäevase elu teemadel, näit. Eine Reise, Auf dem Postamt, Im Laden, Im Theater jt.

Teema käsitlemiseks vajaliku sõnavara kirjutab õpetaja vestluse käigus tahvlile ja õpilased kirjutavad selle sõnade vihikusse. Näiteks teema «Ein Brief» käsitlemisel võib kasutada sõnu: der Briefumschlag, die Vorderseite, die Rückseite, adressieren, die Adresse, der Empfänger, der Absender.

Pärast sõnade lugemise harjutamist võib klassile esitada alljärgnevat küsimusi: Was brauchen wir, wenn wir einen Brief schreiben wollen? Wozu brauchen wir einen Briefumschlag? Wohin schreibt man die Adresse des Empfängers? Wohin schreibt der Absender seine Adresse? Was klebt man auf den Brief? Wo kann man Postmarken kaufen? Wohin werfen wir den fertigen Brief? Jt.

Selle teemaga seoses on soovitatav harjutada ka kirjade ja aadresside kirjutamist.

Kõneoskuse arendamisel ei tohi unustada ka vestlust pildi alusel. Selleks on võimalik kasutada värvilisi pilte, mis koos inglise-, saksa- ja prantsuskeelsete tekstidega on välja antud vene õppekeelega koolidele, või vestluspilte, mida kasutatakse vene keele õppimisel. Pildi käsitlemisel on vaja silmas pidada kolme astet: a) õpilaste sõnavara rikastamist, mille juures õpetaja nimetab ja tahvlile kirjutab pildil kujutatud esemeid ja tegevusi, millele kohta õpilastel puudub termin; b) vestlus pildil kujutatud esemete ja tegevuste põhjal; c) vaba jutustus pildi sisust. Olenevalt õpilaste sõnavarast käsitletakse nimetatud astmeid eraldi või koos. Klassi aktiveerimiseks eelistatavaim võte on vestlus pildi alusel. Sellise vestluse puhul esitavad küsimusi õpetaja või õpilased. Küsimuste rohkus, nende esitamise ja järgnevate vastuste korrektsus ja tempo näitavad, kui võrd õpilased on võimelised end väljendama võõrkeeles. Vigade järgi, mida õpilased teevad küsimuste esitamisel ja vastamisel, saab õpetaja teada, mis suguseid grammatilisi ja foneetilisi teemasid on vaja korrata.

Uhe ja sama pildi alusel arendatakse vestlust, kuni küsimuste moodustamine ja neile vastamine toimub minimaalsete vigadega ja parajas tempos, alles siis tuuakse klassi uus pilt.

Käesolevas kirjutises esiletõstetud töövõtted õpilaste võõrkeelse kõneoskuse arendamisel ei ole kaugeltki ainukesed, mida võib kasutada. Tunni teema põhjalik analüüs alles näitab, missugused võtted on selleks kõige otstarbekamad.

Eelkõige aga on vajalik, et õpetajad senisest enam tegeleksid kogu klassiga, andes igas tunnis paljudele õpilastele võimaluse end väljendada võõrkeeles kas või mõnegi sõna ulatuses.

Komsomoli noortelaagri organiseerimise kogemusi Tallinna II Keskkoolis.

M. SAARI, J. KASEMETS, R. REKAND,
Tallinna II Keskkooli õpetajad.

1. Laagri ettevalmistusest.

Eeskätt tuleb õpilastes äratada huvi noortelaagri vastu. Kuidas seda teha — selle üle peab iga kooli pedagoogiline kollektiiv järele mõtlema.

Vaatamata sellele, et meie lastevanemate hulgas oli varem kolhoositöö kohta teatud eelarvamusi, mis suuremal või vähemal määral peegeldusid ka nende laste hoiakus, ei valmista see küsimus enam suuremaid raskusi. Nagu näitavad kogemused, ei hoidu õpilased füüsilisest tööst eemale. Nad lähevad tööle meelsasti, kui neile selgeks teha, millist kasu võivad nad sellega tuua nii ühiskonnale kui ka endale.

Tallinna II Keskkooli 1956. ja 1957. aastal korraldatud noortelaagrid ning kaks tootmiskonverentsi* panid laagrite tegevusse pooldavalt suhtuma ka neid õpilasi, kes ühel või teisel põhjusel asusid veel kahtleval seisukohal. Sellele vaatamata oleks väärt jätta vastuseta küsimused, mis laagrisse minna soovivate õpilaste ja nende vanemate hulgas esile kerki- vad. Nendele küsimustele vastamiseks tuleb õpetajaskonda aegsasti ette valmistada. Selgitatagu välja, kuhu laager asutatakse, millised on selles põllumajanduslikus ettevõttes töötingimused, töötasu, korterivõimalused, toitlustamise, sauna, suplemise, sportimise, vaba aja veetmise, koduga ühenduse pidamise jne. võimalused. Määratagu aegsasti ära laagrisse saadetavad õpetajad ja valmistatagu nad selleks ette. Kui need küsimused on selgitatud, ei ole raske vastata õpilaste ja nende vanemate pärimistele.

Noortelaagri ettevalmistamisel tuleb mõelda ka majanduslikule küljele. Tallinna II Keskkooli suvelaagrid olid rajatud «isemajandamise» põhimõttele. Lepiti kokku, et kolhoos maksab õpilastele töö eest vähemalt nii palju, et katta nende toidukulud. Korterid ja kütuse andis kolhoos.

Laagrikodu (korter) peaks olema võimalikult mugav. Kasutatagu ära kõik võimalused korteri saamiseks eluruumides, lähedastes koolides, klubiruumides jne. Tervishoiuliselt peab korter olema küllaldaselt valge, õhurikas, kuiv ja soe.

Tuleks kaaluda ka telklaagrite loomist. Telklaager lahendaks suvelaagri korteriküsimuse võib-olla kõige otstarbekamalt.

Laagri organisatsioon. Noortelaagri tegevuse aluseks jääb laagri kodukord. See tuleb välja töötada aegsasti enne laagri organiseerimisele asumist.

Tallinna II Keskkooli suvelaagrites koosnes kooli direktori poolt kinnitatud kodukord neljast osast. Kodukorra I osas püstitati suvelaagri orga-

* Vt. «Nõukogude Kool» nr. 3, 1958. a., lk. 150.

niseerimise eesmärk, ülesanded ja põhimõtted, II osa näitas ära laagri organisatsiooni ja laagri juhtkonna kohustused, III osa määras kindlaks laagri sisekorra, õpilaste käitumise laagris ja IV osas oli ära toodud igapäevases laagrielus vajalik päevarežiim.

Et kodu- ja sisekord saaksid oma ülesandeid täita, on vaja, et nad ei jääks õpilastele episoodiliselt ettelõetud reeglite koguks, vaid tungiksid nende teadvusse. Kodu- ja sisekord tuleb õpilastega põhjalikult läbi arutada, et nad selgesti teaksid, mida neilt nõutakse, mida nad peavad tegema, mida mitte, kuidas käituma ja elama. Õpilaste käitumist määravaks teguriks muutuvad kodu- ja sisekord ning päevarežiim siis, kui neid täidetakse täpselt, järjekindlalt, kõrvale kaldumata.

Tallinna II Keskkooli komsomoli noortelaagrites oli kooli direktori poolt kinnitatud järgmine päevarežiim:

	kell	6.30
1. Äratuse		
2. Hommikvõimlemine, pesemine, korrastamine	..	6.30— 7.00
3. Hommikueine	..	7.00— 7.30
4. Hommikune loendus	..	7.30— 7.35
5. Ettevalmistus tööks	..	7.35— 8.00
6. Töö	..	8.00—12.00
7. Korrastamine	..	12.00—12.30
8. Lõuna	..	12.30—13.00
9. Vaba aeg	..	13.00—15.00
10. Töö	..	15.00—17.00
11. Öhtuode	..	17.00—17.20
12. Vaba aeg	..	17.20—21.00
13. Öhtusöök	..	21.00—21.30
14. Öhtune koristamine	..	21.30—22.00
15. Vaba aeg	..	22.00—22.45
16. Öhtune loendus	..	22.45—23.00
17. Öörahu	..	23.00

Päevarežiimi täitmine laagrites toimus alati helisignaali järgi (fanfaar, vile, kellahelin), mida andis laagripäeva juhtiv korrapidaja.

Elmistel aastatel täitsid õpilased laagrielu juhtimisel laagri vanema, laagri korrapidaja ja koka abi ülesandeid.

Seesugune õpilaste rakendus polnud aga päris otstarbekohane, mistõttu Tallinna II Keskkooli pedagoogiline kollektiiv otsustas senise kokukorra ümber töötada nii, et laagrielu korraldamisel anda õpilastele enestele palju suuremaid ülesandeid, õpetajad jääksid aga sellejuures üldisteks juhendajateks, kes vastutavad nii töö kui ka kasvatuslike tulemuste eest. Loomesuvelaagris õpilaste «omavalitsuse», rajame selle isehaldamise põhimõttele. Moodustame õpilastest koosneva laagri nõukogu ja usume, et see nõukogu kujuneb heaks organiks õpilaste kasvatuslikul mõjutamisel.

Laagri personal. Laagri tegevuse juhtijaks on õpetajast laagri ülem, kes allub vahetult kooli direktorile, täidab oma kohustusi ja vastutab laagri tegevuse eest kasvatuslikul, majanduslikul ja organisatsioonilisel alal. Ta suunab ning reguleerib õpetajatest kasvatajate tegevust, vastutab distsipliini ja korra eest, korraldab korteri ja toiduainetega varustamist, peab tihedat sidet kolhoosi või sovhoosi juhatusega, kontrollib ja jälgib töötamist ja tööde arvestamist, jälgib ja nõuab kodu- ja sisekorra ning päevarežiimi ranget täitmist, otsustab lõplikult distsipliini- ja korrarikujate karistamise küsimusi ning annab oma tegevusest aru kooli direktorile; laagri lõpul esitab ta viimasele aruande laagri majandusliku tegevuse, eriti aga laagritöö pedagoogiliste tulemuste kohta.

Laagri ülemaks tuleks määrata õpetaja, kellel on vilumusi ka majandusliku ning administratiivse töö organiseerimise alal. Veel parem oleks, kui ta tunneks ühtlasi maaviljelustöid.

Tööde juhataja allub vahetult laagri ülemale ja täidab viimase korraldusi. Tema ülesandeks on tööde organiseerimine. Ta peab sidet kolhoosi esimehe, agronoomi ja brigadiiridega, võtab neilt juba eelmisel päeval vastu tööülesanded järgmiseks päevaks, teeb need õhtul teatavaks laagri nõukogule, kellega koos arutab ülesanded läbi, määrab koos laagri nõukoguga plaani, jagab vastavalt sellele tööjõu, organiseerib veel samal päeval koos kolhoosi brigadiiriga tööriistade õigeaegse saamise ja kohaletoomise, peab iga päev tehtud tööde arvestamist, arutab koos nõukoguga läbi töötulemused, laseb nõukogul nende suhtes seisukoha võtta, teeb töötulemused pärast nõukogus arutamist õpilastele teatavaks õhtusel loendusel ning annab järgmise päeva tööülesanded, hoolitseb töötabeli täitmise eest.

Õpetajad-kasvatajad alluvad laagri ülemale ja nende õlgadel lasub otsene kasvatustöö. Nad peavad teadma ja tundma laagri kasvatuslikke eesmärgi ja otstarvet ning tagama laagri kodu- ja sisekorra ning päevarežiimi täitmise.

Et nad suudaksid oma kasvatuslikke ülesandeid täita ning õpilaste suvelaagris viibimise aja kasvatuslikult ära kasutada, on vaja, et nad viibiks koos õpilastega ka tööl, kus neil on võimalus õpilasi pidevalt jälgida ja reageerida silmapilkselt igale õpilase ekstsessile. Teisest küljest annab õpetaja oma tööga õpilastele isiklikku eeskujut. Seepärast tuleb laagrisse lähendada kasvatajaks niisugune inimene, kes seal töötada suudab, kes on noor, terve, tugev, otsustusvõimeline, erk ja elurõõmus.

Õpetajal-kasvatajal lasub ka õpilaste vaba aja veetmise organiseerimine. Vestlused, arutlused, raadiokuulamine, televiisori vaatamine, matkad, kino külastamised, spordiüritused — kõik see on tema ala. Kasvatajad peaks olema kaks: mees- ja naiskasvataja. Sel juhul võiks neil kordamööda olla õhtupoolik vaba.

Õpilaskollektiiv ei ole laagris kuigi suur. Tallinna II Keskkooli laagrites oli vahetuses 20—30 inimest. Hea on, kui see kollektiiv koosneb ühe ja sama klassi õpilastest.

Töö edu ja distsipliini säilitamisel ning üldse laagri tegevuses on suureks abiks õpilaskollektiivi juhtiv tuumik. Tavaliselt, kui laagri kollektiiv on kujunenud ühe klassi koosseisust, on see tuumik juba olemas. Kui aga laagri kollektiiv koosneb mitme klassi õpilastest, siis tuleb ta luua. Selle ülesande aitab lahendada laagri nõukogu kas või sel teel, et ta ise kujunebki selleks tuumikuks.

2. Laagri nõukogu laagrielu korraldajana.

Laagri nõukogu rakendasime esmakordselt «Lembitu» noortelaagris. Leidsime, et oleks hea, kui noored põllumajandusliku praktika kõrval omandaksid ka kogemusi laagrielu korraldamisel ja juhtimisel. Moodustasime laagri nõukogu kui laagris viibivate õpilaste omavalitsusorgani.

Laagri nõukogu ülesandeks seadsime kogu komplitseeritud laagrielu juhtimisest ja korraldamisest osavõtmise, laagri pedagoogilisele personalile mitmekülgse abi osutamise.

Laagri nõukogu valisime esimesel laagripäeval laagri üldkoosolekul. Seal jagasime noortelaagrist osavõtvad õpilased (VIII-d ja X-a klassist)

klasside kaupa kahte brigaadi, kummaski kaks lüli, ning tutvustasime neid laagri nõukogu ülesannetega. Alates käesolevast õppeaastast moodustame suvelaagrisse minevate õpilaste hulgast laagrite nõukogud juba IV õppeveerandi algul, et laagri nõukogu liikmeid nende vastutusrikkaks tööks ette valmistada.

Laagri nõukogu moodustasime järgmises koosseisus: laagri nõukogu esimees, brigadiirid, lüli vanemad, toavanemad, kehakultuuri instruktor, raamatukoguhoidja, massilise kultuuritöö organisaator, seinalehe vastutav toimetaja ja sanitar.

Laagri nõukogu allus vahetult laagri ülemale ja pidi täitma nii tema kui ka teiste laagris viibivate õpetajate ja laagri nõukogu esimehe korraldusi. Laagri nõukogu tööd suunas laagri ülem, kes ka alati osa võttis laagri nõukogu koosolekutest. Koosolekud ja laagri nõukogu praktilise tegevuse aga organiseeris laagri nõukogu esimees.

Millega tuli laagri nõukogu liikmetel laagris tegelda, sellele annab vastuse allpooltoodud väljavõte «Lembitu» suvelaagri kodukorrast.

Laagri nõukogu esimehe kohustused. Viib läbi hommikuse ja õhtuse loenduse. Määrab kindlaks laagri korraldajad. Juhib laagri nõukogu tööd. Viib õhtupoolisel vabal ajal läbi laagri nõukogu koosoleku vastavalt vajadusele. Kindlustab koos laagri nõukoguga päevakavas ettenähtud ürituste täitmist. Laagris viibivate õpilaste omavalitsusorgani juhina vastutab laagri elu normaalse kulgemise eest.

Brigadiiride kohustused. Vastutavad brigaadi töö eest. Kõrgemate töönäitajate saavutamiseks organiseerivad sotsialistliku võistluse brigaadis. Abistavad laagri tööde juhatajat väljatöötatud normipäevade arvestamisel ja sotsialistliku võistluse kokkuvõtete tegemisel ning täidavad iga päev töönäitajate tabelit oma brigaadi kohta.

Lüli vanemate kohustused. Vastutavad kogu lüli töö eest. Peavad kindlustama tõsise suhtumise töösse lüli kõigi liikmete poolt, andes selleks isiklikku eeskujut. Arvestavad iga päev lüli poolt tehtud tööd ning annavad selle kohta andmed laagri tööde juhatajale üle samal päeval kella 18.30-ks. Viivad lüli rivikorras söögisaali sööma. Võtavad köögist vastu lüli ooteks määratud toidu (võileivad) ning jagavad selle puhketunnil välja. Varuvad kolhoosist ooteks töökohale 0,5 liitrit piima iga õpilase kohta.

Toavanemate kohustused. Peavad kindlustama toakaaslaste kohese ärkamise pärast signaali, õigeaegse jõudmise hommikvõimlemisele, loendusele ja teistele päevakavas ettenähtud üritustele; vastutavad tubades valitseva korra ja puhtuse eest, toakaaslaste poolt laagri päevarežiimi ja kodukorra täpse täitmise eest.

Kehakultuuri instruktori kohustused. Juhib ja organiseerib kehakultuurialast tegevust laagris. Vastutab sportlike ürituste eest laagris vastavalt laagri nõukogu poolt koostatud plaanile. Juhendab hommikvõimlemist korraldavaid õpilasi.

Raamatukoguhoidja kohustused. Laenutab õpilastele iga päev kella 21.30—22.00 raamatuid, ajakirju ja lauamänge. Organiseerib kirjanduslike saadete kuulamist-vaatamist raadios ja televisioonis. Korraldab kirjanduslikke viktoriine ja loetud teoste arutelusid.

Massilise kultuuritöö organisaatori kohustused. Organiseerib õpilaste vaba aja veetmist laagris vastavalt laagri nõukogu poolt koostatud ürituste plaanile. Vastutab laagri päevakavas ettenähtud massiliste kultuuriürituste eest.

Seinalehe vastutava toimetaja kohustused. Koos 3-liikmelise toimetusega organiseerib laialdast kaastööd laagri seinalehele. Kindlustab seinalehe «Laagri Teataja» väljaandmise 2 korda nädalas.

Sanitari kohustused. Hoolitseb laagri koduapteegi pideva varustamise eest vajalike arstimatega. Annab vajaduse korral esmaabi. On laagri ülemale abiks haigestunud õpilaste arsti juurde või haiglasse transportimisel.

Iga päev toimunud laagri nõukogu koosolekutel arutati, milliseid üritusi võtta järgmise päeva kavasse, kuidas täidavad laagri nõukogu liikmed oma kohustusi, millised puudused esinevad laagri sisekorra ja päevarežiimi täitmisel, kuidas areneb tööalane sotsialistlik võistlus, kellele avaldada hea töö eest kiitust või eksimuste eest laimust jne. Laagri nõukogu koosolekul protokolliti vastavas viihikus.

Laagri nõukogus vastuvõetud otsused olid kohustuslikud täitmiseks kõigile laagris viibivatele õpilastele.

Laagri nõukogu liikmetele ülesannete andmisega panime kogu nõukogu laagrielu korraldamisest osa võtma. Õpilased ise olid need, kes omavalitsusorganis olles oma kaaslastelt korda nõudsid, tööd juhendasid ja puhkeajal meeldivaid üritusi organiseerisid.

Kuidas toimus päevarežiimi ja laagri kodukorra täitmine, selleks vaatame lähemalt üht laagripäeva «Lembitu» kolhoosis (6. juunil 1957. a.). Antud laagri päevarežiim oli veidi erinev.

Kell 6.30 äratas äratuskell laagri korrapidajad. Pesti ja riietuti. Korrapidajad äratasid helisignaaliga kogu laagri. Viis minutit hiljem võis juba noorema rühma (II brigaadi) tütarlapse näha spordidressides majaesisel platsil hommikvõimlemisel. (Hommikvõimlemise korraldaja määras toavanem iga päeva kohta eraldi, kooskõlas laagri kehakultuuri instruktoriga.) Nendele järgnesid pargi põlispuude alla ka I brigaadi tütarlapsed ja siis lõpuks tõi poiste toavanem poisidki võimlema. Korrapidajad aga kadusid köögipoolele, et katta lauad, valmistada ooteks kaasavõetavad võileivad ning anda koka poolt valmistatud hommikueine õigeaegselt lauale.

Pärast hommikvõimlemist korrastati magamisasemed ja toad, pesti ja riietuti. Veekraanidega varustatud pesemisruumid olid olemas eraldi poeg- ja tütarlastele. Peale seda toimus saalis hommikune loendus. Laagri nõukogu esimees rivistas laagri brigadide ja lülide kaupa üles ning raporteeris laagri ülemale laagri valmisolekust algavaks laagripäevaks. Edasi andis laagri ülem üldise hinnangu kogu eelmise laagripäeva kohta, tööde juhataja jagas lülidele viimased korraldused tööks ning laagri nõukogu esimees luges veel kord ette juba eelmisel õhtul teatavakstehtud laagri päevakava.

Hommikuselt loenduselt viisid lülivanemad õpilased rivikorras sööklasse, kus igaüks istus oma kindlale kohale. Lasknud hea maitsta mannapudrul, garneeritud võileibadel ja kohvil, lahkuti laudkondade kaupa söögisaalist. Lülivanemad võtsid köögist vastu lülile ooteks määratud võileivapakid ja kogunesid siis koos teistega maja ette.

I brigaadi poistelüli läks tööle turbarappa, tüdrukutelüli koos tööde juhatajaga aga kartuleid panema. Et II brigaadi kartulipõld oli kaugel, viidi sinna kuuluvad nooremad tütarlapsed kohale kolhoosi autoga. Selle grupiga oli töö juures kaasas õpetajakasvataja. Töötati neli tundi järjest. Siis tehti töö juures tunniajaline puhkus. Õpilased sõid kaasavõetud oodet (võileivad, kuklid ja 0,5 l piima õpilase kohta). Pärast puhkust jätkus töö lülides veel 2 tundi.

Sel ajal, kui teised tööol olid, koristasid laagri korrapidajad üldkasutatavad ruumid, pesid puhtaks toidunõud ja aitasid kokal valmistada lõunasööki.

Töölt saabunud, pesid õpilased õues «vabaõhu pesuruumis», mille veega varustamise eest poisid ise hoolt kandsid, ning siis asuti lõunalauda. Pärast tööd maitsetes makaronisupp, praetud kala, lehesalat ja leivasupp piimaga ütlemlata hästi. Lõunale järgnes «vaukne tund», õpilased pidid tunnikese puhkama. Ka laagri korrapidajad said nüüd koraks lamades hinge tagasi tõmmata.

Puhkusele järgnes vaba aeg. Poolteist tundi sellest tegeldi spordiga. Toimused treeningud kergetõustikus ja pallimängudes. Valmistuti hoolega laagri spordivõistluste vastu. Laagri tööde juhataja kasutas seda aega väljatöötatud normipäevade arvestami-

seks lüli vanematelt saadud andmete alusel, mida hiljem kolhoosi brigadiiri või agroomi andmetega võrreldi ja täpsustati.

Edasi oli kavas populaarteaduslik raadiovestlus «Jääparv» — ühiskoolamise korras. Sel ajal toimus ka laagri nõukogu koosolek, kus arutati hommikvõimlemise ja laagri spordivõistluste organiseerimise küsimusi. Kinnitati ka järgmise päeva kava.

Ohtupoolse vaba aja veetmise lõpetasime televiisori juures nukuetenduse «Pips ja Pipp» kollektiivse vaatamisega. Seejärel kuulasime päevauudiseid. Kell 21.15 aga kogunesime sööklasse õhtusöögile. Laual oli kartulisalat, leib, võisaiad ja tee.

Hilisõhtusel vabal ajal korraldasime koos Muraste Lastekodu kasvandikega saalis puhkeõhtu.

Järgnes õhtune loendus, kus tööde juhataja tegi kokkuvõtte päevasest tööst ja lüli-devahelisest sotsialistlikust võistlusest. Lülidele teatati ka nende järgmise päeva töö. Samuti loeti ette põhiliselt laagri nõukogu poolt tehtud ettepanekute alusel koostatud laagri ülema käskkiri järgmise päeva kava, õpilastele avaldatud kiituste ja laitude kohta. Käskkirjad kanti sisse erilisse vihikusse. Ohtusel loendusel toimus ka laagri korrapidamise üleandmine järgmise päeva korrapidajatele.

Pärast õhtust loendust oli ettevalmistus magamaminekuks ja kell 23.00 lõppes laagripäev ning algas öörahu.

3. Töö organiseerimisest ja töötasu arvestamisest.

Õpilaste tööd komsomoli noortelaagris juhtis tööde juhataja õpetaja, kelle ülesannetega tutvusime juba eespool.

Töö t a m i n e. Töö kestis kella 8—12-ni ja 15—17-ni. Lõunavaheajaga oli 3 tundi, sest kogemused näitasid, et peale 4-tunnist tööd õpilased väsisid ja nende tähelepanu hajus. Töötasime mõnikord ka 6 tundi järjest, kuid töö intensiivsus kannatas selle all.

Töö algul tuli seletada õpilastele töövõtteid ja nende otstarvet. Seletused pidid olema muidugi lühikesed ja asjalikud. Õpilasi tuli pidevalt juhendada. Nii panime laagri teisel päeval kartuleid. Õpilaste normitasu arvutati pandud vagude eest ja sellepärast püüdis igaüks võimalikult palju vagusid maha tippida. Tund aega peale töö algust kontrollisime esimehega tehtud tööd ja leidsime, et tipitud on liiga harvalt. Esimees seletas uuesti, et kartuli õigest tippimisest oleneb sügisene saak. Õpilased tippisid vaod üle ja sellest ajast alates oli töö alati korralik.

Teine ulatuslikum töö oli kapsaste istutamine. Siin oli vastutus palju suurem kui kartulite tippimisel. Kartul hakkab kasvama igal juhul, aga halvasti istutatud kapsas ei hakka kasvama. Tööde juhataja selgitas õpilastele kõike vajalikku ja kontrollis pidevalt.

Kui kõik õpilased tegid koos tööd, siis oli nendega tööde juhataja. Kui aga õpilastel tuli mitmes osas töötada, siis oli ühe rühma juures tööde juhataja, teise rühma juures õpetaja.

Üldse tehti kolmes laagris kokku 54 eri tööd. Toome neist mõned tähtsamad:

		Töötatud n/p
1. Kartulipanek	21,04 ha	132,16 n/p
2. Kapsataimede võtmine	49.400 tk	6,17 n/p
3. Kapsaste istutamine koos kastmisega	265.400 tk	247,65 n/p
4. Kaalikate istutamine	121.000 tk	106 n/p
5. Mineraalväetise panek koos muldamisega	182.000 tk	68,25 n/p
6. Kapsaste rohimine	17,11 ha	314,5 n/p
7. Rabarbri kogumine	4891 kg	97,8 n/p

Normipäevade arvestamine ja tasu. Normipäevi arvestati õpilastele samal alusel kui kolhoosnikuile, kuigi õpilased töötasid 6 tundi päevas. Näiteks töötasid kolhoosis «Koit» 19 õpilast 25. juunil 6 tunni jooksul välja 40,36 normipäeva ehk keskmiselt 2,12 n/p õpilase kohta. Muidugi arvestati igale õpilasele normipäevi individuaalselt, vastavalt tema poolt tehtud tööle. Õpilased olid väga huvitatud välja-töötatud normipäevadest ja neile tuli tööd andes alati teatada ka normatiivid. Töö arvestus tehti järgmiselt: tööde juhataja leppis kolhoosi esimehga eelmise päeva õhtul järgmise päeva töö kohta kokku. Kodu arvestas ta töö normatiivid ja teatas õpilastele koos tööülesandega ka normipäevaks vajaliku hulga. Tööde juhataja kontrollis pidevalt õpilaste töö kvaliteeti ja ka kvantiteeti. Töö lõpul teatas lülivanem iga lüli liikme poolt tehtud töö hulga. Tööde juhataja kontrollis veel kord andmete vastavust ja arvestas kolhoosi kontoris koos kolhoosi normipäevade arvestajaga tehtud töö normipäevadeks. Need andmed kanti kolhoosi raamatupidamisse ja nende alusel arvestati õpilastele tasu. Tööde juhataja andis täpsustatud andmed lülivanemale, kes kandis need vastavasse tabelisse.

Õpilased olid töötulemustest huvitatud ja ootasid tabeli täitmist. Võistlus käis individuaalselt ja ka lülide vahel.

Normipäeva väljatöötamine nõudis küllaltki pingutust. Õpilased aga töötasid sageli välja 2 ja enam normipäeva, tulles oma ülesannetega väga hästi toime. Nad õppisid tööd tegema ja tööd armastama. Nende silmaring laienes, neil tekkisid uued mõisted põllutööst, aiast ja kolhoosist. Nad harjusid pingutama, kiiresti ja hästi töötama.

4. Noortelaager — õpilaste organiseeritud puhkuse veetmise vorm.

Vastavalt suvelaagrite kodukorra I osas püstitatud eesmärkidele ühendasime töö kolhoosis meeldiva puhkusega. Õpilaste vaba aja veetmiseks organiseerisime huvitavaid üritusi kindla plaani alusel. Juba esimesel laagripäeval koostasime kogu vahetuse kohta massiliste kultuuriürituste perspektiivplaani.

Ürituste valikul pidasime silmas, et need noori kasvataksid ning looksid laagris elurõõmsa meeleolu. Õpilaste füüsilise arenemise soodustamiseks organiseerisime laagrites laialdase tegelemise kehakultuuriga. Kõik suvelaagrid varustati kooli direksiooni poolt rändraamatukogu, ajalehtede, vajaliku spordiinventari ja lauamängudega.

Vastavalt päevarežiimile algas vaba aeg laagris pärast vaikset tundi. Siis mindi tavaliselt suplema või tegeldi spordiga.

Õhtupoolisel vabal ajal korraldati mitmesuguseid üritusi. Toimusid treeningud kergejõustikus, jalgpallis, võrk- ja korvpallis, lauatennisel. Viidi läbi spordivõistlused laagri meistri nimele. Võrkpallis peeti sõprusvõistlusi ka kolhoosinoortega. «Sangari» suvelaagris oli üheks õpilaste poolt armastatumaks spordialaks lauatennis. «Koidu» suvelaagris seevastu tegeldi aktiivsemalt just lauamängude — male ja kabega, organiseeriti vastavad turniirid. Võeti ette ka jalutuskäike laagri ümbrusega tutvumiseks. «Lembitu» noored korraldasid näiteks matk-ekskursiooni Suurupi tuletorni.

Esteetilise kasvatusseisukohalt oli suure tähtsusega kirjandusteoste lugemine ning vestlused loetu üle. Laagri rändraamatukogu haaras peamiselt VIII—XI klasside kirjanduskursuses klassiväliseks lugemiseks.

ettenähtud teoseid. Seega tegime suvelaagris viibivatele õpilastele käepäraseks järgmisel õppeaastal läbitöötamisele kuuluvad teosed. «Sangari» suvelaagris viibinud kirjanduse õpetajad sm-d M. Väkrum ja E. Saarkivi vestlesid õpilastega sageli loetud kirjanduse teemadel ning abistasid neid programmikohaste teoste läbitöötamisel. Vestlustest võeti elavalt osa. Neid korraldati ka väljaspool selleks otseselt planeeritud aega. Vesteldi ka muudel teemadel, kasutades selleks ära raadio kaudu kuulnud loenguid kunstist, muusikast ja kirjandusest. Mitmesuguseid populaarteaduslikke vestlusi, nagu «Maakera sünd», «Mõtlevad masinad» jt. suunas füüsika õpetaja sm. Matt. Õpetaja M. Saari jutustas õpilastele põllumehe tööst enne ja nüüd. Põllumajandusalaseid vestlusi juhtis «Sangari» kolhoosis ka kolhoosi esimees sm. Luhamaa. Ajalehti loeti nii üksikult kui ka ühiselt, mis andis õpilastele arutluseks palju materjali.

Laagrielu huvitavamaks ja mitmekesisemaks muutmisel oli suur tähtsus raadiol. Õpilased kuulasid raadio kaudu muusikat, sporditeateid, vestlusi, loenguid, päevauudiseid ja teisi saateid.

Ohtupoolel vabal ajal tegid õpilased ka mõningaid kodumajanduslikke töid (vee kandmine, puude lõhkumine jne.) ning proovisid «sulge» artiklite kallal laagri seinalehe jaoks. Ühiselt võeti ette ka kinokülastusi lähedal asuvasse rahvamajja, millele järgnes mõttevahetus nähtu üle.

Huvitavad olid «Sangari» kolhoosi suvelaagris korraldatud lõkkeõhtud ringmängude, tantsude ja lauludega.

«Lembitu» suvelaagris oli õpilastel võimalik vaadata ka televisiooni-saateid. Nägime saateid, nagu «Helsingi—Tallinn jalgpallis», «Kirjandus, kunst, muusika», telekommentaatori vestlus «Ameerika Ühendriikide sõjalised baasid välisriikide territooriumidel», «Meie isetegevusliku teatri kujunemistee», «Kuulsuse narrid», filmid «Ilja Muromets», «Kanada rannikul», «Töövalvel» jt.

Hilisõhtune vaba aeg meil rangelt planeeritud ei olnud, see oli «tunnike endale». Õpilased korrastasid riietusesemeid, pesid pesu, kirjutasid kodustele kirju, lugesid. «Lembitu» suvelaagris toimus sel ajal ka laagri seinalehe toimetuse töö ning raamatute laenutamine.

Tallinna II Keskkooli suvelaagrites oli õpilaste töö ja puhkus orgaaniliselt seotud üheks kasvatuslikuks tervikuks. Suvelaager oli õpilaste organiseeritud puhkuse veetmise vormiks. Ja õpilased jäid suvelaagri sellise korraldamisega täiesti rahule, millest andsid tunnistust nende endi artiklid seinalehtedes ja sõnavõetud sügisel toimunud tootmiskonverentsil.

5. Kasvatusalaseid tähelepanekuid noortelaagrist.

Kaheaastased kogemused komsomoli noortelaagritest andsid võimaluse mõningaiks tähelepanekuiks ja järeldusteks.

Töö. Üheks laagri eesmärkidest on tööarmastuse kasvatamine. Õpetajate-kasvatajate töö sellel alal on eriti vastutusrikas, sest halvastikorraldatud tööoludega võib õpilastes esile kutsuda vastumeelsuse töö suhtes.

Panime tähele, et õpilased teevad innuga tööd siis, kui neile on selge töö eesmärk, ostarve, töö hulk, mida neilt nõutakse, töötamisviisid, töötasu suurus ning töö täpne kontrollimine ja arvestamine. Seepärast tehti õpilastele teatavaks järgmise päeva tööülesanded juba õhtusel loendusel. Sealsamas tehti teatavaks, millisele tööle õpilane või lüli läheb, seletati,

kui suur on ühes või teises kohas töö hulk, kui palju tööühikuid on vaja täita ühe normipäeva saamiseks. Uue töö juurde asudes näidati töövõt- teid ja anti nende kohta seletusi. Küsimus selgitati mitte ainult tööteh- nika seisukohalt, vaid kolhoosi esimees ja agronom seletasid töötehnik- a võtete vajadust ka agrotehnika ja taimebioloogia seisukohalt. See laiend- as õpilaste teadmisi ja suurendas kogemusi. Töö ise andis vilumust, millega koos kasvas edu. Tekkis rõõm töö tulemustest, mis on üks osa tööõõmust.

Õpilane töötas laagris omaette ja laagrikollektiivi liikmena. Tema tööõõm muutus täielikuks, kui ta sai ülevaate töö tulemustest iga päeva kohta ja kogu laagriaja kohta. Teda ei huvitanud ainuüksi omad, vaid ka oma lüli ja kogu laagriahva töö tulemused. See nõudis täpset arvesta- mist. Igal õhtul võttis tööde juhataja kokku töö tulemused individuaal- selt. Need andmed kanti väljapandud graafikule, ning õpilased nägid, kui palju on nad mingit tööd teinud. Väljapandud tööõõndluse graafik oli heaks stiimuliks tööõõistluse organiseerimisel. Võistlus aga oli heaks stiimuliks tööõõndluse kasvule. Võistlus hõlmas peaaegu eranditult kõiki laagris olevaid õpilasi. Tööõõndluse tabelit vaadeldi, selle juures vaieldi ja kavandati uusi meetodeid võistlejast ettesaamiseks.

Meie organiseerisime võistluse kahelt lähtealusest: individuaalvõistlu- sena ja kollektiivide, lülide võistlusena.

Töö peab olema korraldatud nii, et selle edukus, koos sellega töö kaudu kasvatamine oleks tagatud. Igal juhul peab vältima kõike seda, mis võib esile kutsuda õpilastes pettumuse töö tagajärgede pärast, mis pidurdab, takistab õpilaste tööõõndu ja näitab tööõõndajaid saamatutena. Seepärast pidasime vajalikuks asuda konkreetse töö juurde nii, et töö oleks varakult teada, õigeaegselt plaanitud, õigeaegselt organiseeritud, et ei tekiks aja raiskamist töö alguses. Töö plaanipärane organiseerimine ja tegemine paneb õpilased tööle suure andumusega ja kasvatab neid tööd armastama.

Silmapaistvat osa meie laagreis etendas tööõõmastuse, distsipliini ja viisaka käitumise juurutamisel laagrikollektiivi juhtiv tuumik. See oli grupp kõige teadlikumaid, kohuse- ja vastutustundlikumaid õpilasi — aktiviste, kes oma töö ja käitumisega olid eeskujuks teistele õpilastele, tegid ise innuga tööd ja kiskusid ka teisi kaasa. Niisugune tuumik ker- gendab õpetajate-kasvatajate tööd ja tagab edu nii töö kui ka kasvatusel alal.

Õpetajad-kasvatajad noortelaagris. Õpetaja-kasvataja meie suvelaagris ei olnud ainuüksi sõnul kasvatajaks, vaid, võttes ise tööst osa, andis ta õpilastele head eeskjuu, innustades õpilasi sellega endale järgnema.

Üheks suureks väärtuseks, mille komsomoli noortelaager õpetajale andis, oli võimalus õpilast mitmekülgsest tundma õppida. Viibides vahet- pidamata õpetaja valvsa pilgu all, ei saanud õpilased oma iseloomu var- jata, kuigi mõni seda ehk teha tahtis. Koolis, kus õpetaja puutub õpila- sega kokku suhteliselt vähe, võib mõni õpilane oma käitumisega õpetaja eksiteele viia, siin aga mitte. Õpetaja võis laagris jälgida õpilase käitu- mist, õppis teda tundma, talletas tähelepanekuid ning võib neid nüüd talvise koolitöös kasutada õpilaste iseloomu ja mentaliteedi kujunda- misel.

Geograafia õpetaja töö koduümbruse uurimisel.

O. NILSON,

Eesti NSV Haridusministeeriumi vaneminspektor pedagoogiliste õppeasutuste alal.

Geograafia õpetamine kodu-uurimuslikul alusel, samuti ka mitmed klassivälise töö tähtsad lõigud, nagu ekskursioonide ning matkade korraldamine ja töö geograafia ringiga, nõuavad geograafia õpetajalt oma kooli ümbruse looduslike tingimuste ning majanduse küllaldast tundmist. Seejuures peab märkima, et sagedasti noor, väheste kogemustega õpetaja ei kujutle selgesti, millest alustada koduümbruse uurimist ning kuidas seda teostada.

Käesoleva artikli ülesandeks on tutvustada uurimuste programmi, mille alusel artikli autor Leningradi Riikliku Pedagoogilise Instituudi füüsilise geograafia kateedri õppejõuna rea aastate kestel juhendas üliõpilaste välipraktikat.

Alustanud koduümbruse uurimist, peab õpetaja esmalt püstitama endale ülesande — koostada lähema ümbruse (külanõukogu) geograafiline iseloomustus. Uurimistöö seisneb nii olemasoleva kirjanduse ja avaldamata materjalide läbitöötamises kui ka isiklike välivaatluste ja -uurimuste korraldamises. Suur tähtsus on ka kohalikelt elanikelt saadud andmeil.

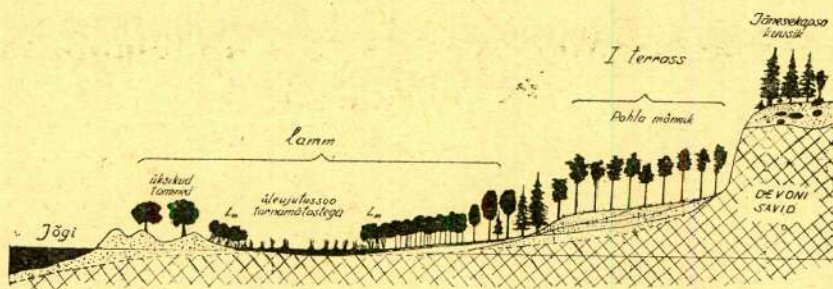
Külanõukogu territooriumi looduslike tingimuste uurimine. Territooriumi looduslike tingimuste uurimist tuleb alustada ekskursioonidega. Nende tulemuste alusel kavandatakse töömarsruudid nii, et need lõikaksid jõgede orgusid ja veelahkmeid. Marsruutidel toimub lihtnivelleerimine lati ja vesiloe (või mäekompassi) abil, silmamõõduline kaardistamine ning geoloogilise ehituse, reljeefi, mikroreljeefi, soostumise, põhjavete taseme, mullastiku ja taimkatte kirjeldamine. Saadud andmed on põhimaterjaliks komplekssete füüsilis-geograafiliste profiilide ja edaspidi territooriumi looduslike tingimuste iseloomustuse koostamisel.

Territooriumi geoloogilist ehitust iseloomustatakse marsruudil (või selle läheduses) esinevate paljandite vaatlemise teel. Paljandite kirjeldamisel märgitakse nende ulatus, kõik üksikud erinevad kihid, võetakse tüüpilisest kivimitest käsipalad ja kogutakse kivistisi. Juhul, kui antud marsruudil puuduvad paljandid, tuleb tutvuda uurimisele võetud territooriumil olevate teiste paljanditega, kirjeldada neist kõige tüüpilisemaid ja märkida nende asukohad kaardile.

Pinnamoe uurimisel iseloomustatakse veelahkmete reljeefi vorme, sealjuures märgitakse ka nende konfiguratsioon, liigestatus ja nõlvade iseloom (lame, nõgus, kumer, sirge jne.). Samuti märgitakse suhtelised (võimaluse korral aga ka absoluutsed) kõrgused. Liigestatud reljeefi

puhul tuleb näidata põldude alla võetud nõlvade kaldenurgad. Analoogiliselt kirjeldatakse lohku konfiguratsiooni, asendit ja suurust.

Jõeorgude reljeefi uurimisel pööratakse erilist tähelepanu nende laiusele, sügavusele, samuti ka terrasside arvule (kui neid esineb) ning viimaste kõrgusele veetaseme ja üksteise suhtes.

Profüüli näidis.

Territooriumile tüüpilise reljeefiga aladel kirjeldatakse mikroreljeefi iseärasusi, määratakse mikroreljeefi vormide suurus ning esinemise sagedus, selgitatakse nende ehitus ja teke.

Jõgesid, järvi, ojasid, allikaid kirjeldatakse põhiliselt kaartide, asutustelt saadud andmete ja küsitluste alusel. Märgitakse jõgede ja ojade nimed, määratakse nende pikkus, sügavus, kulgemine orus, voolu suund ja kiirus. Samuti tuleb iseloomustada jõgede ja ojade lähtealasad, märkida veepinna kõikumine ning selle ulatus. Selgitatakse jääkatte kestus ja paksus.

Järve kirjeldamisel tuleb pöörata tähelepanu selle tekkele, seosele vooluveetega. Kirjeldatakse järve põhja, kaldaid, rannikuala, setete iseloomu ning järve kasutamist.

Kogudes andmeid jõgede ja järvede iseloomustamiseks, tuleb märkida ka vee temperatuuri, värvust, maitset, läbipaistvust ja teisi füüsikalisi omadusi.

Tähelepanuväärseid allikaid (samuti järvi) külastatakse vaatamata sellele, kas need marsruudil esinevad või mitte.

Põhjavete taset saab määrata kaevude sügavuse mõõtmisega.

Kliima iseloomustamiseks tuleb kasutada hüdropostide, meteoroloogiajaamade, kooli vaatluspunktide, samuti ka küsitluse andmeid. Seejuures peab märkima esimeste öökülmade, esimese lume ning püsiva lumikatte tekkimise ajad. Huvitav on näidata nende aegade erinevusi eri tingimustes (jõeorgudes, veelahkmetel, metsas jne.). Tuleb selgitada samuti lumikatte paksust ning lumikatte kestust üldiselt ja eri tingimustes.

Vaatluste materjalid peavad sisaldama andmeid kuu keskmistest ja maksimaalsetest temperatuuridest ja tuultest viimase 2—3 aasta jooksul ning andmeid sademete hulga kohta. Huvitav oleks ka märkida aeg, milal temperatuur tõuseb üle 0°, +5° ja +10°.

Mullastikku uuritakse aukude ja ka paljanditega (pärast nende värskendamist) tutvumise teel. Mullastikuauke kaevatakse marsruudil esineva reljeefi eri elementidel ning seal, kus kirjeldatakse taimestikku. Vähem tüüpilistel aladel kaevatakse väikesi kontrollauke. Mullastiku vaatlemisel

määratakse kindlaks mulla tüüp, värvus, horisonidid, mehaaniline koosseis, struktuur, niiskus, tihedus, poorsus, happelisus lakmuspaberi ja keemine 10%-lise soolhappe abil.

Reljeefi põhivormide (terrassid, veelahkmed, nende nõlvad jne.) aladel tuleb määrata kindlaks taimkatte vormid ning kirjeldada neid.

Metsade kirjeldamisel iseloomustatakse esmalt nende koosseisu 10-palalise süsteemi järgi (näiteks 8 Mä 2 Ku + Ks, mis tähendab 80% mände, 20% kuuski ja üksikuid kaski), siis nende tüüpi (mustika kuusik, turbasambla kuusik), vanust, valitseva rinde puude keskmist kõrgust ja jämedust (rinnakõrguselt) ning võrade liitust (kümnenndmurdudega, näit. 0,7). Tuleb samuti iseloomustada rohu- ja samblarindeid.

Kõik tundmata taimed, millede määramine teeb raskusi välitingimustes (sealhulgas ka samblad ja samblikud), kogutakse ja herbariseeritakse.

Erilist tähelepanu taimkatte kirjeldamisel tuleb pöörata rohumaadele. Rohumaade kvalitatiivse iseloomustuse kõrval tuleb neile anda hinnang. Selleks «niidetakse» igal rohumaa massiivil kääridega viiel 1 m² suurusel lapil kõik taimed ning kaalutakse need kohe. Seejärel klassifitseeritakse nad eri gruppidesse (kõrrelised, tarnad, liblikõielised, segarohttaimed, osjad, samblad) ning iga grupp kaalutakse uuesti. «Heinasaak» kuivatatakse ning säilitatakse järgnevaaks kaalumiseks kuivas olekus.

Soode taimestikku uuritakse samuti nagu rohumaade taimestikku. Juhtudel, kui uuritavaid soid kasutatakse (või saab kasutada) heinamaana, tuleb võtta heinasaagikuse proove. Soode kirjeldamisel tuleb määrata soo tüüp, teke ja toitumise allikas. Võimaluse korral tuleb kirjeldada ka turba omadusi (lasundi paksust, koosseisu, kõdunemise astet jne.). Tuleb märkida samuti soode läbitavust (jalakäijale, hobusele, veistele, masinatele jne.), massiivide suurust, mikroreljeefi; väga tähtis on aga kindlaks määrata soostumisprotsesside suund (soostumise suurenemine või vähenemine). Huvitav on selgitada soode eri tüüpide kohalikud nimetused.

Loomastikku iseloomustatakse küsitluse ning metskonnast ja jahindusorganisatsioonidelt saadud andmete põhjal. Sealjuures tuleb selgitada esinevate karusloomade, kahjulike kiskjate, põtrade, lindude, mesilaste ja metsa- ning põllukahjurite liigid ja levikualad. Kahjureid on soovitatav korjata ja prepareerida.

Kirjeldamisel tuleb rõhku panna territooriumi tüüpilistele iseärasustele ning looduslike tingimuste omavahelistele seostele. Ainult sellisel juhul on õpetaja võimeline määrama territooriumi monoliitsust või selle eri osade iseärasusi.

Külanõukogu elanikkond ja selle paiknemine. Tööks tuleb kasutada järgmisi allikaid: 1) majapidamisraamatuid, 2) külanõukogu kaarti ja 3) isiklikke vaatlusi.

Majapidamisraamatuist võetakse andmeid kogu elanikkonna kohta vastavalt soole, vanusele ja kutsele, samuti näidatakse professionaalset jagunemist, märkides kolhoosnikute, tööliste, teenistujate ja õpilaste arvu. Nende andmete alusel koostatakse iga asustatud punkti ning kogu külanõukogu kohta järgmised tabelid:

. külanõukogu elanikkonna arv.

Nr.	Asula nimetus	Majapidamisi	Neis elab			Keskmiselt majapidamises
			mehi	naisi	kokku	
Kokku külanõukogu territooriumil						

Huvitav oleks välja selgitada, kuidas muutus viimaste aastate jooksul alaliste elanike arv ning samuti, kui palju elab külanõukogu territooriumil ajutisi elanikke (ajutisi töölisi, puhkajaid jt.). Võiks koguda ka andmeid ja koostada tabelid külanõukogu elanikkonna a) vanuselise ja b) professionaalse koosseisu kohta (viimane vt. tabel 2).

. külanõukogu töötava elanikkonna professionaalne koosseis.

Nr.		Kokku töötajaid	Nende hulgas		Märkused
			Mehi (16—60)	Naisi (16—55)	
1.	Kolhoosnikud (kolhoosi liikmed)				
2.	Töölised				
3.	Teenistujad				
4.	Opilased				
Kokku:					

Tabeli nr. 1 andmete alusel koostatakse skemaatiline kaart, millele tuleb peale kanda kõik asulad ning erineva suurusega sõõrides ära näidata elanike arv: 1) kuni 30 inimest; 2) 31—60 inimest; 3) 61—100 inimest; 4) üle 100 inimese.

Iga asulat kirjeldatakse, kusjuures kirjeldus peab sisaldama järgmisi andmeid: 1) nimetus ja tekkimise aeg; 2) administratiivne tähtsus; 3) geograafiline asend reljeefi, hüdrograafilise võrgu, metsade, soode, teede, rajoonikeskuse, lähema asula suhtes; 4) asula tüüp; 5) tööstuslike ettevõtete, elektrijaamade, kaubanduspunktide jt. kirjeldus; 6) kultuuri- ja tervishoiuasutused (koolid, lasteaiad, haiglad jne.); 7) asula plaan, elamute tüübid, õuede plaan jne.; 8) elamufondi üldine seisukord; 9) asula korrastus (elektrivarustus, kaevud ja teised veevarustuse allikad, saunad).

Nende materjalide alusel on võimalik teha järeldusi töövõimelise ja muu elanikkonna vahekorrad, majapidamiste keskmisest suurusest, elanikkonna ning asulate paiknemise iseloomust külanõukogu territooriumil ning lõpuks liigitada asulad nende spetsialiseerumise ja asustatuse tüübi järgi.

Külanõukogu majanduse iseärasused ja spetsialiseerumine. Külanõukogu rahvamajanduse struktuuri iseloomustatakse andmetega, mis näitavad tööjõu kuuluvust külanõukogu majanduse eri harudesse. Selleks oleks vaja koostada järgmine tabel:

külanõukogu elanikkond tegevusala järgi.

Nr.	Majandusharud	Nende hulgas			Neist töötavad	
		Kokku	kolhoosnikuid	töölisi	teenistujaid	külanõukogu piirides
1.	Põllumajandus (peale kolhoosnikute kuuluvad siia isikud, kes töötavad soovhoosides, MTJ-s, abimajandeis)					
2.	Kalandus					
3.	Metsamajandus					
4.	Tööstus					
	a) ehitusmaterjalide tootmine					
	b) turbatööstus					
	c) metsatööstus					
	d) muud tööstusharud (näidata, millised)					
	Kokku:					
5.	Transport					
	a) raudtee					
	b) vee-					
	c) auto-					
	Kokku:					
6.	Ehitus					
7.	Side					
8.	Kaubandus ja ühistoitlustamine					
9.	Rahvaharidus					
10.	Tervishoid					
11.	Muud harud (näidata, millised)					
	Kokku:					

Käesoleva tabeli alusel võib järeldada, missugused majandusharud on juhtivateks külanõukogu piirides. Kui võtame arvesse territooriumi asendi, looduslikud ressursid ja muud tingimused, nähtub asula arengu suund.

Põllumajandus. Territooriumi põllumajandust saab uurida kolhooside kaupa. Iga kolhoosi kohta tuleb koostada kolhoosi aastaaruande põhjal tabel järgmiste andmetega: kolhoosi üldpindala, sellest põldu, aia- ja maad, looduslikku heinamaad, karjamaad, metsa ja muud. Samuti tuleb iseloomustada kolhoosimaa põhimassiive ning nende paiknemist keskuse ja asulate suhtes. Peale selle tuleb näidata, kuidas kõlblikud on need maad tööde mehhaniseerimiseks, ja hinnata kolhoosi varustatust kõlvikutega.

Tuleb kirjeldada kolhoosi tootmisvahendeid (põllutöömehhanismid jm.) ja kapitaliinvestitsiooni ning näidata, missugune osa tööst on tehtud kolhoosi ja missugune MTJ tehnikaga. Huvitav on uurida kolhoosi tehnika kasutamist ja selle otstarbekust ning kolhoosi perspektiivse tehnika omandamisel. Otstarbekohane on analüüsida, missugused põllutöömehhanismid on kõige ratsionaalsemad antud kolhoosile.

Tähtis on uurida kolhoosi tööjõuressursse ja nende kasutamise otstarbekust. Selleks tehakse kokkuvõtteid kolhoosi tööjõuressursside varus-

tatusest: töövõimeliste kolhoosnikute arv ühe majapidamise kohta; kõlvi- kute, sealhulgas põldude pindala ühe töövõimelise kolhoosniku kohta; veiste arv ühe töövõimelise kolhoosniku kohta. Edasi iseloomustatakse tööjõuressursside kasutamist: väljatöötatud normipäevade arv, sealhul- gas töövõimeliste, vanade ja noorukite poolt. Märgitakse samuti, mitu normipäeva on keskmiselt välja töötanud üks töövõimeline kolhoosnik ning võrreldakse saadud tulemust normipäevade aastamiinimumiga.

Kolhoosi töö organiseerimise iseloomustamiseks näidatakse brigaadide arv põllunduses ja loomakasvatuses (ka segabrigaadid), samuti aga administratiiv- ja abipersonali suurus. Näidatakse ära ka spetsialistide arv.

Põllunduse iseloomustamiseks koostatakse tabel üksikute kultuuride külvipinna kohta. Iseloomustatakse samuti tähtsamate põllukultuuride saagikust, kolhoosis kasutusel olevat külvikorda, väetise kasutamist, põllunduse mehhaniseerimist ja maaparandustöid.

Loomakasvatuse iseloomustamiseks koostatakse tabel tulundusloomade ja -lindude kohta.

Farmide kirjeldus peab sisaldama järgmisi andmeid: 1) karja tõug, 2) farmide elektrifitseerimine ja tööde mehhaniseerimine, 3) karja sööt- mine (suvel ja talvel), 4) kolhoosi loomasöötade tarvidus (liikide järgi) ning selle rahuldamine oma majapidamisest; abinõud, mis on võetud tar- vitusele söötade ostmise vähendamiseks, 5) kolhoosi loomakasvatuse kva- litatiivsed näitajad: keskmine piimatoodang ühe lüpsilehma kohta, aastane villatoodang ühe lamba kohta, keskmine muna- ja lihatoodang (keskmiste näitajate kõrval tuleb näidata ka maksimaalsed), 6) kuhu ja missuguste produktide näol turustab kolhoos loomakasvatuse saadusi.

Kolhoosi aruandest nähtub, milline hulk põhiprodukte (teravili, kartul, aedviljad, liha, piim) on toodetud kolhoosis, kuidas need realiseeritakse (riiklikud kohustuslikud normid ja kokkuost, müük kolhoositurul, normi- päevade tasu jne.). Selle järgi saab määrata kolhoosi kaubalist toot- likkust, s. t. väljapoole kolhoosi mineva produktsiooni osa suhet kogutoo- danguga.

Edasi tuleb näidata kolhoosi rahalist tulu (põllunduselt, loomakasva- tusest, mujalt, kokku). Samas osas oleks kohane ära tuua andmed normipäeva rahalisest ja naturaalsest väärtusest.

Kolhoosi põllumajanduse arengu suuna ja spetsialiseerumise näita- jaiks on:

a) tööjõukulutuste struktuur, mille analüüsimiseks tuleb normipäevade üldarvu lugeda 100% ning arvestada välja normipäevade osa, mis on kulutatud: 1) põllunduses (sealhulgas teraviljale, kartulile, aedviljadele, söötade varumisele), 2) loomakasvatuses (sealhulgas karjafarmidele, sea- kasvatusele, heina- ja muude söötade varumisele), 3) muudel töödel;

b) rahalise sissetuleku struktuur, mille analüüsimiseks tuleb kogu raha- line tulu lugeda 100% ning arvestada välja tulu osa põllumajandusest, loomakasvatusest, metsamüügist ja muudest töödest.

Huvitav on võrrelda neid näitajaid (näiteks, missugune osa normi- päevadest kulus loomakasvatusele ja missugust osa sissetulekust annab loomakasvatus). Näitajate kõrvaltamine ja analüüs võimaldab otsustada kolhoosi põllumajanduse spetsialiseerumise ja selle üksikharude rentaab- luse üle.

Kolhoosi tootmise arengutaseme iseloomustamiseks arvestatakse välja kolhoositöö näitajad iga 100 hektari kohta:

- a) iga 100 hektari kasutusel oleva maa kohta (põld, heinamaa, karjamaa) on 1957. a. saadud teravilja, piima, liha, rahalist sissetulekut;
- b) iga 100 hektari kasutusel oleva maa kohta (põld, heinamaa, karjamaa) oli 1. X 1957. a. veiseid, nende hulgas lüpsilehmi;
- c) iga 100 hektari põllumaa kohta oli 1. X 1957. a. sigu, kodulinde.

Tuleb selgitada, kuidas peavad muutuma need näitajad 1958. aasta plaani kohaselt. Sovhooside ja abimajandite põllumajandust iseloomustatakse sama programmi alusel. Lühidalt tuleb iseloomustada samuti kolhoosnikute (ning eraldi tööliste ja teenistujate) isiklikku maapidamist (selle suurus, kasutamist, loomade arvu, produktsiooni jne.).

Tööstuse uurimine. Peamiseks ülesandeks külanõukogu tööstuse uurimisel on järgmiste küsimuste selgitamine:

- 1) missugused tööstusharud on arenenud külanõukogu territooriumil;
- 2) millega seletub nende paiknemine külanõukogu territooriumil;
- 3) milliseid tooraineid kasutatakse ning kust neid saadakse;
- 4) mida toodetakse ning kuhu toodang saadetakse;
- 5) kuidas on antud ettevõtte seotud külanõukogu ja rajooni majandusega.

Nende küsimuste uurimine võimaldab iseloomustada ja selgitada külanõukogu tööstuse spetsialiseerumist.

Ettevõtete kohta, mida on võimalik uurida, selgitatakse:

- 1) Ettevõtte tekkimise aeg, spetsialiseerumine, kogutoodang paaril viimasel aastal.

2) Ettevõtte toorainebaas: tarvitavate toorainete ja -materjalide põhi-liigid ning nende tootmise allikad (kohalik tootmine, sissevedu, tootmisjäätmel jne.). Toorainete kohaletoimetamine. Ettevõtte transpordikulud toorainete kohaletoimetamisel. Võimalused kohaliku tooraine kasutamise suurendamiseks. Ettevõtte elektri- ja küttevõrgust.

3) Ettevõtte tootmisvõimsus, selle tegelik kasutamine. Ettevõtte produktsiooni vastavus paiknemisele ning rajooni majandusliku arengu iseloomule. Ettevõtte produktsiooni tarbimise rajoonid. Ettevõtte tootmisjäätmel kasutamine.

4) Ettevõtte tööjõud: tööliste, teenistujate, insener-tehniliste töötajate arv. Väljatöötus ühe tööliste kohta. Alalised ja ajutised töölistel. Ettevõtte tööliste asustatus, elamute ehitamine töölistel.

5) Ettevõtte struktuur ja tehnilised seadmed. Tootmisprotsessi tehnoloogiline skeem.

6) Antud ettevõtte koostöö ja muud sidemed teiste ettevõtetega.

7) Ettevõtte arenguperspektiivid.

Arusaadavalt osutatakse erilist tähelepanu ettevõtte spetsiifika seotud küsimustele (turbatööstuse ettevõttel, ehitusmaterjalide tööstuse ettevõttel, piimatöötlemise ettevõttel jne.).

T r a n s p o r t. Siin tuleb erilist tähelepanu osutada maanteedel võrgule ning veeteede kasutamise võimalustele (sisemise veosekäibe osas).

Maanteedel tuleb koostada skemaatiline kaart, maanteedel loetelu kätte iseloomustusega (must, kruus, profileeritud jne.). Tuleb samuti ära näidata ülekoormatud teed, veoste suund ning peamised veosed neil. Edasi selgitatakse teede kasutamiskõlblikkus eri aastaaegadel, nende tehniline seisund käesoleval ajal ning maanteedel võrgu vastavus territooriumi rahvamajanduse nõuetele.

Iseloomustatakse uute teede ehitamist ning autobussiliiklust külanõukogu piirides.

Veetranspordi kohta tuleb näidata, missuguseid jõgesid kasutatakse laevanduseks ja parvetamiseks, missuguste punktide vahel on regulaarne ühendus.

Raudteetranspordi osas tuleb märkida, missugused raudteejaamad asuvad külanõukogu territooriumil, missugused väljaspool külanõukogu piire asuvad raudteejaamad teenindavad külanõukogu asulaid, kuidas on korraldatud ühendus nende jaamadega eri aastaegadel.

Side- ja kaubandusvõrk. Siin tuleb tuua andmeid sideasutuste paiknemisest ning kirjeldada, kuidas on organiseeritud külanõukogu asulate teenindamine postiga. Samuti iseloomustatakse asulate telefoniseerimist ja radiofitseerimist. Kaubandusvõrgu osas iseloomustatakse kaubandusasutuste ja ühiskondliku toitlustamise ettevõtete paiknemist külanõukogu territooriumil ja seda, kuidas kaubandusvõrk kindlustab elanikkonna teenindamist.

Kultuuri- ja sotsiaalasutused. Nende asutuste iseloomustus peab sisaldama järgmisi andmeid:

1) Rahvahariduse asutuste (koolid, eelkooli- ja koolivälised asutused) tüübid ja paiknemine. Asulate kaugus neid teenindavatest koolidest.

2) Kuidas on viidud ellu seitsmeklassiline üldharidus. Koolide internaadid.

3) Kultuur-hariduslikud asutused külanõukogu territooriumil (kultuurimajad, klubid, rahvamajad, raamatukogud jne.). Nende asutuste töömaht.

4) Tervishoiuasutuste tüübid ja paiknemine külanõukogu territooriumil. Elanikkonna meditsiiniline teenindamine.

* * *

Koostanud lõppkokkuvõttes koduümbruse geograafilise iseloomustuse, võib õpetaja kavandada plaani selle kasutamiseks geograafia õpetamisel ning geograafia-alases klassivälises töös. Edaspidi peab õpetaja jätkama koduümbruse tundmaõppimist, laiendades uuritavat territooriumi ja süvendades oma uurimusi.

Koduümbruse uurimise materjalid omavad samuti teaduslikku tähtsust ning seepärast tuleks kirjeldusi avaldada artiklitena või brošüüridena. Konsultatsioone üleskerkinud küsimuste puhul annab meelsasti Eesti Geograafia Selts.

Organiseerides koduümbruse geograafia-alaseid uurimusi, peab geograafia õpetaja kaasa tõmbama ka teiste ainete õpetajaid ja õpilasi, eeskätt geograafia ja kodu-uurimise ringide liikmeid. Tänuväärne on organiseerida seejuures kooli «ekspeditsioone» kooliümbruse uurimiseks, suunates uurijaid A. Birkenhofi sõnade järgi oma küngaste «mägedesse», oma kolhoosi «uudismaadele», kohalike järvede «ookeanidesse».

Kirjandust.

1. K. Eichwald, L. Laasimer, S. Talts, A. Vaga, E. Varep, A. Uksip. Taimemääraja. RK «Pedagoogiline Kirjandus», Tallinn, 1948.
2. K. Eichwald, A. Vaga. Eesti NSV iloori I, Tallinn, 1953.
3. K. Eichwald, S. Talts, A. Vaga, E. Varep. Eesti NSV iloori II, Tallinn, 1956.

4. S. Golitsõn. Tahan saada topograafiks. Tallinn, 1956.
5. R. Kask, A. Pihõ. Mullastikukaardi koostamine. Tallinn, 1951.
6. Koduümbruse uurimine matkadel ja ekskursioonidel. Vabariiklik Laste Turismi-Ekskursiooni Jaam, 1957.
7. V. Tarmisto, M. Rostovtsev. Eesti NSV majandusgeograafilise ülevaade. Tallinn, 1956.
8. Л. С. Берг. Географические зоны СССР, т. I. Географгиз, 1947; т. II. Географгиз, 1952.
9. А. Л. Биркенгоф. Работа учителя географии по изучению физико-географических условий своей местности. Учёные Записки ЛГПИ, т. XXIV, 1957.
10. А. А. Половинкин. География и родная природа. Изд. Акад. Пед. Наук, 1949.

Käänamismänge vene keeles (II—IV kl.).

M. MEOS,

õpetaja-pensionär.

Kui kirjutatakse või kõneldakse raskustest vene keele õpetamisel meie koolides, siis rõhutatakse grammatika osas ikka käänamist.

Käesoleva artikli ülesandeks on näidata, kuidas kergendada ja elustada käänamise käsitlemist algkoolis ja kuidas rakendada õpitut vene keele kasutamisel.

Katsume käänamise raskust võita sellega, mis lastele meeldib, see on mänguga. Mängides omandavad lapsed võõra kõnekeele kergesti ja ruttu, seepärast võtame ka koolis vene keele õpetamisel tarvitusele mängud. Seda saab teha mitmes lõigus.

Mängu käik ja laulumängudes ka viis peavad õpilastele olema tuttavad ja kerged. Allpool toodud mängud on vaid näited. Leidlik õpetaja koostab ise uusi sobivaid mänge ja otsib kohaseid viisikesi laulumängudeks.

Mängud võiksid olla järgmised.

Viskemäng. Mängijad istuvad ringis, näod sissepoole. Õpetaja annab rätiku ühe õpilase kätte, kes viskab selle mõnele teisele õpilasele, esitades küsimuse või üteldes mõne sõna või lause. Rätiku saaja vastab ja viskab rätiku edasi. Raskema küsimusega võib pöörduda ka õpetaja poole, temale rätikut visates. Rätiku saaja ei tohi vastamisega ja uue küsimuse esitamisega kaua viivitada. Keeleliste vigade puhul annavad teised mängijad märku tasase jalgade hõõrumisega. Eksijal tuleb viga parandada. Kui ta ise ei suuda, siis teevad seda teised mängijad õpetaja korraldusel või raskematel juhtudel parandab õpetaja. Eksimusi palju ette ei tule, sest opereeritakse läbitöötatud materjaliga. Õpilased, kes sagedamini eksivad, kordavad tunni lõpul mängus tarvitatud lauseid.

Jooksumäng. Mängijad istuvad ringis, jättes keskele kaunis avara vaba ruumi. Igale mängijale antakse nimeks mingi nimisõna. Vastavad nimisõnad on kirjutatud tahvlile. Ringi keskel olev mängija nimetab kaks nendest nimisõnadest. Kui ta ütleb näiteks: *Я иду из школы в колхоз*, siis.

ringis istujad *школа* ja *колхоз* katsuvad joostes oma kohti vahetada. Keskelolija püüab istuda ühele tühjaks jäänud kohale. Õnnestub tal see, siis saab kohata jäänud mängija ringi keskele hüüdjaks ja mäng kestab mõne teise lausega. Kui aga hüütud saavad oma kohad vahetada, jätkab esimene hüüdjaja oma tööd. Keeleliste väaratuste korral talitatakse nagu eelmiseski mängus.

Kordamismäng. Seda mängu kasutasin üldisemalt ja sagedamini esinevate keelevigade väljajuurimiseks. Vea puhul lastakse ju ikka sõna või lauset korrata ka mitmel õpilasel. Seesugune kordamine on õpilasele tüütav. Kui aga põimime tarviliku lause mängu, kus selle kordamine on vajalik, siis huvitab see õpilasi ja me jõuame kergemini eesmärgile.

M ä n g u k ä i k. Mängijad istuvad ringis. Võtame näiteks järgmise lause: *Утром мы встаём в семь часов.* Mängu juht liigub ringi keskel ja loeb seda lauset valjusti koos kõikide mängijatega, aeglaselt silpe rõhutades: **Утром мы встаём в семь часов.** Nii loetakse kogu lauset kaks-kolm korda. Siis algab sissevedamine, mis seisneb selles, et juht mängijatega koos lauset üteldes katkestab selle järsku sõna või ka poole sõna pealt. Näiteks juht algab: *Утром мы...* ja ootamatult katkestab siin. Mängijad teavad küll, et kuskil seesugune katkestus tuleb, siiski jätkab mõni mängija lauset. Jälgides mängijaid tabab juht selle ja kutsub ta enda asemele juhiks. Mäng kestab kas sama või vahelduseks mõne teise lausega, näiteks (õige käände tarvitamiseks): *Утром мы идём в школу.* Katkestamised võivad olla vaheldumisi terve lause kordamisega.

Laulumängud on ringmängu taolised. Mängijad käivad üksteise kätest kinni hoides ringi ja laulavad.

L a u l u m ä n g A. Viisil «Tiiu talutütrenene». Kuigi viis on II klassi õpilastele tuttav, korratakse seda siiski pinkides istudes eestikeelsete sõnadega seni, kuni ta saab päris selgeks. Siis kirjutatakse tahvlile venekeelsed sõnad, mis on tarvilikud näiteks *внимательный* käände treenimiseks küsimusega *куда?* Sõnad võiksid olla järgmised: *Все идём мы по дороге (куда?) в кол-хоз, в кол-хоз, все идём мы по дороге в кол-хоз, в кол-хоз.* Kui laul juba läheb, asutakse ringi ja lauldakse käies. Lauldes minnakse mitte ainult kolhoosi, vaid ka mujale ja ei käida ainult, vaid sõidetakse ja lennatakse. Esimest poolt laulust võiksid laulda üksikud mängijad kordamööda, kusjuures koha nimetuse ees hüüab koor talle vahele küsimuse *куда?* ja solist edasi lauldes vastab. Teist osa kordab koor ilma küsimuseta.

L a u l u m ä n g B. Viisil «Küll on kena kelguga hangest alla lasta». Mängu käik sarnaneb eelmisega. Sõnad tuleb kooskõlastada viisiga. Selle viisiga võiks mängu korraldada III ja IV klassis, kus see viis on juba tuttav. Viisi kordamise järel eestikeelsete sõnadega kirjutatakse tahvlile venekeelsed sõnad. Kasutame seda laulumängu jälle *внимательный* käände harjutamiseks. *Все мы ходим по дороге и идём в школу. Ой, ой, по дороге мы идём в школу.* Esimest osa laulab solist, kusjuures kohanimetuse ees hüüab koor vahele *куда?* Solist vastab lauldes ja koor kordab teist osa kaks korda.

Kõikide mängude puhul peab valitsema täielik distsipliin. Keelevead lastakse kohe parandada, korduvalt eksijatel tuleb mängu lõpul korrata mängus tarvitatud lauseid. Mängu mängitakse alles siis, kui vastav keeleline nähtus on tunnis juba õpitud. Mäng on treeninguks, mis aitab keelilisi vorme kinnistada. Tarviduse järgi korratakse aeg-ajalt üht või teist mängu mõne keelelise nähtuse puhul, mis ei näi veel päris selge olevat.

Laulumängude kohaks võib olla klass, kui see mitte väga kitsas ei ole. Ka viskemänge võib korraldada klassis, kui pingid paigutada nii, et mängijatel oleksid näod vastamisi. Õige mängukoht oleks ikkagi laiemas koridoris või saalis.

Mängu aeg tuleks valida nii, et tunni lõpul jääks aega teha kokkuvõtteid ja küsitleda neid, kes keeleliselt eksisid. Keelemänge võiks korraldada mõnikord ka kehalise kasvatuses tundides.

Liitklasside puhul võiks mängu korraldada koos kas kõikide klassidega (II—IV) või III ja IV klassiga.

Meie koolides on ikka veel õpilasi, kes ei laula. Neil tuleks tunni lõpul mängu sisu korrata ilma viisita.

Tutvustanud mängu üldjoontes, püüan järgnevalt näidata, kuidas kasutada neid keeleliste nähtuste treenimiseks. Teen seda II, III ja IV klassi õpiku materjali ulatuses ja järjekorras, ehkki sobivam oleks nii mõneski kohas hoopis teistsugune järjestus.

II klass.

II klassi teise poolaasta õpik algab mitmusega. Ainsuse ja mitmuse mõiste on õpilastel emakeeles juba tuntud, tarvitseb anda vaid venekeelsed vasted *единственное число* ja *множественное число*. Kui õpiku järgi on tutvunud mitmuse lõppudega *-ы* ja *-и* (lk. 4—12)* ning tähelepanu juhitud sellele, et *з, к, х, ж, ч, ш, щ* järel kirjutatakse *-ы* asemel *-и*, mille jaoks on õpikus küllaldaselt harjutusi, algab treening viskemänguga. Enne mängu algust kirjutatakse tahvlile:

Множественное число

Lõpud (окончания) *-ы (-и), -и*

Mängu alustaja ütleb rätikut visates näiteks: *У меня журнал*. Rätiku saaja peab ütleva sama sõna mitmuses: *У меня журналы* ja viskama rätiku edasi, öeldes: *У меня книга*. Rätiku saaja: *У меня книги*. Kui ta peaks eksima, siis hõõruvad mängijad tasa jalgadega ja ta peab oma vea parandama. Mängu lõpul korraldatakse kiire kontroll rätikut viskamata. Kui eksimusi on rohkesti, siis tehakse kirjalikke harjutusi mitmuse lõpude kohta veel edasi ja korratakse ka mängu.

Programm nõuab II klassi õpilastelt kolme soo tundmist. Õpikus (lk. 31) on sugude järgi antud kolm tulpa sõnu, aga jäetud märkimata, mildest oleneb sõnade sugu. Juba siin tuleb kindlasti juhtida tähelepanu sellele, et soo tunnuseks on sõna lõpp. Kui see on õpilastel teada, siis on parem põhjendada asesõnade *мой, моя, моё, наш, наша, наше, чей, чья, чьё* (lk. 34—37) reeglipärasest tarvitamist ja nende sõnade ühildumist nimisõnadega soo järgi. Enne mängu algust kirjutame tahvlile:

<i>Мужской род</i>	<i>Женский род</i>	<i>Средний род</i>
мой стол	моя парта	моё перо
наш класс	наша школа	наше поле
чей нож	чья книга	чьё яблоко jne.

* Lehekülgede numbrid on antud õpikute 1957. aasta väljaande järgi.

Algab vi s k e m ä n g. Rätiku viskaja: *Чей карандаш?* Rätiku saaja: *Мой карандаш.* Edasi: *Чья шапка? — Моя шапка. Чей класс? — Наш класс* jne.

Õpilased võivad üksteisele küsimusi esitada ka rätikut viskamata. Selleks kogutakse enne mängu algust kaasõpilastelt asju. Mängides näitab õpilane mõnd asja ja küsib vene keeles, kelle oma see on. Omanik vastab ja saab oma asja tagasi. Omakorda mõnd teist eset näidates esitab ta uue küsimuse jne.

Järgnevalt tuleb II klassi õpiku järgi käsitlemisele 6. kääne (предложный) eessõnadega *в* ja *на*, küsimusega *где?* (Lk. 45—58). Tahvlile kirjutatakse:

6. kääne (IV klassis предложный), küsimus *где?* (*kus?*)

Окончание (lõpp) -e (-ý)

Предлог *в* (sees)

Предлог *на* (peal)

Мужской род	Средний род	Женский род	Мужской род	Средний род	Женский род
класс	село	школа	двор	поле	дорога
ящик		комната	стол	дерево	гора
колхоз		корзина	стул	окно	парта jne.
лес (ý)				пол (ý)	
сад (ý)				луг (ý)	

Esmalt tehakse harjutusi eessõnaga *в*, siis eessõnaga *на* ja lõpuks sõnadega, mille 6. käände lõpp on *ý* (IV klass).

Järgneb vi s k e m ä n g. Viskaja: *Где ученики?* Rätiku saaja vastab täieliku lausega: *Ученики в классе (в школе).* Siis edasi: *Где журнал? — Журнал на столе. Где грибы? — Грибы в лесу.* Jne.

Neidsamu teadmisi võib kinnistada ka j o o k s u m ä n g u g a. Siis saavad kõik mängijad nimedeks tahvlile kirjutatud nimisõnad. Keskelolija hüüab: *Яблоки* (teised mängijad küsivad *где?*), hüüdja jätkab: *в корзине.* Kui see on keeleliselt õigesti öeldud, siis *яблоко* ja *корзина* vahetavad kohad. Vea puhul kohti ei vahetata ja ütlejal tuleb viga parandada. Hüütakse uusi nimesid (nimisõnu), aga ikka küsimusega *где?* Näiteks: *Доска (где?) на стене. Роза растёт (где?) в саду. Сестра работает (где?) в колхозе.* Jne.

Õpikus (lk. 60—66) on harjutused 4. käände kohta eessõnadega *в* ja *на* küsimusega *куда?*, Tahvlile kirjutatakse:

4. kääne (винительный), küsimus *куда?* (*kuhu?*). Lõpud: mees- ja kesksõost sõnadel nagu nimetavas, naissoost — -у, -ю. Tulpadesse kirjutatakse samad nimisõnad, mis olid eelmises mängus, või ka teisi.

Vi s k e m ä n g algab esmalt mees- ja kesksõost sõnadega, siis järgnevad naissoost sõnad. Küsimused: *Куда идут ученики? (в класс, в лес.) Куда идут колхозники? (на луг, на поле.)* Siis: *Куда положили карандаш? (на парту, на книгу.)* Jne.

J o o k s u m ä n g u s võivad mängijatel olla nimedeks samad nimisõnad. Keskelolija ütleb: *Учитель идёт* (teised mängijad — *куда?*) *в класс.* *Учитель* ja *класс* püüavad kohti vahetada. Siis: *Ученик пришёл (куда?) в школу.* Jne.

Laulumäng A. Viisil «Tiiu talutütrekene». (Vt. mängu kirjeldust eespool.) Lauldakse: 1) *Все идём мы по дороге (teised — куда?) в лес, в лес, в лес, в лес.* 2) *Все идём по коридору (куда?) в класс, в класс, в класс, в класс.* 3) *Все мы едем поездом (куда?) в Тал-лин, в Тал-лин.* 4) *Все летим на самолёте (куда?) в Ригу, в Ригу.* Kaht viimast lauset võiks tarvitada vanemates klassides. Esimest poolt laulust laulab solist, teist koor.

Enne laulumängu algust kirjutatakse tahvlile tarvitusele võetavad nimisõnad. Uue salmi alustamisel näitab tahvli juures olija sõnale, mis tuleb laulusse põimida. Näidatakse algul mees- ja kesksõost sõnadele, mis jäävad 4. käändes muutumata, siis naissoost sõnadele (lõpp -у, -ю), lõpuks läbisegi.

Sõnade valikul tuleb mõelda sõnade sobivusele viisiga.

Kui on tarvitusel mõlemad käänded — *винительный* ja *предложный*, küsimustega *куда? где?* (õpik lk. 67—74), siis võiks algul laulda küsimusega *куда?* ja teist korda (2. salmi) küsimusega *где?* Näiteks: I (laulda käies). Solist: *Все идём мы по дороге (куда?) в кол-хоз, в кол-хоз.* Koor: *Все идём мы по дороге в кол-хоз, в кол-хоз.* II (laulda seistes). Solist: *Мы работаем (где?) в колхозе, в колхозе, в колхозе.* Koor: *Мы работаем в колхозе, в колхозе, в колхозе.*

Neljas kääne (*винительный*) ilma eessõnadeta (lk. 76—88), küsimus *что?* Lõpud samad, mis eessõnade puhul. Tahvlile kirjutatakse:

4. kääne (*винительный*) küsimus *что?* Lõpud mees- ja kesksõost nagu nimetav, naissoost -у, -ю.

<i>Мужской род</i>	<i>Средний род</i>	<i>Женский род</i>
стол	перо	книга
нож	дерево	парта
крандаш	молоко	баня жпе.

Viskemäng. Viskaja: *Что ты видишь в классе?* Rätiku saaja: *Я вижу окно.* Viskaja: *Где оно?* Saaja: *Окно там* (näitab). Edasi: *Что ты видишь? — Я вижу парту. Где она? — Она тут.* Selle tegusõnaga võib esitada palju küsimusi, et tegusõna hääldamine ja tarvitamine selgeks saaksid. Kui klassi kohta on küllalt küsitud, siis: *Что ты видишь в лесу, на поле, на дороге? Жне.* Siis teised tegusõnad: *Что ты купил? Что хочешь купить? Что ты ел? Что пил? Что собирают в лесу? Жне.*

Joosumäng. Keskelolija: *Ученик пишет* (teised — *что?*) *письмо.* *Ученик* ja *письмо* vahetavad kohad. *Брат купил (что?) книгу.* Жне. (Ikka meeles pidada märguandmist eksimuste puhul ja mängu lõpul rohkem treenida eksijatega eraldi.)

II klassis on veel ette nähtud 2. kääne (*родительный*) eessõnaga у kahes tähenduses — *juures* (*где?*) ja alalütleva käändena *у кого?* (Õpikus lk. 91—96.)

У alalütleva käände tähenduses oli juba tarvitusel viskemängu juures (vt. lk. 245). Nüüd harjutatakse eessõna у nimisõnadega 2. käändes.

Тahvlile kirjutatakse:

2. kääne (родительный) eessõnaga *y*. Küsimus — *y kogo?* (kelle?). Lõpud meessoost -а (-я), naissoost -ы (-и).

Мужской род.

Женский род

пионер (учитель)

мама (тётя)

брат

сестра

друг

девочка jne.

Viskemäng. Viskaja: *У кого книга?* Saaja: *Книга у брата (у пионера...)*. Edasi: *У кого корова?* *Корова у мамы (у сестры, у тети...)*.

Vastuseks võivad mängijad vabalt valida nimisõnu. Võib korraldada ka nii, et küsimuse puhul tahvli juures olija näitab tahvil sõnu, mida vastaja peab tarvitama. Näidatakse esmalt meessoost sõnu, siis naissoost ja viimaks läbisegi. (Sõnad tahvilil on muidugi nimetavas käändes.)

Joosumäng. Küsija: *Книга (teised — у кого?) у брата. Книга ja брат vahetavad kohad.*

Eessõna *y* (juures). Küsimused: *y чего? y кого? (где?)*

Tahvlile kirjutatakse pealkiri, 2. käände lõpud ja nimisõnad tulpradesse. Mängu kord on sama, mis *y* esimese tähenduse puhul.

Seega oleksid II klassi jaoks ettenähtud kolm käänet (родительный, винительный, предложный) treenitud.

III ja IV klass.

II klassis korraldatud mängu võib iga õpetaja kerge vaevaga kohandada III ja IV klassis käsitletava materjaliga, kusjuures tuleks rakendada ka neis klassides juurdeõpitud sõnavara. Näiteks: *родительный*, käände harjutamiseks võiks seda käänet tarvitada viskemängus ka sõnadega *нет ja два, три, четыре*, samuti eessõnadega *из, с* küsimusega *откуда?*

Viskemäng. Harjutatakse esmalt *на ja с*, siis *в ja из* paari. Viskaja: *Я иду (teised — куда?) на поле. Rätiku saaja: Я иду (откуда?) с поля. Edasi: Я иду (куда?) на фабрику; я иду (откуда?) с фабрики jne.*

Siis viskaja: *Я иду (куда?) в школу. Saaja: Я иду (откуда?) из школы. Я иду (куда?) в лес. Я иду (откуда?) из леса. Jne.*

Joosumäng. Keskelolija: *Я еду из Таллина (teised — куда?) в Нарву. Таллин ja Нарва vahetavad kohad. Edasi: Я иду из леса (куда?) на поле. Я иду с поля (куда?) в школу. Jne. Vahepeal: Все едут või все летят, siis vahetavad kõik mängijad kohti.*

III ja IV klassis uutena käsitletavate käänete puhul olen kasutanud samu mängu.

Творительный kääne küsimustega *с чем? с кем?* (III kl. lk. 130—136, IV kl. lk. 154.) Opilastel peab olema enne teada, millal творительный tarvitatakse eessõnaga *с*, millal ilma.

Viskemäng. Küsimused: *С чем учитель пришёл в класс? (с журналом, с картой.) С чем сестра идёт в лес? (с корзиной.) С кем мальчик ходит? (с братом, с сестрой.) Jne.*

Jooksumäng. Keskelolija: *Брат идёт* (teised — *с кем?*, võib küsida ka *с кем?*); edasi öeldakse siis vastavalt kas *с сестрой* või *с ведром*. Nimetatud õpilased (*брат, ведро*) vahetavad kohad. Vahepeal võib esitada lauseid ka ilma eessõnata *с: Отец пилит* (teised peavad nüüd õigesti küsima — *чем?*) *пилой. Учитель разговаривает* (*с кем?*) *с учеником, с ученицей*. Elevuse loomiseks võiks vahepeal öelda ka *Все разговаривают*. Sel korral vahetavad kõik mängijad kohti.

Дательный kääne. Küsimused: *кому?, к кому?, к чему?* (III kl. lk. 150, IV kl. lk. 134.)

Tahvlile on kirjutatud pealkiri ja küsimused ühes *дательный* käände lõppudega *-у, -ю, -е* ning nimisõnad tulpades.

Viskamäng. Viskaja: *Кому ученик дал тетрадь?* Saaja: *Ученик дал тетрадь товарищу* (*брату, пионеру, учителю*). Siis naissoost: *Кому мама даёт сено?* (*корове, овце, козе.*) Jne.

Kui IV kl. õpilastel on teada, et *дательный* käändega tarvitatakse eessõna *к* tähenduses *juurde* (lk. 139, 140), siis viskamisel küsitakse: *К кому ты хочешь идти? Ученик идёт отвечать к чему?* (*к столу, к доске, к карте.*) Jne.

Nii õppides ja mängides omandavad õpilased käänamise juba algkoolis kergesti ja kindlalt. Ühtlasi harjutavad nad käändevorme tarvitama elavas kõnekeeles.

Laste kultuurse käitumise kasvatamine lasteaias.

E. Lootsar,

Eesti NSV Vabariikliku Opetajate Täiendusinstituudi lasteaeade kabineti metoodik.

Inimesed, kes kasvatavad lapsi, kõnelevad sageli nende headest ja halbade harjumustest. See pole juhuslik. Harjumused annavad ju end tunda igal sammul. Igaüks teab oma kogemustest, et just need harjumused, mis on omandatud lapsepõlves, on eriti püsivad. Nad mõjutavad inimese iseloomu kujunemist, tema vaimsete, kehaliste ja kõlbeliste omaduste arenemist. Seepärast on väga vajalik kasvatada lastes kultuurse käitumise harjumusi juba varasest east alates, mitte võimaldades mitmesuguste pahede ja halbade harjumuste sissejuurdumist, mida hiljem on väga raske välja juurida. Kultuursete harjumuste kasvatamiseks on eriti soodus aeg eelkooli-iga, millal lapsed on väga vastuvõtlikud.

Lastele on omane vanemate, kasvatajate ja teiste täiskasvanute matkimine. Seepärast on määratu suur tähtsus kõikide isikute eeskujul, kellega lapsed kokku puutuvad ja kes nendesse mõju avaldavad.

Lasteaias on kasvataja eeskujul otsustav tähtsus. Mida noorem on laps, ja mida vähem on tal kogemusi, seda tugevamat mõju avaldab temasse kasvataja eeskuju. Toon siinkohal mõned näited praktikast.

Lapsed mängisid lasteaeda. Üks lastest, Elli, oli mängus kasvataja. Kui mängus matkiti käte pesemist enne sööki, siis Elli käsi ei pesnud, vaid seisis kõrval. Toomas tuletas Ellile meelde, et tal tuleb ka käsi pesta. Elli aga vastas: «Rumal oled, ega siis kasvataja ei pese käsi.» Sellega oli küsimus lahendatud, kasvatajal, s. o. Ellil ei olnud vaja käsi pesta.

Teine näide. Lapsed mängivad. Karin on mängust juba tüdinenud ja hakkab asju segamini riulile loopima. Ellen kutsub teda korralt. Karin vastab aga väga taibukalt: «Aga ma mängin, et see on kasvataja kapp, siis võib küll segamini panna.»

Võib arvata, kui piinlik oli kasvatajal. Tähelepanust koges ta veel kord isikliku eeskuju vajalikkust igas toimingus.

Me teame, et kasvataja isiklike omaduste üle võib sageli otsustada lastekollektiivi, selle elu ja avalduste järgi. Näiteks vanema rühma kasvataja on väga tähelepanelik ka noorema rühma laste vastu. Kohates neid ütleb ta alati midagi meeldivat, abistab neid vajaduse puhul ja mõnikord mängib nendega õues olles. Selle tulemusel on tema rühma lapsed väga tähelepanelikud nooremate vastu, abistavad neid riietumisel jne.

Nõudes distsiplineeritud, kultuurset käitumist lastelt, peab seda eelkõige olema kasvatajal endal. Palumine, tänamine, vabandamine, täpsus ja kord ei pea olema ainult laste päralt. Sageli aga unustatakse see ja lubatakse laste juuresolekul endale seda, mida neile nii rangelt keelatakse. Kui kasvataja on alati korralikult riietatud, kui ta täidab neidsamu nõudeid, mida esitab lastele — peseb käsi enne sööki, pühib jalgu ruumi sisenedes, asetab iga asja oma kohale jne. —, siis tekib lastel soov toimida samuti. Nii kõneles üks kasvataja: «Ma ei kontrolli kunagi laste riietuse korrashoidu enne, kui olen kontrollinud oma riietust. Kuidas saan nõuda korralikkust lastelt, kui mu oma kitlil puuduvad nõõbid või juuksed on salkus!»

On ilmne, et laps tihti käitub lasteaias halvasti koduse halva kasvatusel mõjul, ja ometi ei tehta midagi lastevanematega koostöö süvendamiseks. Sageli ei teagi vanemad seda, et mitmed laste halvad harjumused on neilt endilt omandatud. Seepärast on vaja eeskätt vanematele selgitada, et nad peaksid ka eneste vastu olema nõudlikud ja püüaksid iseendid kasvatada.

Lastes tuleb kasvatada austust ja abivalmidust vanemate inimeste vastu. Sageli takistab seda vanemate eeskuju. Näiteks: Anne tõrjub lasteaias väga toorelt tagasi vanaema lahke abi. Küsimusele, kuidas ta talub sellist kohtlemist oma lapselapselt, vastab vanaema: «Kuidas suured ees, nii väikesed järel.» Selgubki, et Anne ema kõneleb Anne juuresolekul väga ebaviisakalt oma emaga, kes on vana ega suuda kõike kiiresti teha. Kas saab aga sisendada lastesse austust vanade vastu säärase eeskujuga?

Võib tähele panna, et laste distsiplineerimata käitumine on sageli tingitud laste tegevusetusest, kasvataja oskamatuses rakendada õigesti laste aktiivsust, halvast ettevalmistusest tegevusele jne. Lapsi õigesti mõistvad kasvatajad ergutavad lapse soovi töötada, õpetavad neid osa võtma jõukohasest tööst ja austama ka täiskasvanute tööd. Laste teadlik tööle suunamine ja neis armastuse äratamine tegutsemiseks on määratu suure kasvatusliku tähtsusega.

Hästi organiseeritud jõukohane töö on tähtsaim vahend lapse distsiplineerituse kasvatamisel. Kogemused näitavad, et inimene, kes armastab tööd, armastab ka distsipliini, ei salli lohakust ega korratust.

Me teame, et puhtus ja kord lasteaias aitavad kasvatada lastes korralikkust ja hoolikat suhtumist asjadesse. Lapsi tuleb õpetada puhtust ja korda hoidma nii ruumis kui ka väljas. Sageli ei pöörata sellele küllalt tähelepanu. Sellest tulenevalt ei jälgita korda ruumides ega nõuta seda ka lastelt. Näeb mõnikord isegi seda, et lapsed mängivad nukkudega, millel on määratud riided, vaatavad katkisi, parandamata raamatuid; võib näha vedelemas pesemata pintsleid, liimitopsikesi; kasvataja kandekotte, salle ja muid isiklikke asju laste mänguriiulitel. Halvast kasvatusest kõneleb niisugune laste rühm, kus lapsed ei märkagi korratust oma ümbruses, astuvad rahulikult üle mahapillatud esemete, vedelema jäetud mänguasjade, kus nukunurgad on koristamata jne. Säärase kasvatus-töö puhul ei tunne lapsed mingit piinlikkust oma lohakast välimusest, lontis sukkadest või vesisest ninast. Nii juurdubki korratus ja lohakus.

Mitte alati ei olda küllalt rangelt järjekindel laste kultuursete harjumuste kasvatamisel. Näiteks kasvataja ei luba lastel pilduda maha prahti ega paberit, vaid laseb need alati kohe üles korjata. Ta on rühma tupp muretsenud isegi väga ilusa paberikorvi. Kuid pärast aplikatsioonitööd jalutuskäigule rutates ei märkagi ta, et põrandale jääb maha palju prahti. Kui lapsed juhivad sellele kasvataja tähelepanu, vastab ta, et nüüd pole enam aega koristada, seda võib teha koristaja. Niisuguse suhtumisega võib kasvataja hävitada selle, mida ta on saavutanud kultuursete harjumuste kasvatamisel.

Laste kasvatamisel ei ole tähtsuseta pisiasju. Igapäevases elus võib iga nn. pisiasja kasutada ühe või teise kasvatusliku ülesande lahendamiseks. Lasteaias peaks laps nägema korda kõikjal, nii ruumides kui ka täiskasvanute käitumises. See aitab kasvatada laste organiseeritust. Vastupidi, personali tötlemine, sagimine, kasvataja vali, kätatsev hääl või tema rahutus desorganiseerivad lapsi. Isegi seesugune pisiasi, nagu põrandamati puudumine takistab hea harjumuse süvendamist puhastada jalanõusid ruumi sisenedes. Lasteaedade töös ilmneb sageli, et lapsed suhtuvad oma mänguasjadesse väga hoolimatult, ka nende kodused mängunurgad on korrastamata. Selle vältimiseks on otstarbekas mõnikord laupäeviti teha lastele ülesandeks korrastada oma mängunurk ja esmaspäeval sellest jutustada kasvatajale.

Oluline on lasteaias jälgida seda, et lapsed sööksid ikka kindlatel kella-aegadel ja tähele panna nende käitumist söögilauas. Lastel lubatakse küll istuda lauda vaid pestud kätega ja kammitud peaga, kuid alati ei jälgita, et lapsed ei asetaks söömisel küünarnukke lauale, ei õpetata toitu õigesti peenendama. Laste söömaõpetamisel võib kuulda liiga palju noomimist, manitsusi ja hädaldusi, nagu: «Miks sa küll ei hoi a lusikat õigesti käes!», «Juba jälle sa pudistad leiba!», «Kuidas sa küll istud laua ääres!» jne. Kahjuks puudub söömisel kasvataja eeskuju, lapsed ei näe, kuidas tuleb õigesti toimida. Ka ei armasta kasvatajad ette näidata, kuidas hoida lusikat või kahvlit, nad ei näita lastele, et supitaldrikut tuleb kallutada välja-poolle, et lusikale tuleb võtta vaid nii palju toitu, et selle saab korraga suhu panna jne. Lapsi tuleb harjutada sööma korralikult, närima kinnise suuga, mitte lubada mfatsutamist, söögi pillamist lauale, täis suuga kõnelemist. Rangemalt tuleks jälgida, et laps pärast sööki hoolikalt pühiks suu puhtaks, tänaks ja asetaks tooli kohale.

Esteetiliste harjumuste kujundamise alal söögilauas on häid tulemusi saavutatud mitmes lasteaias. Eriti paistis see silma Rapla Lasteaias (juhataja sm. Ilves) ja Tartu VI Lasteaias (juhataja sm. Heringson), kus las-

tel on püsivad harjumused võtta taldrikult lähem leivatükk, peenendada toitu vähehaaval, asetada ploomikivikesed selleks määratud tassile jne. Lastele on õpetatud viisakat käitumist: sõnade «palun» ja «tänan» kasutamine on saanud neile endastmõistetavaks harjumuseks. Väljendeid, nagu «Tädi, leiba!», «Tahaks veel!», «Anna siia!», «Säh!» jms. ei ole neil lasteaedades kuulda.

Varasest east alates peame kasvatama lastes viisakust, sõnakuulmist ja austust vanemate inimeste vastu. Siia kuuluvad oskused ja harjumused, nagu: esimesena tervitada täiskasvanuid, olla nende suhtes tähelepanelik — üles tõsta eset, anda täiskasvanutele teed, avada neile uks, pakkuda istet, olla tagasihoidlik täiskasvanute juuresolekul, mitte segada end nende kõnelustesse, tupp astudes koputada, mitte paugutada uksi jne.

Sageli võib lasteaedades näha, et lapsed tervitavad küll oma kasvatajat, kuid ei tervita teisi kasvatajaid, koristajaid, kõnelemata veel teistest lastest. Lapsed saavad väga harva näha, kuidas täiskasvanud toimivad sel puhul. Seepärast tuleks võimaldada lastel jälgida ka lasteaedade töötajate vastastikust tervitamist. Üsna sageli võib tähele panna, et lapsed püüavad uksest sisse minna esimestena, et ei märgata üles tõsta mahapillatud eset, väga harva näeb, et lapsed, seades toole tegevusteks, asetaksid kohale ka kasvataja tooli.

Lastelt tuleb pidevalt nõuda viisakat käitumist kõigi lasteaia töötajatega, ka koka, koristaja ja teistega. Sellise harjumuse süvendamiseks on hea näiteks lasta koristajal jagada lastele küpsiseid või midagi muud. Lastelt tuleb sel puhul nõuda, et nad korralikult tänaksid ja viisakalt vastaksid esitatud küsimustele. Kahtlemata on siingi tähtsaks eelduseks kasvataja isiklik eeskuju. Kasvatades lastes kultuurseid harjumusi, nagu palumist, tänamist ja vabandamist, tuleb tähele panna, et need lapsel ei kujuneks väliseks kombetäitmiseks, vaid et ta käituks siiralt. On ju teada, et nii tervitada kui ka tänada võib kuivalt, sunnitult või siiralt, lahkelt ja südamliselt. Seepärast tuleb tähelepanu juhtida mitte üksnes sõnadele, mida tarvitab laps, vaid ka tema näoilmele ja hääletoonile.

Lapsi tuleb õpetada tähelepanelik olema ka üksteise vastu. Rõõmustav on lasteaias seda jälgida. Näiteks: lapsed heitsid puhkama. Linda tuli teistest hiljem ja unustas tooli panemata oma raami juurde (nagu see oli selles lasteaias tavaks). Ruumis oli väga kitsas, Lindal oli raske tooli kätte saada teiste raamide tagant. Aga siis tõusis Jüri, kes seni oli hoolitsenud ainult oma mugavuste eest, asjalikult toolilt, asetades oma riided raamile ja andis Lindale oma tooli, endale võttis aga tooli raami tagant. Oli täiesti ilmne, et Jüri ei teinud seda näitamiseks, kiituse teenimiseks, vaid teise lapse abistamiseks.

Kasvatajalt nõuab kultuurse käitumise kasvatamine kannatlikkust, püsivust ja tähelepanelikkust iga pisiasja suhtes, samuti pidevat kontrolli oma tegevuse ja käitumise üle.

Käitumisreeglite juurutamisel laste ellu ei saa määrata mingit ranget järjekorda. Mõnikord tuleb neid reegleid rakendada ka korraga, vajaduse piires. Märgates, et suurem osa lapsi eksib teatud reeglite vastu, tuleb juhtida kõikide laste tähelepanu sellele, kuidas tuleks õigesti käituda. Näiteks hommikueinel kasvataja märkab, et tema küsimusele, kas lapsed soovivad veel lisa, vastavad viimased vaid peanoogutusega või raputamise ja ka sõnadega «Ei taha», «Jah». Nüüd on kasvatajal päris

sobiv aeg õpetada lapsi, et kui midagi pakutakse, tuleb vastata kas «Ei, tänan!» või «Jaa, palun!» Peale selle üldise õpetamise tuleb muidugi jätkata individuaalset tööd: anda lastele ülesandeid tuua midagi kantseleist, köögist või paluda midagi teise rühma kasvatajalt jne.

Sageli teeb kasvatajate raskusi õpetada lapsi õigesti käituma täiskasvanute juuresolekul. Tähelepanekud näitavad, et tihti segavad lapsed täiskasvanute kõnelust, räägivad vahele, kuulatavad täiskasvanute omavahelist vestlust. Siin muidugi etendab tähtsat osa lapse kodune kasvatus, millest sageli nähtub, et laps on perekonnas kogu tähelepanu keskseks, et ta on harjunud nõudma viivitamatult vastust oma küsimustele ja oma soovide rahuldamist. Neil puhkudel on soovitatav paluda last mitte segada, vaid tegelda oma asjadega, kuni kasvataja lõpetab kõneluse täiskasvanute või teiste lastega. Muidugi juhul, kui küsimus ei kannata ootamist, tuleb lapse jutt ära kuulata. Pärast taolist vahejuhtumit lasteaias tuleb selgitada kogu rühmale seesuguse käitumise sobimatust.

Sageli märkame lasteaedades, et lapsed on viisakuseta just oma pealetükkivusega. Kahjuks mõnikord täiskasvanud, isegi pedagoogid soodustavad laste pealetükkivat käitumist, nähes selles armastust enda vastu. Siirad armastuse ja lahkuse avaldused lapse poolt on väga hinnatavad, kuid need peaksid püsima tagasihoidlikkuse piirides. Mõned lapsed tormavad kallistama iga täiskasvanut, kes külastab lasteaeda, isegi siis, kui nad näevad teda esimest korda. Tähelepanekud näitavad, et seesugune käitumine on omane rohkem tütarlastele ja on tingitud peamiselt täiskasvanute eeskujust. Vahelgi hellitatakse ja kallistatakse lapsi siis, kui see pole sugugi vajalik; leidmata õiget tooni nendega, laskutakse liialdatud meelitustesse. Lapsed tunnevad seda ja harjuvad käituma teeseldult, ebasiiralt. Kuid lapsi tuleb õpetada end valitsema, seletades neile, et kallistada, õrnutseda võib ainult lähedaste inimestega — ema ja isaga, nendega, keda tuntakse ja armastatakse, võõrastega aga ollakse viisakad ja lahked. Vestluste, näidete ja eeskujuga tuleb taotleda lihtsa külalislahkuse arendamist lastes.

Kultuurse käitumise juurutamisel on oluline kasvatada lastes sõbralikkust ja seltsimehelikkust. Neid omadusi kasvatatakse mängus, töös, üksteise abistamisel, väiksemate eest hoolitsemisel jne. Nimetatud omaduste kasvatamisel tuleb alati tähelepanelikult jälgida laste mängu, aidata neid tegutseda üksmeelselt, täita õigesti mängureegleid. See väldib lahkkelisid ja ebasõbralikkust lastekollektiivis.

Õpetades lapsi viisakalt käituma ei saa tähele panemata jätta laste kõnekultuuri, millele meie lasteaedades ei osutata alati veel väärilist tähelepanu. Sageli võib kuulda küllaltki inetut keelt meie laste ja isegi kasvatajate suust. Kasutatakse igasuguseid hüüdnimesid, labaseid väljendeid jne. Kasvataja kõne peaks olema lastele alati heaks eeskujuks ega tohiks kunagi sisaldada ebaõigeid sõnakujusid, mida paraku ikka ja jälle kohtame (mikspärast pro mispärast, eila pro eile, kartulaid pro kartuleid, paberid pro paberit, üldse osastava -t halba hääldamist jne.). Kogemused näitavad, et lasteaedades, kus kasvatajate kõne on alati korrektne, ei jäta ka laste kõne midagi soovida.

Vähe tähelepanu osutatakse ka lapse hääletoonile. Sageli võib kohata lasteaedades lapsi, kes kõnelevad liiga valjusti, mis võib kujuneda eba-meeldivaks harjumuseks karjuda üksteisest üle. Sõna «palun» kasutatakse mõnikord nii nõudlikus toonis, mis sugugi ei vasta selle sõna mõistele. Parimate kasvatajate kogemused (näit. sm. Keiss — Tartu VI Lasteaed,

sm. Luiga — Tallinna IV Lasteaed, sm. Kulla — Rapla Lasteaed) näitavad, et süstemaatiline töö laste käitumiskultuuri kasvatamisel, tähelepanu osutamine lapse kõnele mitte ainult tegevustes, vaid kogu igapäevases elus, püsivad ja ühtsed nõudmised kõigilt lasteaia töötajailt ning laitmatu eeskuju annavad siiski väga häid tulemusi.

Väga meeldiv on jälgida Tartu VI Lasteaias, kuidas kasvataja Keiss oma järjekindlusega on saavutanud häid tulemusi lastes viisakuse kasvatamisel. Tema rühmas oli tütarlaps, kes sageli unustas tänamata. Tal tuli pihiku nõop eest ära, kasvataja õmbles selle kohe ette. Tütarlaps oli väga rahul, kuid unustas tänamata ja ruttas mängima. Kasvataja peatas tütarlapse: «Kas tõesti pole vaja nüüd midagi ütelda?» Tütarlapsel oli piinlik ja ta tänas kohe. Hiljem läks tal pats lahti, kasvataja tegi patsi korda, tütarlaps kiirustas jälle minema tänamata. Kasvataja meenutas aga taas: «Kas see on kõik?» Tütarlaps tänas. Hiljem juhtis kasvataja ka vanemate tähelepanu sellele puudusele, ja kasvataja järjekindluse tulemusel õppis tütarlaps tänama meelde tuletamata iga temale osutatud teene eest. Selles lasteaias ei osutata tähelepanu üksnes laste viisakale kõnele, vaid ka hääletoonile. Nii oli kuulda seal lastelt märkusi: «Lembit palus mind mütsi üles riputada, kuid väga inetu häälega.» Või jällegi automängu puhul üks laps tuletas teisele meelde, et autojuhil ei sobi niiviisi kärkida sõitjate peale.

Samal lasteaial on ka tihe side lastevanematega. Lastevanemate koosolekutel selgitati lasteaia nõudeid laste käitumise kohta ja teatati vanemaile ka esinenud väärnähtustest. Lastevanemaile organiseeritud lahtiste tegevuste analüüsimisel ei juhitud lastevanemate tähelepanu mitte üksnes teadmistele, mida lastele anti, vaid ka nende käitumise kasvatamisele. Lastevanemate nurga väljapanekute hulgas leidub materjale, mis abistavad vanemaid lastesse kultuursete harjumuste sisendamisel.

Laste kultuursete harjumuste kasvatamist on selles lasteaias kahtlemata soodustanud ka laste käitumise küsimuste arutelud mitmel pedagoogilisel nõupidamisel ja tootmisnõupidamistel kogu personaliga. Kultuursete harjumuste kasvatamisel kahjustatakse sageli lastevanemate autoriteeti. Lastevanematele tehakse etteheiteid laste kuuldes. Laste hoolitsemata küüntest, katkistest sukkadest, määrduvad pesust, ühe sõnaga kõigist neist piasjadest, mis siiski segavad õiget kasvatust, tuleb kõnelda lastevanematega, kuid mingil juhul mitte laste juuresolekul.

Lapse kõnelusest selgub mõnikord, et ema pole talitanud õigesti; kuid kasvatajal tuleb püüda pehmendada ema halva käitumise mõju, seletades näiteks, et see oli juhuslikult nii, ema tõttas tööle, oli väsinud jne. Juhtub küll sedagi, et kasvatajal on võimatu põhjendada lapsevanema väärkäitumist. Näiteks, laps kasutab labaseid sõnu. Kasvataja teeb lapsele märkuse selle kohta ja seletab, et taolisi sõnu ei tule tarvitada. Laps aga vastab puhtsüdamlikult, et ema räägib niiviisi. Säärasest faktist ei saa loomulikult vaikides mööda minna, olgugi et rangelt hukkamõistmine pole ka võimalik. Niisuguse emaga tuleb teha pikaajalist individuaalset tööd, juhtides tema tähelepanu sellele, et laps teda matkib kõiges, nii heas kui ka halvas. Lastelt tuleb nõuda viisakat ja lugupidavat suhtumist oma vanematesse. Kõneldes laste viisakast käitumisest üksteisega ja vanematega, tuleks küsida lastelt näiteks, kas nad magama minnes soovivad «Head ööd!». Sageli on selgunud, et seda teevad vaid üksikud lapsed. Kasvatajal tuleks seda soovitada kõikidele lastele ja mitmelgi korral uuesti meelde tuletada ning kontrollida selle nõude täitmist.

Laste kultuursete harjumuste kasvatamisel ei mõisteta veel alati, et parem on hoiduda alalistest märkustest ja noomimisest, sest nende liiga ohtral kasutamisel tuimeneb lapse vastuvõtlikkus. Arvestades laste suurt emotsionaalsust, on palju otstarbekam lastesse kultuursete harjumuste sisendamisel kasutada ilukirjandust (A. Barto, «Tüdruk tahmanägu», K. Tšukovski, «Pese ise» jne.) ning nukuteatrit, mille kaudu on laste õigete harjumuste kinnistamine väga edukas. Näiteks käpiknuku kaudu tervitamise, kätepesemise, tänamise jms. õpetamine on andnud paljudel kordadel üsnagi häid tulemusi. Pärnu III Lasteaias (juhataja R. Saltzman) võtsid mõned lapsed üksteiselt palumata mänguasju. Kasvataja H. Sillaots luges lastele mitmel korral V. Ossejeva «Võlusõna», aetas raamatu hiljem lastele nähtavale raamaturiulile. Vaadeldes raamatut tuletasid lapsed meelde, kes nende rühmas ei oska veel ilusasti paluda. Peagi kadus halb harjumus võtta mänguasju palumata.

Laste loovmängu kasutamine kultuursete harjumuste kasvatamiseks annab samuti häid tulemusi. Selleks pakuvad häid võimalusi sageli mängitavad mängud, nagu «Lasteaed», «Perekond», «Arst», «Pood» jt. Tähtis on, et kasvatajad osutaksid suurt püsivust ja järjekindlust selles töös. Ükski harjumus ei saa omaseks ainult ühekordsel käskimisel või keelamisel. Seda tuleb üha korrata, kuni laps harjub seda tegema omal algatusel. Nii kasvatatakse lapse tahtet, oskust loobuda ka oma soovidest ja arvestada kaaslasti ning käitumisreegleid, mis on kohustuslikud kõigile.

Nagu juba eespool on märgitud, tuleks rohkem tähele panna, et viisakas käitumine saaks lastele täiesti omaseks, et see muutuks seesmiseks vajaduseks. Meie ülesandeks ongi kasvatada lastes kultuurseid harjumusi. Väga tähtis on siinjuures kasvataja õiglane hinnang laste käitumise kohta. Laps tunneb suurimat rõõmu, kui ta väärub kasvatajate, vanemate või teiste täiskasvanute heakskiitu, seepärast ei tule tunnustusavaldustega kitsi olla, kui on märgata edusamme laste käitumises. Lapse väga hea käitumise puhul on soovitatav sellele juhtida ka teiste laste tähelepanu. Lastesse tuleb sisendada teadmist, et nende kultuurne käitumine valmistab heameelt nii kasvatajatele kui ka vanematele. Seepärast on hea mõnikord laste juuresolekul kõnelda lastevanematele nende laste heast käitumisest.

Lõpuks tuleb veel kord rõhutada, et laste kultuurse käitumise kasvatamine on kõlbelise kasvatusel lahutamatuks osaks. Viisaka käitumise kasvatamine on tihedasti seotud lapse tahte ja iseloomu kasvatamisega, mistõttu see ongi nii kaua kestev ja keerukas protsess. Kuigi eelkoolieas panakse ainult alus sellele tööle, tuleb hoolitseda, et see alus oleks püsiv ja kindel.

Lasteaed osutab lapsele hindamatut abi, kasvatades neid omadusi, mis kaunistavad inimest ja rõhutavad tema kõrget kultuuritaset.

SISUKORD

Juhtkiri. Organiseerida õpilastele sisukas suvepuhkus . . .	193
N. Boldõrjov. Kommunistliku kasvatuse leninlike põhimõtete võit	197
L. Gurevitš. A. M. Gorki humanismist ja selle kasvatamisest .	207
A. Ridali. Joonistamise õpetamise küsimusi üldhariduslikus koolis	216
H. Toom. Kõneoskuse arendamisest võõrkeele õpetamisel . . .	221
M. Saari, J. Kasemetsa, R. Reikand. Komsomoli noortelaagri organiseerimise kogemusi Tallinna II Keskkoolis	226
O. Nilson. Geograafia õpetaja töö koduümbruse uurimisel	235
M. Meos. Käänamismänge vene keeles (II—IV kl.)	243
E. Lootsar. Laste kultuurse käitumise kasvatamine lasteaias	249

СОДЕРЖАНИЕ

Передовая. Организовать содержательный летний отдых учащихся	193
Н. Болдырев. Торжество ленинских принципов коммунистического воспитания	197
Л. Гуревич. А. М. Горький о гуманизме и его воспитании	207
А. Ридали. Вопросы преподавания рисования в общеобразовательных школах	216
Х. Тоом. Развитие речи при изучении иностранного языка	221
М. Саари, И. Касеметса, Р. Реиканд. Из опыта Таллинской II средней школы по организации молодёжного лагеря комсомольцев	226
О. Нильсон. Краеведческая работа преподавателя географии	235
М. Меос. Игры по закреплению русского склонения (II—IV кл.)	243
Э. Лютсар. Воспитание культурного поведения детей в детском саду	249

Toimetuse kolleegium: L. Hallop, R. Kalling, L. Prits, M. Salum,
A. Sepp (toimetaja), J. Tohver, A. Valsiner.

Toimetuse aadress: Tallinn, Tõnismägi 11, tel. 454-25. Ladumisele antud 2. IV 1958. Trükkimisele antud 10. IV 1958. Trükiarv 3190. Paber 70 × 108, 1/16. Trükipoognaid 4,0. Formaadile 60 × 92 kohaldatud trükipoognaid 5,48. Arvestuspoognaid 6,0. MB-01862. Tellimise nr. 464. Trükikoda «Punane Täht», Tallinn, Pikk 54/58.

Eesti NSV Kultuuriministeeriumi Kirjastuste ja Polügraafiatööstuse Peavalitsuse Ajalehtede-Ajakirjade Kirjastus.

Ilmub 1 kord kuus. Üksiknumbri hind 3 rubla.

Tellimishind: 6 kuud — 18 rubla.

На эстонском языке

«Ныуногуде кооль» («Советская школа»). Орган Мин. Просв. ЭССР.

Rbl. 3.—